

The Project Gutenberg eBook of Koskenlaskijan morsian, by Väinö Kataja

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Koskenlaskijan morsian

Author: Väinö Kataja

Release date: November 26, 2004 [EBook #14161]

Most recently updated: December 18, 2020

Language: Finnish

Credits: Produced by Sami Sieranoja, Tapio Riikonen and PG Distributed Proofreaders

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK KOSKENLASKIJAN MORSIAN ***

Väinö Kataja

Koskenlaskijan morsian

Romaani peräpohjolasta

ELETTIIN vuoden pimeintä aikaa, sillä joulukuu oli alkanut. Nuottaniemessä, Korpikosken niskassa, oli vilkasta liikettä, kun taloon varrottiin kuuluisaa saarnamiestä Kero-Pietiä, joka ei ollut moneen vuoteen joutanut poikkeamaan näille seuduille. Pohjois-Ruotsissa ja laajoissa Suomen Lapin pitäjissä hän oli kierrellyt vuosikausia lepoa nauttimatta.

Monet kerrat oli häntä, kuuluisinta kristittyä ja lahjakkainta saarnamiestä, näille seuduille kutsuttu, mutta nyt vasta hän jouti tulemaan. Jo viikkoja ennen oli saapunut tieto, että saarnamies oli Nuottaniemeen päin tulossa. Matka kului kuitenkin hitaasti, sillä joka kylässä pidettiin seuroja, syntisiä heräsi ja tuli kristityiksi, ja entisten usko voimistui. Hänen tulonsa Lapista päin oli ollut yhtämittaista riemukulkua, sillä hänen kanssaan saapui valoa pimeyteen, ja hän opasti horjuvat ja vähäuskoiset oikealle tielle, joka vei ijankaikkiseen iloon.

Myöhään edellisenä iltana oli Nuottaniemeen tullut tieto, että saarnamies seurueineen oli saapunut Paloniemeen Ruotsin puolelle. Viestin oli tuonut Peura-Joopi, joka oli sattunut silloin käymään Paloniemessä. Tämän isäntä Heikki oli pyytänyt Joopia viemään Nuottaniemeen sanan, että kauan kaivattu saarnamies oli jo tullut...

Nuottaniemen isäntä Iisakki tiesi, mitä se merkitsi. Ei ollut koko Torniojoki-varrella missään muussa talossa niin kookasta ja tilavaa pirttiä kuin Nuottaniemessä nykyisen isännän Iisakin laittama. Senvuoksi olikin seuroja aina pidetty Nuottaniemessä, milloin joku kuuluisampi saarnamies oli liikkeellä joko etelästä päin saarnaretkiltään palaamassa tai sinne päin menossa. Silloin kerääntyi sanankuulijoita monesta kylästä sekä Ruotsin että Suomen puolelta, ja silloin täytyivät aina kaikki suojat tungokseen asti.

Vuosikymmen oli melkein kulunut siitä, kun Kaaressuvannon Kero-Pieti oli Nuottaniemen suuressa pirtissä pitänyt seuroja. Viikon päivät hän oli silloin näillä paikoin viipynyt, vuoroiltoina Nuottaniemessä ja Paloniemessä. Mutta siitä ajasta olivat olot ja elämä paljon muuttuneet. Tukki-liikkeet olivat kasvaneet suuriksi, ja vierasta väkeä oli saapunut paljon Pohjan perälle. Tavat olivat raaistuneet, nuoret vietti ilon, eivätkä vanhatkaan jaksaneet uskossaan kilvoitella. Yhteiset kylänkeskiset seura-illatkin näyttivät menettäneen merkityksensä. Sillä niihinkään ei saapunut kuin jokunen vanha kristitty virtensä veisaamaan ja kuulemaan Laestadiuksen postillasta jonkun luvun.

Mutta milloin joku kauttakulkeva saarnamies oli sattunut liikkeelle ja piti seuroja, kokoontui kuulijoita pirtti ahdinkoon asti. Ja vaikkei semmoinen yksi-iltainen saarnamies, joka saattoi olla hyvinkin lahjaton, saanut paatuneita heräämään eikä muutenkaan saarnallaan erinomaista vaikutusta tehnyt, saivat häneltä vanhemmat kristityt kuitenkin lohdun sanoja ja virvoitusta alakuloiselle uskollen.

Kero-Pietin tuloa oli jo varrottu syystalvi. Ja kulkijain matkassa tuli tietoja, että siellä ja siellä hän oli tulossa, siellä ja siellä nyt kokoonnuttiin.

Nuottaniemessä oli aamusta alkaen oltu hommassa. Suuresta pirtistä oli kannettu liiat huonekalut muihin huoneisiin ja asetettu penkkejä sijalle. Huoneen perällä, kahden ison ikkunan välissä, oli jyrävä pöytäkaappi, johon oli kannettu talon uskonnolliset kirjat. Huone oli muutenkin siistitty ja seinillä riippuvat työkapineetkin viety ulkhuoneisiin.

Sillä aikaa kun isäntä Iisakki puuhaili ja asetteli penkkejä taattujen pölkyjen varaan, puuhaili talon tytär Hanna muissa huoneissa, pihassalla ja keittiössä.

Saarnamiehen matkassa näet oli valiojoukkue, joka oli seurannut häntä pitkin Lappia niin Ruotsin kuin Suomenkin

puolella ja nyt aikoi jatkaa matkaa pitkin Perä-Pohjolan pitäjää. Heillä oli, samoin kuin saarnamiehellä itsellään, vapaat kyydit ja seurataloissa kestitykset ja yösiijat. Nyt olikin tiedossa, että saarnamiehen matkassa oli tavallista lukuisampi saattue.

Työtä ja hommaa oli siis talossa, johon muutaman tunnin kuluttua kokoontuisi saarnamies joukkoineen ja sanankuulijoita kaukaa metsäkylistä asti. Ruokaa piti varata ja huolehtia yösiijoista.

Kun isäntä oli saanut kaikki penkit paikoilleen, oikaisi he hän ja pani piippuunsa. Saisivat tulla nyt, pirtti oli penkitetty!

Iisakki isäntä oli keskikokoinen, vaaleaverinen mies, leveähartiaainen, ja tanakkaa tekoa. Kasvojen ilme oli hyvántahtoinen, ja sinisissä silmissä näytti ilo aina pysyvän. Mutta tänään hän oli vähäpuheinen, ja usein hän oli näyttänyt olevan pitkissä mietteissä.

Oikeastaan hän ei ollut näinä viime vuosina päässytkään entiseen iloiseen mielentilaansa. Kovaa oli talossa koettu näinä aikoina. Talon toimelias, kaikkien rakastama emäntä oli kuollut kolmantena talvena, ja seuraavana kesänä hukkui ainoa poika Korpikoskeen.

Isännän mieli oli siitä saakka ollut lomaannuksissa. Varsinkin oli pojan hukkuminen häneen kovasti koskenut, vaikei hän koskaan murheitaan muille huutanut. Mutta suru löi häneen leimansa. Hän oli parina vuonna käynyt harmaahiuksiseksi, ja hänen ennen vilkkaat, voimaa ja notkeutta osoittavat liikkeensä olivat kangistuneet ja ikäänkuin veltostuneet. Hän tunsu sen itsekin ja puhui usein tyttärelleen, että vanhuus alkoi häntä vaivata. Mutta itse hän kyllä tiesi, ettei häntä vielä ikä painanut, vaan muu raskas murhe hänen voimiaan nakerteli. Ja aavisti sitä tytärkin, vaikkeivät he olleet asiasta monta sanaa vaihtaneet.

Hän istahti nyt, Iisakki, penkille ja katseli peräikkunasta ulos joen toiselle rannalle Paloniemeen päin. Joulukuun päivä oli jo alkanut hämärtää, mutta Nuottaniemen ikkunaan näkyi vielä selvästi, että Paloniemen pihassa liikkui ihmisiä tavallista enemmän ja että huoneiden seinillä oli hevosia valjaissa. Ne olivat kaikki kristittyjen roikkaa, jotka pian ajaisivat poikki tänne Suomen puolelle. Iisakin katse synkkeni, kun hän katseli Paloniemeen...

Se se oli, tuo Paloniemen Heikki, perämiehenä, kun lautta jyskähti kallioon ja kaikki jälkipäänmiehet hukkuivat, joukossa Nuottaniemen ainoa poika Niilo Iisakki...

Isäntä veti piipustaan savuja äkäisesti, ikäänkuin nielläkseen karvaan palan, joka oli kurkkuun tarttunut...

Mutta samassa hän kuuli poronkellojen kalkatusta pihalta, ja kun hän nousi sivuikkunaan katsomaan, näki hän useita poroja saapuneen kelkkoineen. Ne olivat järvikyläläisiä, jotka olivat Peura-Joopilta saaneet kuulla saarnamiehen tulosta ja kiireesti poroillaan lähteneet Nuottaniemeen rakasta kristittyä kuulemaan. Jokaisen poron kelkassa oli pari henkeä, mies ja vaimo. Nuorempaa väkeä ei vielä näkynyt, mutta kyliltäkin oli jo jokunen hevonen saapunut, reki kukkuroillaan sanankuulijoita.

Isäntä katsahti ikkunasta pihalle ja lähti sitten keittiöön, johon ovi vei pirtistä.

Siellä hääräsi Hanna, talon ainoa tytär. Hän oli nuori, parinkymmenen ikäinen, vaaleahiuksinen nainen, jonka kasvot olivat hyvin herttaiset ja miellyttävät. Silmät olivat samanlaiset kuin isällä, mutta suun ympärillä oli jotakin kovempaa, ikäänkuin rautaisempaa luontoa. Otsa oli matalahko ja hiukset tuuheat, ja vaikka ne olivat sileäksi kammatut, oli koko pää pieninä kiharalaineina. Vikkelästi hän liikkui, kasvojen punoittaessa, ja oli juuri nostamassa tavattoman isoa kahvipannua tulelle, kun isäntä tuli.

»Kuinka täällä ehdit?» kysyi isäntä. »Pian kai tulevat... Olisiko pitänyt pyytää kylältä enemmän apulaisia?»

»Kyllä minä ehdin», vastasi Hanna. »Ja onhan Maija-muori ollut koko päivän apunani.»

»Eikö Paloniemestä ole mitään kuulunut?» kysyi isäntä taas ja istahti tuolille, melkein kuin olisi hyvin väsyksissä.

»Tuli sieltä sana, että ne lähettävät piika Ulriikan avukseni, mutta minä käskin sanoa terveiset, etten tarvitse...»

Tytär silmäsi isäänsä ja näki hänen silmistään että niin juuri pitikin tehdä: ei tarvinnut huolia Paloniemen avusta...

Pirttiin oli sillä aikaa tullut ihmisiä. Talon parhaat tuttavat käskettiin vierashuoneisiin, jotka pian täyttyivät paksuista turkeista ja muista villaisista talvitamineista.

Hannalla ei ollut aikaa monta sanaa vaihtaa vierasten kanssa, mutta isäntä kävi tervehtimään ja puheli pitempimatkaisten kanssa.

Päivä kului, hämy muuttui pimeäksi, ja Nuottaniemen pihaan ajoi yhä hevosia, ja joka kujasta pyörähti poro- ja suksimiehiä.

Tulet sytytettiin, ja silloin kuultiin joelta monen hevosen tiu'ut. Siinä tuli saarnamies valiojoukkoineen, ja muita Ruotsin puolen kyläläisiä seurasi perässä, kaikki reet täpösen täynnä väkeä. Edellä ajoi saarnamies, istuen reessä Paloniemen isännän Heikin kanssa, ja ajajana oli talon poika Juhani.

Iisakki riensi kuistin eteen vastaanottamaan.

»Tervehdin sinua, veljeni Iisakki, Jeesuksen Kristuksen nimessä! Syntisi anteeksi ja rauha talossasi!»

Kero-Pieti oli jo ikämies, lyhyenlätä; pienet, mustat silmät kiiluivat, ja hyvántahtoiset kasvot hymyilivät. Hän oli rivakka liikkeissään, ja hänen äänessään oli miellyttävä sointu. Tervehdyttyään Iisakkiä laestadiolaisten tavoin laskien kätensä toisen olkapäälle hän hyppäsi ketterästi reestä ja lähti nousemaan sisälle. Mutta ennenkuin hän ehti kuistiinkaan, ympäröivät hänet kristityt, jotka huutaen ja itkien, tarttuivat hänen peurapeskiinsä ja riuhtoivat joka puolelle. Hän ojenteli käsiään heitä kohti, todisteli heidän syntejään anteeksi ja nauraa hökerteli heidän riemulleen...

Paloniemen Heikki oli pitkä, mustaverinen mies. Hänen kasvonsa olivat kylmät ja ilmeettömät, ja musta parta antoi hänen muodolleen villin näön. Hänen poikansa Juhani oli vielä pitempi isäänsä, mustaverinen hänkin ja isänsä muotoinen.

Naapuritkin tervehtivät toisiaan kristittyjen tavoin, ja Iisakki virkkoi Juhanille:

»Viehän sinne talon luo hevosesi, kyllä renki Aukusti siitä huolehtii.»

Nuottaniemen suuren rakennuksen tilavat huoneet täyttyivät. Pirtti oli jo ahdinkoon asti täynnä, ja suuressa salissa,

jossa saarnamies istui keinutuolissa keskilattialla, oli niinkään jo tungosta. Ja yhä karttui väkeä.

Saarnamiehen ympärille kokoontuivat vanhimmat kristityt ja kuuntelivat hänen puheitaan, sillä varsinainen saarna ei vielä ollut alkanut. Jotkut vanhemmista naisista alkoivat jo ääneensä iloita, toiset itkien, toiset nauraen. Kaikki, mitä saarnamies sanoi, oli ihmeellistä, kirkastettua totuutta, niinkuin Jumalan omasta suusta suoraan tullutta.

Paloniemen isäntäkin oli päässyt saarnamiehen viereen, ja raskaasti huokaillen hän ilmaisi suuren kunnioituksensa.

Nuottaniemen Iisakki ei vielä joutanut saarnamiehen puheita kuuntelemaan. Hänellä oli sekä pirtissä että pihasalla minkä mitäkin järjestämistä. Mutta kulkiessaan salin läpi hän näki naapurinsa, Paloniemen Heikin, istuvan saarnamiehen vieressä...

Ja silloin hän tunsu omituisen piston sydämessään. Hän kiirehti ulos ja tunsu tällä hetkellä olevansa loitolla sekä saarnamiehestä että naapuristaan.

Hanna kulki kahvitarjotin käsissään pitkin ja poikin salissa ja hänen jäljessään joku kylän tyttäristä vehnäistarjotinta kantaen.

Kun hän tuli saarnamiehen luokse, virkkoi tämä:

»Nuori sisareni... Onko Jeesus sydämessäsi? Vai onko perkele sinne pesänsä tehnyt ja sikiönsä synnyttänyt?»

Hän tähtäsi pienine, liukkaine silmineen Hanna, mutta Hanna katsoi häneen pitkään ja totisesti, niin että toisen katse kilpistyi syrjään.

»Olen kuullut, että maailman ilossa ja lihansa himossa elää täälläkin nuori väki. Senvuoksi on iloni suuri nähdessäni tämän ihanan Saaronin ruusun olevan Jeesuksen morsiamen...»

Saarnamiehen ääni oli lempeä, ja hän lasu lihavan kätensä veltosti Hannan olkapäälle.

»Sinun äiti-vainajasi oli totinen Jumalan lapsi», sanoi hän sitten, nähtävästi liikuttettuna.

Se kosu Hannaan niin, että hän pillahti itkuun.

»Äitisi kuoleman kautta Jeesus kutsuu sinua morsiamekseen...»

Hän painoi kätensä Hannan kaulaan, ja hänestä löyhkäsi hien ja pikanellin lemu.

Hanna kuivasi kyöneleensä. Hänelle teki pahaa saarnamiehen musta, kiiluva silmä, joka paloi kuin hiili. Kun hän silmäsi toisaalle, seisoi Paloniemen Juhani melkein hänen vieressään Hän tarttui tarjottimeensa ja riensi keittiöön lisää kahvia hankkimaan.

Kahvia juotaessa osui Iisakki taas saliin.

»Veljeni Iisakki», sanoi saarnamies, isännän puoleen kääntyen. »Kuinka on uskosi laita? Kuinka olet jaksanut kilvoitella?»

Saarnamies tiesi, mitä Nuottaniemessä oli näinä vuosina tapahtunut, tiesi emännän kuoleman ja ainoan pojan, Niilo Iisakin, hukkumisen. Ja hänelle oli kerrottu, että Paloniemen Juhani kosiskeli Hanna. Senkin hän tiesi, ettei naapurusten rakkaus ollut nyt sen lämpimämpi kuin entisinä aikoina.

Kaikki syy oli nyt, samoin kuin ennenkin, pantu Nuottaniemen isännän laskuun. Häntä ei pidetty niin totisena kristittynä kuin Paloniemen Heikkiä, joka oli saarnamieskin ja kulki talvisin saarnamatkoilla. Iisakkia vaivasi kateuden piru, sillä Paloniemen Heikki oli yhtä kysytty perämies kuin hänkin!—Niin arveltiin.

Kaiken sen ja paljon muutakin tiesi maailma ja saarnamieskin. Semmoisiakin puheita oli, että Paloniemen Heikillä oli nuorempana ollut tapana lähennellä Nuottaniemen pulskaa emäntää, ja että naapurien suhteet olivat siitä rikkoutuneet. Se oli kuitenkin vain huhupuhetta, joka ei koskaan ollut saanut vahvistusta.

Saarnamies uudisti kysymyksensä Iisakille ja puhui kehoittavasti:

»Syntisiä olemme kaikki ja joka hetki saamme olla varuillamme sydämemme pahuuden vuoksi... Jumala on nähnyt hyväksi lähettää sinun osallesi, veljeni Iisakki, raskaita koettelemuksia, että nöyrytisit ja polvistuisit vanhurskaan Herran edessä. Puolisosi temmattiin pois parhaana työpäivänään. Herra tahtoi näyttää sillä, että olet Hänestä loitonnut ja maallista hyvyyttä himoitset! Et vielä nöyrytynyt! Et huutanut avuksesi Herraa, et Golgatan veristä tietä muistanut. Paadutit sydämesi ja Herra lähetti toisen raskaan murheen: ainoa poikasi hukkui ... hukkui uskottomana...»

Iisakin kasvot värähtelivät, rinnasta tuntui nousevan karvas pala, mutta hän sai sen niellyksi takaisin.

»Mutta Herra rakastaa sinua ja omaksensa tahtoo... Naapurisi, tämä Paloniemen Heikki, on kaikki sinulle anteeksi antanut ja tahtoo kylmän ystävyytesi unohtaa», jatkoi saarnamies.

Iisakki silmäsi Heikkiin, joka istui saarnamiehen vieressä. Heikin kasvojen ilmeessä hän oli lukevinaan: »Siinä nyt kuulet ... niin jalomielinen minä olen...»

Iisakki alkoi ymmärtää, mitä saarnamies oikeastaan tahtoi sanoa, ja häntä inhotti. Niin kauan kuin Heikissä ei tapahtuisi suurempaa muutosta, ei hän voisi näin äkkiä antaa kaikkea anteeksi ja unhottaa! Heikin omallatunnolla pitäisi olla hyvinkin raskasta...

Ja kesken saarnamiehen puheen hän nousi ja lähti ulos. Pirtin ovi porstuaan oli auki, ja sieltä tunki kuumaa hikistä höyryä, niin että vesi tippui katosta.

Ulkona oli himmeä kuutamo ja lauha pakkanen. Korpikosken pauhu kuului selvästi, tohisten ja ulvomalla huutaen. Silloin tiesi kosu suoja-ilmoja.

Piha oli täynnä hevosia, joka kujalla poroja, joiden kellot kajahtivat silloin tällöin, ja rakennuksen seinämät täyttyivät pystyyn nostetuista suksista.

Iisakki nousi kuistiin ja meni keittiöön. Hanna puuhasi taloustoimissaan, ja keittiökin oli täynnä väkeä. Iisakki näki Paloniemen Juhankin siellä istuvan.

Silloin kuului kuiske, että saarnamies aloittaa seurat.

Verkkaan ja juhlallisesti astui Kero-Pieti läpi vettä tippuvan porstuan, ja väkijoukko jakaantui, niin että peräpöydän luo ilmestyi kuja. Hän oli puseroisillaan, jätettyään paksun villaisen kaulahuivinsakin saliin. Hänen perässään käveli Paloniemen Heikki, ja muita vanhempia kristittyjä tuli heidän jäljestään niin sakeana joukkona kuin mahdollista.

Huoneessa oli hiljaista, ja kuulijakunta katsoi saarnamieheen, joka ryiskeli ja siveli sileitä, parrattomia kasvojaan.

Paksu-Olli selaili virsikirjaa, hänkin kurkkuansa korjaten.

»Jospa veisaamme virren», sanoo Kero-Pieti.

Olli aloitti virren kimakalla naisäänellä, ja Paloniemen Heikki yhtyi siihen heti ulkomuististaan. Joku nainenkin kirkui joukkoon, ja vaivaloisesti ja surkean väärässä äänessä loppui vihdoin ensi värssy.

Sitten veisattiin vielä toinenkin värssy.

Virren loputtua Olli luki virsikirjasta monta eri kohtaa, ja kun hän vihdoin oli sanonut aamen, oli suuressa pirtissä niin hiljaista, ettei kuulunut hiiskaustakaan.

Saarnamies silmäili ihmisiä, ja hänen tutkiva, kiiltävä katseensa tunkeutui kuin nuoli toisen sydämeen. Moni vanhempikin kristitty väisti tätä tutkistelua, ja ruti uskottomat istuivat allapäin kuin jostakin syytettyinä.

»Jospa katsomme, mitä rakastettu opettajamme sanoo», puhui Kero-Pieti hetken päästä. Ja vaikka hän puhui hyvin matalalla äänellä, kuulivat sen nekin, jotka seisoivat porstuassa.

Olli avasi Laestadiuksen postillan, ryki ja alkoi lukea:

» *Ja merkit pitää oleman auringossa ja kuussa ja tähdissä.* Vapahtaja puhuu tämän päivän evankeliumissa viimeisistä ajan merkeistä, jotka ilmestyvät taivaassa ennenkuin tämä maailma loppuu; ja nämä merkit pitää oleman auringossa, kuussa ja tähdissä. Meidän pitää nyt ensinnä tietämän, että auringon kanssa ymmärretään hengellisessä tarkoituksessa kristillisyyden valkeus, joka on niinkuin aurinko niille, jotka matkustavat iankaikkisuuteen; jos tämä aurinko pimenee, silloin tulee hengellinen pimeys maan päälle niin, että matkustavaiset ei näe enää mistä tie menee taivaaseen. Aurinko ei pimenisi muutoin, mutta kun kuu menee auringon eteen, silloin tulee aurinko pimeäksi. Mutta kuun kanssa ymmärretään hengellisessä tarkoituksessa se luonnollinen järki, joka on suurena esteenä niille, jotka aikovat katumuksen ja parannuksen tehdä; luonnollinen järki on sokea ja pimitetty synnin himoilta, niinkuin myös se luonnollinen kuu on itsestänsä musta ja pimeä; mutta tulee hänestä sentähden vähän valoa, koska aurinko paistaa kuun päälle: niin tulee myös siitä hengellisestä auringosta ylösvaistus järjelle, että ihminen ymmärtää joltisesti järjellä toimittaa ne maalliset askareet ja niin asettaa elämän, että hän tulis tässä maailmassa joltisesti aikaan, Mutta ei ihmisen järjellä eikä viisaudella näe, mistä tie menee taivaaseen. Järjen eli pääkallon tieto on se kuutamono, jonka himminlaisessa valossa ihminen näkee kulkea sitä laveata tietä, joka viei kadotukseen. Mutta sitä kaitaista tietä ei näe kukaan kuutamolla eli järjen viisaudella; se pitää oleman täysi päivä eli täydellinen ylösvaistus Jumalan sanasta, ennenkuin ihminen näkee, mistä tie menee taivaaseen...»

Olli piti hetken väliä, korjasi kurkkuaan, ja kun hän jatkoi lukuaan, muuttui hänen äänensä surkean laulavaksi nuotiksi, ikäänkuin valitukseksi. Ollin lukiessa Kero-Pieti silmäili ympäri pirttiä, lähetellen tulisia katseita. Ovenpieleen ja porstuaan, jossa hän tiesi pahimpain uskottomien piilevän, lensivät hänen silmäyksensä kuin salamat.

Iisakkikin oli joutunut sisälle ja saanut paikan lähellä saarnamiehen pöytää. Hanna oli istunut karsinan puolelle jonkun metsäkylän emännän viereen.

Ollin lukua kuuntelivat kaikki, vaikka he olivatkin saarnan joko itse postillasta lukeneet tai kuulleet muiden lukevan.

Ja Olli jatkoi:

»Koska Vapahtaja tämän evankeliumin alussa puhuu viimeisistä ajan merkeistä, varoittaa hän viimein opetuslapsiansa niistä synneistä, jotka erinomattain ovat hallitsevaiset silloin, koska viimeisen ajan merkit rupeavat näkymään. *Kavahtakaa teitänne ylönsyömisestä, juopumisesta ja elatuksen murheesta, ettei se päivä tule äkisti päällemme.* Me näemme, että ylönsyöminen ja juopumus ovat maailmassa hallitsevaiset synnit; maailman herrat käyvät edellä hyvillä esimerkeillä, ja talonpojat seuraavat perässä. Koska yksi ihminen syntyy, niin ne palvelevat sitä Jumalata, joka on peräsuolella; jos ihminen kuolee, silloin taas palvelemaan samaa peräsuolen Jumalaa; nimipäivät ja syntymäpäivät pyhitetään peräsuolen Jumalalle huvitukseksi. Onkos sitte Jumala luonut ihmisen syömään ja paskantamaan, juomaan ja tappelemaan? Vai mitä varten ihminen on luotu tähän maailmaan? Maailman herrat voitelevat kurkkunsa vuotavalla pirunpaskalla, ja talonpojat seuraavat heidän esimerkkiänsä. Niin eletään nyt maailmassa, ja sillä elämällä he luulevat kelpaavansa Jumalalle.»

Ollin lukiessa alkoi naisten penkeistä kuulua nyyhkytyksiä ja raskaita huokauksia. Hannan vieressä istuva metsäkylän emäntä itki ääneensä. Hanna silmäsi isäänsä, joka istui aivan häntä vastapäätä. Iisakin kasvot olivat vakavat, ja silmäin välissä oli ryppy, joka siihen ilmestyi aina silloin, kun hän oli tyytymätön.

Ollin ääni häipyi, niin etteivät lähellä olevatkaan kuulleet eri sanoja.

Ihan lopulla saarnaa Olli koetti korottaa ääntänsä niin kuuluvaksi kuin voi, ja nyt kajahti ympäri pirtin:

»Olkaa siis valppaat ja valmiit rukoilemaan, että se suuri ristinkantaja, joka teissä hyvän työn alkanut on, auttaisi teitä vielä viimeisessä hengen kilvoituksessa, ja koska nämä luonnolliset silmät kiinni pannaan, ne kirkkaat silmät aukenisivat, jotka näkevät Jumalan ja kaikki pyhät enkelit. Aamen!»

Olli painoi kirjan kiinni ja hengitti helpotuksesta.

Kero-Pieti silmäili ympäri pirttiä.

»Että se suuri ristinkantaja, joka teissä hyvän työn alkanut on, auttaisi teitä», toisti hän verkkaan. Mutta jo hänen äänensä sointu, silmäin ilme ja ojentuvan käden siunaava liike vaikutti, että naisten puolelta alkoi kuulua itkua ja voivotuksia...

»Tehkää parannus», kuului Kero-Pietin ääni. »Tehkää parannus, koska armon aurinko vielä paistaa ja suuri ristinkantaja apua lupaa!... Lyhyt on armon aika. Kuolema kolkuttaa ja monen rintoja, monessa on hyvä työ aloitettu.»

Hannan vieressä istuva metsäkylän emäntä alkoi uikuttaa ja huutaa, hyppäsi seisomaan, roivi käsiään yhteen ja kirkui,

niin että korvia viilsi:

»Kiitetty olkoon Jeesus Kristus!»

Hän pyrki pois paikaltaan, loikkasi kuin taikavoimalla yli penkkien ja riensi saarnamiehen kaulaan...

Kero-Pietä lohdutteli, todisti syntejä anteeksi ja puhui jotakin, mitä Hanna ei kuullut.

Muutkin naiset alkoivat kirkua, ja kaikki pyrkivät pois paikoiltaan.

Valtava liikutus käy miestenkin puolella. Paloniemen Heikki innostui myös ja alkoi saarnata...

Paksu Olli oli joutunut pois pöydän takaa, ja hänenkin kaulassaan riippui neljä tai viisi emäntää...

Hanna työnnettiin syrjemmäksi. Joku tarttui hänen kaulaansa ja huusi:

»Herra Jeesus, ole kiitetty!»

Iisakkikin oli noussut seisaalle, ja kun Hanna katsoi isäänsä silmiin, näki hän, että ryppy silmäin välissä oli yhä syventynyt.

»Te paatuneet uskottomat», kuului Kero-Pietin ääni, »tehkää parannus, koska aika vielä on...»

Nuoria naisia ja miehiä tunkeutui lähelle saarnamiestä. Joku itki katkerasti, pyytäen anteeksi pahoja tekojaan...

Hanna näki isänsä kaulassa riippuvan jonkun naisen, ja kun nainen käänsi kasvonsa Hannaan päin, tunsu Hanna, että se oli Paloniemen vanha emäntä. Iisakin kasvojen ilmeessä Hanna ei huomannut tapahtuneen muutosta...

Äkkiä,—Hanna ei ymmärtänyt millä liikkeellä,—saarnamies sai äänet ja uikutukset vaikenemaan ja alkoi saarnata vähäuskoisille ja uskostaan langenneille. Hänen äänensä kuului porstuaan ja pihalle asti, ja hänen sanansa tunkeutuivat luihin ja ytimiin.

Totuutta, suoraa totuutta puhui saarnamies,—sen myönsi Hannakin, mutta hän ei jaksanut nousta niin väkevään tunnelmaan kuin muut.

Hän kuunteli miettiväisenä saarnamiehen puhetta, joka vähitellen taas lakkasi kuulomasta yleisten liikutusten enetessä.

Paloniemen Heikki selitti joillekuille nuorille, vastaheränneille autuuden oppia. Hanna tunsu ne samoiksi, jotka joka talvi suurempina seurailtoina tekivät parannuksen ja kesän tullen lankeivat entiseen uskottomuuteensa. Hänen katseensa haki isää, mutta tätä ei enää näkynyt. Iisakki oli liikutusten aikana poistunut.

Hannakin alkoi pyrkiä ovea kohden.

Koko pirtti oli täynnä hikistä ilmaa. Ihmiset olivat liikkeellä. Toiset itkivät, toiset rukoilivat syntejään anteeksi.

Hanna pääsi vähitellen ovensuuhun, veti huivin päähänsä ja saattoi hengittää helpommin. Mutta porstuassakin oli väkeä, ja raskas ilma oli sielläkin, ja välikatosta tippui vettä. Hanna riensi ulos.

Pilvien takaa valaisi kuu himmeällä valolla pihamaata. Koski kuului pauhaavan.

Hannan sydämessä hytkähti kummasti. Hänen eteensä ilmestyi Paloniemen Heikki, joka totisin kasvoin ja merkillisin katsein saarnasi parannusta nuorille.

Saattaisiko niin puhua muille, ellei itse uskoisi ja ellei itse olisi valmis kuolemaan? kysyi Hanna itseltään. Puhdas omatunto Heikillä kai sittenkin oli. Isä ja hän epäilivät syyttä Heikkiä Niilo Iisakin hukkumisesta...

Hannan tuli melkein paha olla, ja hänestä tuntui kuin jokin ääni sydämessä soimaisi häntä...

Oli tullut olluksi niin tyly Juhanillekin, joka saattoi olla totinen kristitty! Syyttä hän ja isä paloniemeläisiä epäilivät!

Talvinen ilma raitisti Hannan kuumia ohimoita. Hän alkoi virkistyä, ja polttava sydämentuska vaimeni.

Kun hän lähti takaisin sisälle, seiso paloniemen Juhani melkein hänen vieressään.

»Hanna», sanoi Juhani omituisen pehmeällä äänellä.

Hanna pysähtyi ja vastoin entistä tapaa antoi kätensä olla Juhaniin kourassa pitkän aikaa.

»Onko sinulla mitään erityisempää minua vastaan, kun usein olet niin tyly ... nyt tänä iltana varsinkin?» puhui Juhani, ja ihmeellisen pehmeältä kajahti hänen äänensä. Koko olennessa oli jotakin alakuloista, mitä Hanna ei ollut hänessä ennen huomannut.

Hanna katseli hänen kasvoihinsa, jotka kuun kalpeassa valossa olivat valjut ja totiset.

»Isä ei jaksa uskoa sitä Niilo Iisakin hukkumista», alkoi Hanna puhua. »Se on niin kummallista... Isä epäilee, ettei sinun isäsi tahtonut laskea paremmin sitä lauttaa, jossa velivainaja oli...»

Juhani ymmärsi, mitä Hanna tarkoitti, ja hänen kasvonsa kävivät yhä kalpeammiksi.

Pihalle asti kuului pirtistä ruikutusta ja huutoja, ja kuistin ovesta tuli höyryä sakeana.

Hanna tunsu Juhaniin käden omassaan vapisevan ja kuuli hänen sanovan:

»En minä siitä asiasta mitään tiedä... Hukkuivathan muutkin jälkipäin miehet...»

Hanna katsoi Juhaniin tummiin silmiin, joihin hänen mielestään ilmestyi kummallinen kiilto.

NUOTTANIEMEN talo oli korkean niemen nenässä jossa joki teki kaarevan polven kuin hevosenkengän. Talon ikkunoista näkyi suoraan pohjoisesta tuleva väylä, joka lankasuorana laski jyrkkien rantojensa välissä virtaavaa uomaansa pitkin taloon päin. Se oli kuin läikkyvä tie, joka lähti kaukaa ikäänkuin tunturin huipulta ja suuntaansa muuttamatta vei Nuottanientä kohti. Mutta taloa lähestyessään se näytti remahtavan suureen nauruun, leveten vähävirtaiseksi, korkearantaiseksi suvannoksi. Siinä se levähti vauhdistaan ja kokosi uusia voimia.

Nuottaniemen huvanto oli mainio lauttasatama.

Mutta vähän alempana taloa, toisella puolen niemen nenää, huvanto äkkiä kapeni, muuttuen väkeväksi virraksi, joka kiihtyen ja vauhtiaan enentäen riensi vaahtoisin harjoin mutkistaan kuuluisaan Korpikoskeen.

Paloniemi oli alempana Nuottanientä joen länsipuolella, missä väkevä virta kulki pitkin jyrkkää ja kivikkoista rantaa. Senvuoksi eivät ylempää tulevat lautat koskaan uskaltaneet Ruotsin puolisolle rannalle, missä kosken virta jo alkoi niellä, vaan laskivat maihin Nuottaniemen huvannon kohdalla, ja täällä ne varustettiin kosken kuohuja varten.

Kylän talot olivat loitompana näistä molemmista Korpikosken taloista, jotka kumpikin olivat manttaaliltaan pitäjän suurimpia. Nuottaniemen maita oli koko idänpuolinen metsärikas Korpikosken ranta, samoin kuin Ruotsin puolinen ranta oli Paloniemen aluetta. Mutta Paloniemen maat olivat kuitenkin pienemmät ja laadultaan karummat, ja talon metsät olivat entiset isännät joko myyneet tai muuten raiskanneet.

Nuottaniemi oli metsärikas.

Heti Korpikosken rannalta ja talon vainion takaa alkoivat äärettömät mäntymetsät, jotka ulottuivat penikulman leveydeltä synkkiin sydänmaihiin päin Maanlaatu oli talon ympäristöllä hyvää, lihavaa savimultaa ja koko niemi seudun parasta peltomaata.

Molempien talojen isännät olivat monta miespolvea olleet koskenlaskijoita, verrattomia perämiehiä. Ne olivat uskaltaneet lähteä juonikkaalle Korpikoskelle silloinkin, kun koski oli pahimmillaan. Eikä muistanut tämä polvi, että entisten isäntäin lauttoja ohjatessa olisi sattunut onnettomuuksia. Raskaat tukkilautat viilsivät hyrskyissä, vilahtivat vaarallisten kallioiden ohi ja notkistivat kankeita kylkiään perämiesten tahdon mukaan äkkimutkissakin.

Paloniemen isännät olivat aina olleet rajumpia ja rohkeampia kuin Nuottaniemen miehet. Ulkomuodoltaankin olivat nämä naapurit kovin erinäköisiä. Paloniemen miehet olivat pitkiä ja mustaverisiä, joiden kantaisän sanottiin muuttaneen tänne Kolarin kylmistä korvista. He olivat olleet rajuja miehiä, sydämettömiä ja raakoja. Tämän nykyisen isännän isoisä oli ollut maankuulu juoppo ja tappelija, joka oli Lapinretkelleen iäksi jäänyt.

Nuottaniemeläiset taas olivat hiljaisia, lyhytkasvuisia, vaaleaverisiä miehiä, jotka rakastivat kotiaan ja olivat innokkaita maanviljelijöitä. Heidän kantaisänsä kerrottiin olleen kotalappalaisen, jolla oli Nuottaniemen juurella ollut kota ja joka kalasteli sekä koskessa että huvannolla. Hän oli sitten nainut suomalaisen tytön, ja heistä polveutuivat nuottaniemeläiset.

Rohkeita perämiehiä olivat nämä nykyisetkin isännät, Heikki ja Iisakki.

Mutta Nuottaniemen Iisakkiin luotettiin kuitenkin paremmin, vaikkei Heikinkään perämiehenä ollessa ollut sattunut vahingoita.

Vaikka naapurit olivatkin niin erilaisia luonteeltaan, oli heidän kesken aina vallinnut sovinto ja naapurirakkaus. Ei ollut tullut tinkoja kalastuspaikoista, jotka molemmilla olivat yhtä hyvät. Nuottaniemeläiset olivat ymmärtäneet vaieta silloin, kun paloniemeläisten villi veri alkoi kiehua.

Sovinnossa olivat nämä nykyisetkin isännät eläneet ja näennäisesti vieläkin elivät, vaikka silloin tällöin lauttojen laskuaikana olikin sattunut pieniä kinoja.

Mutta sen tiesi jo monta kylää, että Paloniemessä kadehdittiin Nuottaniemen rikkauksia. Satumaisia summia oli Iisakille jo tarjottu metsistä, mutta Iisakki ei ollut myynyt. Mitäpä hänen tarvitsikaan myydä, jolla oli yllin kyllin maallista hyvyttä muutenkin!

Eikä ollut kuin kaksi lasta perimässä!

Näinä parina viime vuonna olivat naapurien suhteet kuitenkin kylmenneet.

Ja Nuottaniemen Iisakin syyksi se pantiin. Iisakki ei ollut pariin vuoteen käynyt Paloniemessä, ei siitä päivästä saakka, jolloin Niilo Iisakki hukkuu.

Ja siitä päivästä alkaen oli isäntä alkanut tuntuvasti vanheta.

Niilo Iisakki oli ollut reipas nuorukainen, tarkkasilmäinen ja rohkeamielinen. Hänestä toivottiin yhtä taitavaa perämiestä kuin oli ollut hänen isoisänsä, Nuottaniemen Mooses, joka osasi laskea kaikki Tornionjoen kosket. Mutta toisin oli kova kohtalo määrännyt. Kesän kirkkaimmillaan ollessa oli Niilo Iisakkikin lähtenyt lauttaa soutamaan kosken alle. Miehistä oli puute, sillä lauttoja oli paljon odottamassa. Niilo Iisakki sattui sille lautalle, jossa Paloniemen Heikki oli perämiehenä...

Hetkeä ennen oli rannasta lähtenyt lautta, jossa Nuottaniemen Iisakki oli perämiehenä. Koski oli pahalla päällä, ja Varsankalliossa, joka oli Korpikosken vaarallisin paikka, hipaisi Iisakkikin ohjaama lautta kallion kylkeä...

Toiset viilettivät perästä...

Oli valoisa juhannusyö. Jälkipään miehet, joihin Niilo Iisakkikin kuului, olivat etelänpuolen väkeä, mutta etupäässä siinä oli paikkakuntalaisia. Silloin, kun lähestyttiin Varsankalliota, kääntyi lautta äkkiä kalliota kohden, ja jälkipää jysähti siihen niin, että pohja hajosi yksin puin...

Kaikki jälkipään miehet joutuivat koskeen, ja raskas lautta painoi heidät kuohuihin. Etupään miehet pääsivät onnellisesti kosken alle...

Kukaan ei pannut sitä onnettomuutta perämiehen syyksi. Parastansa oli Paloniemen Heikki koettanut, mutta raskas lautta ei totellut, sillä väkevä virta painoi Varsankalliota kohti. Ja ensi kertaa nyt semmoinen onnettomuus Heikillekin sattui.

Sen ymmärsi Nuottaniemen Iisakkikin, mutta sittenkin jäi hänen mielensä pohjalle kummallinen epäluulo, jota hän ei saanut kitketyksi pois, mutta joka ajan kuluessa yhä vahvistui. Oliko Heikki tehnyt sillä kerralla kaikki, mitä olisi voinut tehdä?

Etupään miehet vakuuttivat, ettei se ollut Heikin syytä. Kaikki miehet olivat soutaneet niin, että silmät tulta iskivät. Mutta taitavana perämiehenä Iisakki ymmärsi, ettei tarvinnutkaan enempää kuin jonkun sekunnin viivytyksen soutukäskyn antamisessa ... silloin oli varmaa, ettei lautta ehtisi ohi Varsakallion.

Hän ei ollut koskaan ilmaissut epäluulojaan, mutta siitä asti hän ei enää käynyt Paloniemessä, vaikka Heikki puolestaan lauttojen laskun aikana oleskeli Nuottaniemessä viikonkin päivät yhtä mittaa.

Samana kesänä syyspuolella alkoi Paloniemen Juhani lähennellä Hannaa, ja siitä saivat Iisakin epäilykset uutta vauhtia.

Ilokseen hän kuitenkin huomasi, ettei Hanna näyttänyt paljonkaan välittävän Juhanista.

Nyt viime syksynä oli Juhani kosinut, mutta Hanna oli pyytänyt vielä miettimisen aikaa. Hän tahtoi vielä olla nuorena ja huolettomana.

Poikansa kosinnasta ei Paloniemen Heikki ollut tietävinäänkään, mutta Iisakki arvasi, että Heikki sittenkin ohjaili ja neuvoi poikaansa. Paloniemen asioiden tiedettiin olevan huonolla tolalla. Jos saarnamiehet ryhtyisivät omaansa ottamaan, menisi talo ja irtaimisto velkamiehille. Mutta Paloniemen Heikki oli kristitty mies, joka kulki saarnamatkoilla ja uhrasi paljon kristittyjen hyväksi. Siksi velkojat, jotka olivat kristittyjä, eivät ruvenneet ulosotolla hätyyttelemään.

Nuottaniemen Iisakki oli kyllä kristittyjen kirjoissa, ja heränneenä miehenä häntäkin pidettiin, mutta moitittiin liian itaraksi ja maallisen tavaran himoojaksi. Hän ei koskaan riemuinnut silloinkaan, kun valitut saarnamiehet pitivät seuroja, ei tunnustanut syntejään eikä niitä anteeksi pyytänyt. Senvuoksi häntä pidettiin huonompana kristittynä kuin hänen naapuriansa, Paloniemen Heikkiä.

Nyt hän oli kuitenkin, kun tiesi Kero-Pietin taloonsa tulevan, päättänyt runsain käsin kestitä sekä saarnamiestä että muitakin kristityitä. Häntä ei saataisi moittia itaraksi, sillä sitä hän ei ollut koskaan ollut eikä liioin maallista tavaraa himoinnut. Senkö vuoksi häntä itaraksi uskottiin, että hän hoiti taloonsa parhaan ymmärryksen mukaan eikä suostunut puulaakeille metsiään myymään?

Iisakki hymähti koko jutulle ja palveli Jumalaansa sydämensä äänen mukaan.

Seurat olivat loppuneet. Yö oli puolessa, ja seuramiehet tekivät lähtöä kukin kotiinsa. Kaikille oli ilmoitettu, että vielä seuraavanakin iltana kokoonnuttaisiin Nuottaniemessä.

Saarnamies joukkoineen jäi taloon yöksi.

Suuri ja ihmeellinen oli tämä ilta ollut. Paljon nuoria oli herännyt, ja vähäuskoiset ja langenneet olivat uudistaneet uskonsa. Kero-Pietä saattoi olla kaikin puolin tyytyväinen. Hänen tulinen, nuhteleva ja sydämeenkäypä saarnansa ei ollut sattunut kuuroille korville.

Kun muut jo olivat käyneet nukkumaan, juttelivat saarnamies ja Iisakki kahden kesken pienessä pihanpuolisessa salinkamarissa.

»Minun tapani on aina puhua suoraan ja peittelemättä», jatkoi saarnamies sikaaria poltellen. »Ihmisen viat ja sydämen pahuus eivät lähde pois, ellei korva saa kuulla suoraa totuutta, sitä totuutta, joka on Jumalasta. Sen vuoksi nyt sinultakin kysyn, veljeni Iisakki: Miksi kannat kainia veljeäsi Paloniemen Heikkiä kohtaan, jonka uskon vilpittömäksi kristityksi?»

Kero-Pietä teki kysymyksensä äkkiä ja esipuheitta, niin että Iisakki hätkähti. Hän ei ollut odottanut niin suoraa puhetta. Mitä hän vastaisi? Sanoisiko suoraan saarnamiehelle, mitä oli ruvennut ensin epäilemään ja sitten uskomaan? Mutta eihän hänellä, kun oikein asiaa ajatteli, ollut minkäänlaista tukea otaksumisilleen!

Hän pysyi vaiti ja saarnamies jatkoi:

»Veljesi Heikki puhui minulle, että olet muuttunut kummallisen kylmäksi häntä kohtaan. Kaiketi luulet itselläsi olevan siihen syytä. Mutta oletkos tunnustellut oman sydämesi kovuutta? Oletkos antanut anteeksi niin monta kertaa kuin taivaallinen isä neuvoo? Katso omaan poveesi ja tutkistele! Oletko lähtövalmis, kun arkkienkeli pasuunaansa puhaltaa suurena lähtöpäivänä?»

Iisakki tuijotti lattiaan eikä vastannut mitään.

»Herra on sinua kovasti koetellut, mutta kaikki me tarvitsemme tulivasaraa tässä elämässä... Pian me unhotamme taivaallisen isämme, jolta kaikki hyvyys vuotaa, ellei Hän pane päällemme väkeviä murheita, jotka meitä saattavat Häntä rukouksilla lähenemään.»

Mutta Iisakki ei vielääkään virkkanut mitään. Kerran jo nousi sana suuhun, ja hän aikoi kertoa saarnamiehelle kaikki. Jos Heikki voisi vanhurskaan Jumalan kasvojen edessä vakuuttaa, ettei hänessä ollut pienintäkään syytä Niilo Iisakin kuolemaan, anois hän anteeksi kaiken epäilyksensä ja sydämensä pahat ajatukset—ja alkaisi taas sydämestään saakka rakastaa naapuriaan. Mutta kun sana oli noussut suuhun, nielaisi Iisakki sen takaisin ja virkkoi melkein kuin pakosta:

»Enpä minä tällä kertaa haluaisi meidän suhteestamme haastella.»

»Tee kuin tahdot», arveli saarnamies. »Mutta raskasta on sinunkin kantaa pahaa sydäntä veljeäsi vastaan...»

»Niin onkin. Enkä mitään niin toivoisi kuin sitä, että naapurisuhteemme tulisivat entiselleen», sanoi Iisakki.

»No ehkäpä Jumalan avulla tulevat. Katso: Paloniemen Heikillä on nuori uljas poika, totinen kristitty ja hiljaluontoinen Juhani, joka neitsyikäistä, tytärtäsi Hannaa, rakastaa... Ehkä se on viittaus Herralta, että sovintoon ja rakkauteen kävisitte!»

»Saattaa olla viittaus», myönsi Iisakki. »Muuten minä en tiedä siitä. Se olkoon heidän oma asiansa.»

Saarnamies herkesi hetkeksi. Hän oli kyllin tarkka ihmistuntija huomatakseen, ettei Iisakki pitänyt siitä puheesta.

»Juhani on nuhteeton nuorimies», sanoi Kero-Pietä. »Ja työtätekevä ja työtärakastava.»

»Mitä varten häntä minulle kehut?» kysyi nyt Iisakkikin vuorostaan äkkiä. »Paloniemeläisetkö ovat käskeneet häntä täällä kehuaan?»

Nyt oli Kero-Pietin vuoro hämmästyä. Eikä hän heti pystynytäkään Iisakille vastaamaan.

»Paha on sydämesi», sanoi hän vain ja arveli sitten haukotellen: »Taitaa olla jo aamuyö.»

»Aamupuoli jo on», vastasi Iisakki, nousi, toivotti Herran rauhaa ja poistui pirttiin omaan vuoteeseensa.

Hanna makasi valveilla ja tiesi isän olevan kahdenkesken saarnamiehen kanssa. Mitä he siellä puhuivat? Puhuivatko taivaallisia vai velivainajan hukkumisesta?

Mitähän jos isä selitti koko asian Kero-Pietille!

Ja Kero-Pieti todisti kaikki isän ja hänen epäilyksensä turhiksi, vakuutti, että Paloniemen Heikki oli viaton, ja he olivat paha sydäntä kantaneet syyttömästi paloniemeläisiä vastaan!

Ja huomenna isä menisi Paloniemeen, ja sitten tulisi suuri sovinnon päivä...! Juhani ehkä tulisi tänne...

Hanna muisti Juhani kalpeat kasvot ja tummat silmät, jotka kiilsivät niin kummasti tuon pitkän miehen päästä...

Hän tunsi kuin sääliä Juhania kohtaan. Mutta rakkautta hän ei jaksanut kuvitellakaan. Sillä sydämen pohjalla pyrkivät esille nuoren, reippaan ja vaaleaverisen miehen lempeät silmät ja naurava suu ... leveät hartiat ja tanakat kädet... Se kuva oli siellä ollut jo kauan, ja hyvin usein se sieltä tuli näkyviin ... silloin varsinkin, kun tuntui jotakin olevan ikävä...

Nyt hän ilmestyi ilmielävänä, niinkuin syyskierän aikana oli, kun ylös Lappiin, tukkimetsään lähti. Tästä kodin kautta he menivät, monta nuorta miestä yhdessä roikassa, hiihtäen, laukut selässä. Kuistissa hän sai kahden kesken puhutella.

»No muista sitten minua!» sanoi hän ja puristi sormia.

»Muistan minä ... aina muistan.»

»Ensi lauttojen matkassa palaan ... silloin on kevät.»

»Varron ensimmäisiä lauttoja...»

Puristi kättä lämpimästi... Tuntui siltä kuin riemu halkaisisi sydämen...

Sitten he lähtivät. Hän ja isä katselivat pirtin ikkunasta, kuinka he laskivat korkeaa törmää alas jäälle ja lähtivät taivaltamaan pitkin vähälumista joenuomaa ylöspäin. Reippaasti he hiihtivät, vaikka vinkeä pohjoinen puski vastaan.

»On se hiihtomies, tuo Koskenalustan Antti», sanoi isä.

Hänelle teki hyvää isän sana. Edelle muista oli Antti lykännyt. Hän näki pitkän hiihtäjäriivin yhä pienenevän, kunnes ei enää näkynyt muuta kuin musta viiru halkaisemassa ylöspäin kapenevaa joen uomaa. Lopulta katosi viirukin, nousi kuin tuntureille siellä, missä joenuomakin katosi näköpiiristä...

Haima makasi valveilla ja mielti. Kuinka kauan isä viipyisi saarnamiehen luona?

Sinne oli Antti mennyt tukkimetsään, eikä Hanna ollut hänestä mitään kuullut. Ja kevääseen ja jäänlähtöön oli vielä pitkän pitkiä talven kuukausia...

Silloin kuuli Hannan odottava korva, että porstuassa kulki joku, ja hän arvasi, että isä palasi saarnamiehen luota. Hänen teki mieli mennä isältä kysymään, mutta kun hän kuuli isän rykäisevän samaan tapaan kuin iltaisin levolle mennessä, otaksui hän, ettei isälle ollut mitään oudompaa tapahtunut.

Ja Hannakin vaipui levottomaan uneen.

Aamulla, ennenkuin puolipimeä talvinen päivä alkoi tuntua, rupesi väkeä jo karttumaan taloon.

Kaikki tahtoivat puhutella kauan kaivattua ja odotettua saarnamiestä ja saada häneltä lohdun sanoja. Ja kaikille oli hänellä ystävällinen sana varastossa, suurimmallekin syntiselle hän neuvoi tien armoon ja Kristuksen luo.

Hän ei pitänyt aamupäivällä mitään erityistä saarnaa, vaan puheli vähän kunkin kanssa, todistaen vähäuskoisuutta ja syntejä anteeksi.

Isännällä ja Hannalla oli paljon hommaa, sillä talon piha oli kuin markkinapaikka ja joka huone täynnä väkeä.

Hanna päätti isänsä kasvojen ilmeestä, ettei saarnamiehen ja isän kesken ollut sattunut mitään erinomaista. Isän otsaryppy oli hyvin syvä, ja siitä Hanna tiesi, että isää vaivasi väen paljous ja kuhina. Väsyneeltäkin hän näytti. Tuskin oli nukkunut koko yönä.

Aamiaista syödessä saarnamies puhui siitä, kuinka vaikea on maallista tavaraa rakastavan ihmisen tulla Jumalan valtakuntaan. Ja kuitenkin neuvoo Jeesus jättämään kaikki ja seuraamaan häntä. Hän kertoi monta esimerkkiä. Puhuessaan hän silmäili Iisakkiin, ja Iisakki ymmärsi, että saarnamies rikkaalla miehellä tarkoitti häntä.

»Jättää kaikki ja seurata Jeesusta», jatkoi saarnamies. »Se on raskasta syntiselle ihmiselle, ja kuitenkin se on tehtävä, jos Jeesusta seurata tahtoo. Hyvä on maallinenkin tavara, mutta siihen ei saa sydäntään kiinnittää...»

Ja kääntyen Iisakin puoleen hän jatkoi:

»Kuinka on sinun sydämesi irti maallisesta tavarasta, jota Jumala on sinulle yllin kyllin suonut?»

»En ole sitä vääryydellä enkä minkään varjon alla kerännyt», vastasi Iisakki vakavin kasvoin. »Mutta en ole tahtonut myöskään sitä tuhlata enkä joutavaan kuluttaa, kun elämässäni olen vähemmälläkin toimeen tullut. Olen koettanut hoitaa maatani ja metsiäni ja uskon varmaan, että taivaallinen isä on töitäni siunannut...»

Saarnamies ei ehtinyt vastata, sillä samassa ajoi pihaan niitä kristityitä, jotka olivat olleet Paloniemessä yötä.

Siinä roikassa oli Paloniemen Heikki emäntineen ja myös hänen poikansa Juhani.

Hanna näki Paloniemen Heikin katseesta, että se tähysteli kuin olisi jotakin erinomaisempaa odottanut.

Iisakki näytti tervehtivän Heikkiä melkein kylmästi, ja Hanna huomasi, etteivät he katsoneet toisiaan silmiin.

Juhani tervehti Hannaa lämpimämmin kuin ennen, mutta Hanna tunsi, että jotakin kylmää liikkui hänen sydämessään.

Aamiainen oli syöty, ja saarnamies istui keinutuoliin ja alkoi puhua Jumalan sanaa.

Iisakki ja Hanna poistuivat taloustoimiinsa.

Päivä kului, ja väkeä karttui yhä lisää, niin että ennenkuin varsinainen selitys alkoi, oli Nuottaniemen kookas pirtti kuin sullottu väkeä täyteen.

TOISTA viikkoa viipyi Kero-Pieti Nuottaniemen ja Paloniemen taloissa, vuoro-illoin kummassakin seuroja pitäen.

Ilmeitä oli tapahtunut. Lukuunottamatta monia nuoria, jotka tulivat herätykseen, oli monta vanhaa paatunutta, uppouksotonta pehminnyt ja tehnyt totisen parannuksen. Kero-Pieti oli parhaansa koettanut saadakseen Nuottaniemen Iisakin ja Paloniemen Heikin suhteet entiselleen. Alussa hän uskoi kaiken syyn olevan Iisakissa, mutta kuta useammin hän kumpaakin naapuria puhutteli, sitä enemmän hän alkoi epäillä, ettei Heikkikään voinut olla aivan viaton. Mutta Iisakki vaikenä siitä, mistä oli pahan sydämen Heikkiä kohtaan ottanut, ja Heikki puolestaan vakuutti, ettei hän tiennyt tehneensä mitään pahaa naapurilleen. Niin jäi saarnamiehelle epäselväksi, kummassako miehessä vika oli. Mutta syvällä omassa sydämessään hän tunsi, ettei kumpikaan ollut vielä kylliksi nöyrytynyt.

Hyvästellessään hän sanoi Paloniemen Heikille:

»Jos tunnet loukanneesi naapuriasi ja veljeäsi Iisakkia ... käy kohti, puhu puhtaaksi tuntosi, tunnusta vikasi ja rukoile anteeksi!»

Ja Iisakkia hyvästellessään hän puhui:

»Minä kiittäisin Jumalaani vielä enemmän tästäkin armon ajasta, jonka olen viettänyt näiden naapurusten vieraanvaraisessa kodeissa, jos saisin viedä tiedon kanssani, että olisin rakkauden siteet lujittanut heidän kesken. Mutta nyt lähdän luotanne mustin mielin. Rukoilen armon ja valkeuden Herraa, että hän avaisi teidän sydämenne näkemään ja tuntemaan, että ainoastaan rakastaen toisiamme me toinen toistamme turvaamme matkatessamme täältä murheen laaksosta ijankaikkisuuden ihanalle rannalle.»

»Niin on tosi», sanoi Iisakki liikuttettuna.

»Puhu tuntosi puhtaaksi!» kehoitti Kero-Pieti ja laski kätensä Iisakin olkapäälle.

Iisakille nousi sana suuhun, mutta hän nielaisi sen takaisin.

»Elei Heikki ensin puhu, on minun mahdotonta mitään sanoa», virkkoi hän.

Kero-Pieti katsoi Iisakkiin pitkään, ja nyt hän oli ymmärtävinään, että Iisakki oli syvällä sydämessään loukkaantunut naapuriinsa.

Ja niin hän lähti Nuottaniemestä, eikä hänelle ollut valjennut se asia, josta Iisakki piti Heikkiä kohtaan pahaa sydäntä.

Peninkulmien päähän toiseen pitäjään hän matkusti valiojoukkoineen. Sinne oli häntä jo viikkomääriä varrottu.

Nuottaniemessä alkoi arkielämä kulua entistä latuaan, kun kaikki paikat ja kompeet oli saatu kuntoon seurojen loputtua.

Iisakki-isäntä pysyi yhtä totisena, niinkuin oli näinä vuosina ollut. Hanna huomasi, ettei saarnamiehen käynti ollut isässä mitään muutosta vaikuttanut. Hän ei enää koskaan ollut niin iloinen kuin silloin, kun Niilo Iisakki eli. Silloin hän laski leikkiä, ja joskus iltaisin he koettelivat voimiaan.

Mutta erinomaisen hellä hän oli Hannalle ja puhui lempeällä äänellä. Hanna arvasi isän murehtivan Niilo Iisakkia, mutta hän ei koskaan puhunut siitä Hannalle.

Sydäntalvella sattui sentään päiviä, että hän innostui työhön ja läksi aamuvarhaisella metsään. Mutta sieltä palatessaan hän valitti väsymystä ja päänskipua.

Hanna hoiti taloutta jäntevästi, huolehti isännänkin asioista, ja talossa kävi työ ja toimi mainiosti.

Nuottaniemen palvelusväki oli myös tullut herätykseen. Nuoret piit heittivät joutavat koristukset puvuistaan pois, eikä renkipoikia enää tavattu iltaisin korttia lyömässä.

Hanna kertoi muutoksesta isälleen.

Iisakki hymähti:

»Semmoistahan se on aina ennenkin ollut», sanoi hän. »Jonkun viikon ne ovat totisia, mutta ennenkuin käki kukkuu, ovat he entisenlaisia. Ne parannuksen teot eivät ole sydäimestä lähteneitä. Jospa heidän mielensä muuttuisikin!»

Ja totta olikin Iisakki puhunut. Jo parin viikon päästä juoksivat piit kylälle, ja renkipojat laulelivat rivoja rekilauluja metsään mennessään.

Niin kuluivat viikot, ja talven pitkät pimeät alkoivat lyhetä.

Iisakki istui eteläpuolisen ikkunan luona, kun päivä oli kirkkaimmillaan, ja lueskeli raamattua. Hän syventyi lukemiseensa niin, ettei kuullut, mitä hänen ympärillään tapahtui.

Mutta luettuaan hän nousi ja meni peräikkunan luo, josta näkyi korkearantainen Ruotsin puoli ja Paloniemen punainen talo kivisine navettoineen.

Hanna pani merkille, ettei hänen katseensa kauan viipynyt Paloniemessä, vaan siirtyi pian Korpikoskelle päin, josta nousi vaaleaa usvaa taivasta kohti, metsän yli näkyen.

Saarnamiehen lähdettyä oli Paloniemen Juhani joka sunnuntai hiihtäen käynyt Nuottaniemessä. Silloin hän puheli pirtissä renkien ja Iisakin kanssa kaikenlaisista asioista, viipyi pari kolme tuntia ja hiihteli sitten takaisin kotiansa. Hyvin monena sunnuntaina sattui, ettei Juhani tavannut Hannaa ollenkaan. Näytti ikäänkuin Hanna olisi vasiten välttänyt tulemasta Juhaniin puheille.

Vähäpuheinen oli Iisakkikin. Ja sattui niinkin, että kun Juhani tuli taloon ja Iisakki istui yksin pirtissä raamattua lukien, hän ei ollut näkevinäänkään Juhaniin tuloa. Ja kun Juhani jostakin aloitti puheen, ei Iisakki arvellut siihen mitään, joten Juhaniin oli lopetettava.

Niin oli eletty helmikuuhun, jolloin päivät jo Perä-Pohjolassakin alkavat pidetä.

Oli kirkas päivä, ja etelänpuolisista ikkunoista paistoi aurinko kuin riemuiten suuren pirtin lattialle. Iisakki istui tavallisella paikallaan raamattua lukien, Hanna hommaili jotakin karsinan puolella, ja talossa oli muuten talvisen pakkassunnuntain jäykkä jyrävä rauha. Palvelusväki oli mennyt kylälle, niin ettei ollut muita kotona kuin isäntä ja Hanna.

Isän lukiessa Hanna unohtui katselemaan pohjoisenpuolisesta ikkunasta pitkin valkoista joen uomaa, jolle päivä paistoi, niin että hanki kimmelsi. Kapenevana nauhana se painui suoraan pohjoiseen ja katosi näköpiirin rajassa kaukaiseen, lumivalkoiseen kivieliöön.

Hiljaisena, kylmän jään peitossa oli nyt välkkyvä, virtaisa joki, joka kesäisin juoksi uljaana ja voimakkaana, raskaita tukkilauttoja kuljetellen kuin kuivia lastuja selässään... Siellä oli joen latvoilla, tuonnimmaisten tunturien takana Anttikin...

Hanna nojasi ikkunaa vasten, ja hänen ilmeikkäissä silmissään kuvastui ikävä. Liikahtamatta hän katseli pohjoista taivaanrantaa, ja ajatukset liitelivät kauas tunturien taakse... Oli vielä pitkiä kuukausia kevääseen, siihenkin, kunnes ensimmäiset poreet nousisivat kotirantaan... Mutta pian sitten sulaisi, rutosti nousisi tulva, pauhinalla ja ryskien väylä loisi jäänsä ja Korpikoski murentaisi ne pieniksi hilseiksi...

Silloin saisi jo lauttoja odottaa!

Koko pitkänä sydäntalvena hän ei ollut mitään kuullut Antista. Ei ollut sattunut sieltäpäin yhtään tulevaa eikä kauttakulkijaa! Eläneekö? Terveiset lupasi laittaa ... ei mitään ole kuulunut. Mutta varmaankaan ei ole unhottanut, jos on elävien joukossa...!

Kun Iisakki nosti katseensa kirjasta, näki hän tyttärensä seisovan otsa kiinni ikkunassa ja katselevan pohjoiseen päin. Hän arvasi Hannan ajatukset, oli nähnyt, että tytön silmät loistivat kirkkaammin aina silloin, kun Koskenalustan Antti tuli saapuville. Nyt viimeksi, kun Antti syyskierällä miesjoukossa meni Lappiin, hän oli huomannut tyttärensä ilmeistä, että Antti oli hänelle mieluinen.

Isä ja tytär eivät olleet keskenään tunnonasioistansa puhuneet; tuntui siltä kuin kumpakaan olisi ujous estänyt, vaikka kumpikin kyllä tiesi, mitä toinen ajatteli. Äidin kuoleman ja veljen hukkumisen jälkeen isä ja tytär olivat tulleet lähemmäksi toisiaan, mutta heille molemmille oli luonteenomaista, etteivät he saattaneet ilmaista sitä, mikä oli sydäntä lähinnä. Mutta nyt tuntui isästä, että Hannan varmaankin oli hyvin ikävä, muistellessaan Anttia, reipasta miestä. Iisakki ajatteli omaa nuoruutensa aikaa...

Hän rykäisi ja nousi ottamaan piippuaan pöydältä.

Isän äänen kuultuaan Hanna säpsähti ikäänkuin olisi ollut pahanteossa. Hän katsahti isää silmiin ja näki tämän hymyävistä kasvoista, että isä aavisti jotakin. Hanna punastui ja alkoi jotakin puuhata.

Onneksi ei isä virkkanut mitään, mutta hänen otsaryppynsä oli sileä, ja hän sytytti piippunsa kuin hyvillään.

»Pian tässä alkaa kevättalvi», puheli hän. »Mattiin ei enää ole kuin viikko.»

»Ja siitä neljä Maarianpäivään», lisäsi Hanna. »Ja sitten se jo alkaakin olla kevät!«

Keskustelu jäi siihen, sillä Hanna sattui katsomaan joelle, jonka poikki viitoitettu tie vei Nuottaniemestä Paloniemeen päin.

»Tuleeko sieltä ketään?» kysäisi Iisakki, kun näki tyttärensä katselevan joelle.

»Ellen väärin tunne, on tuo hiihtäjä Paloniemen Juhani.»

Iisakki ei siihen puhunut mitään, rykäisi kerran, kaksi ja meni maata omaan sänkyynsä, jossa hänen oli päivälläkin tapana levähtää.

Pois siirtyi Hannakin ikkunasta ja painui keittiöön. Tuntui kuin jokin kylmä viima olisi puhaltanut sydämeen ja hän joutui siinä huokaamaan: jospa joella hiihtävä mies olisi Antti eikä Juhani!

Mutta kun hän juuri sitä parhaillaan oli miettimässä, kuuli hän Juhaniin kolistelevan kuistissa ja tulevan pirttiin rohkeammin askelin kuin tavallisesti.

Uteliaana hän aukaisi pirttiin vievän oven ja tervehdittyään Juhania huomasi tämän hiihtäneen kiivaasti.

»Läksin tuomaan uutisia», alkoi Juhani puhua. »Ja terveisiä Kero-Pietiltä... Hän makaa kovin sairaana Torniossa... Lähetti sanan, että isän pitäisi tulla sinne aivan heti, ja tähän taloon oli pyytänyt terveisensä viemään...»

Juhani kertoi uutista hätäilevällä äänellä ja ikäänkuin pakosta niin nopeasi kuin ehti.

Iisakki nousi sängystään.

»Vai makaa Kero-Pietti sairaana!» sanoi hän hyvin vakavana. »Lieneekö kovakin taudintapaus?»

»Sitä en tiedä», selitti Juhani. »Mutta terveisiä lähettäessään hän oli maininnut, että ne voivat olla hänen viimeisensä. Isälle oli lisäksi pyyntö tulla heti hänen luokseen. Hänellä olisi paljon puhumista.»

»No mitä isäsi?» kysyi Iisakki vilkkaammin.

»Viime yönä isä läksi ja käski tänne viemään Kero-Pietin terveiset.»

Juhani oli istunut penkille ja pyyhki hikeä otsaltaan. Iisakki seiso keskellä lattiaa miettiväisenä, ja Hanna nojasi keittiön ovea vasten entistään vähän kalpeampana.

»Johan se alkaakin Kero-Pietti olla ikämies ja on kai talvisilla matkoilla rasittunut ja vilustunut», alkoi Iisakki puhua. »Ja ehkäpä Herra jo tahtoo pois omansa, joka on Hänen pyhää sanaansa suruttomille esittänyt ja loppuun asti kilvoitellut... Pietti on totinen kristitty, ja hänen poismenonsa on valon sammuminen pohjan perältä. Herra, ole meille kaikille armollinen!»

Iisakki oli nähtävästi liikutettu, enemmän kuin pitkiin aikoihin. Hannallekin tulivat kyneleet silmiin.

Mutta hetken päästä Iisakki vaipui omiin mietteisiinsä. Juhani poistui pirtistä keittiöön, ja talon muu väki alkoi palata

kylältä.

Vasta iltamyöhällä Juhani läksi kotiinsa.

Hannan kanssa hän oli puhellut useita tunteja. Iisakki oli koko illan istunut omissa mietteissään eikä ollut näyttänyt välittävän Juhaniin läsnäolosta.

Mutta Juhaniin mentyä Hanna alkoi muistella, mitä he olivat puhelleet. Juhani oli ensiksi kääntänyt puheen siihen. Ei ollut isän syytä, että Niilo Iisakki hukkuu, niin oli Juhani vakuuttanut. Hän oli isänsä kanssa puhunut asiasta, ja isä oli vakuuttanut, ettei hän itsekään ymmärtänyt, kuinka onnettomuus niin sattui, sillä kaiken taitonsa ja kokemuksensa hän oli silläkin kerralla käyttänyt...

Juhani itse oli varma isänsä viattomuudesta ja koetti saada Hannankin uskomaan.

Mutta vuoteessaan Hanna mietiskeli vielä, ja silloin hänelle äkkiä muistui mieleen eräs tapaus, joka oli aivan unohtunut, mutta nyt sukelsi esiin selvänä kuin eilinen päivä.

Saman päivän iltapäivänä, jona Niilo Iisakki hukkuu, he olivat kosken alla ruumiita naaraamassa. Kaikki ruumiit oli jo löydetty ja viety rannalle...

Hanna muisti nyt selvästi, että kun hän istui veneessä, jossa oli jälkipään miehiä, niiden joukossa Koskenalustan Anttikin, tämä oli sanonut, veneen töksähtaessä rantaan:

»Jos soutumääräys olisi annettu ennemmin, ei lautta olisi Varsankallioon ehtinyt.»

Sitä eivät kai toiset miehet ottaneet huomioon, sillä Hanna ei muistanut, että Antin puheeseen olisi kukaan mitään virkkanut. Mutta törmällä, jolle hukkuneet oli kannettu, hän kyllä kuuli monen vakuuttavan, ettei siinä olisi auttanut mikään, sillä koski oli vaarallisella vedellä ja virta hirvittävän voimakas...

Mutta Antti?

Hanna tiesi, että Antti oli taitava koskimies ja tunsu Korpikosken mutkat ja väkevät korvat yhtä hyvin kuin vanhemmatkin miehet. Mistä Antti olisi muuten huomannut, että soutumääräys annettiin liian myöhään!

Hannalta oli siinä surun ja murheen keskellä unohtunut koko asia. Ei tullut Antinkaan kanssa jälestäpäin siitä puhutuksi. Nyt vasta se taas muistui.

Hannan tuli paha olla, ja kun hän muisti, että vielä oli pitkä aika kevääseen, jolloin hän saisi Anttia puhutella ja tarkoin tiedustella, kuinka Antti oli tuon tapauksen ymmärtänyt, tuntui hänestä, ettei hän jaksaisi siihen asti elää. Isä ei tiennyt mitään siitä, mitä Antti oli arvellut.

Mutta nyt hänen sopisi kertoa isälle! Tahni jos sentään jättäisi kertomatta siihen asti, kunnes Antti saapuisi!

Hanna oli jo sammuttanut tulen. Mutta kun hän ei saanut unta, sytytti hän lampun ja mietti.

Hänen mieleensä muistui Niilo Iisakki, ainoa rakas veli, josta isä piti niin paljon. Hyvä poika hän oli ollutkin, vankka ja rohkea. Hän oli äiti-vainajan näköinen ja lempeäluontoinen, ystävällinen kaikille... Eipä ollut kumma, että isä murehti Niilo Iisakista, josta piti tulla tämän talon isäntä...

Mutta sitten Hannan ajatukset siirtyivät seura-iltoihin ja Juhaniin puheisiin. Hän muisti, mitä saarnamies oli puhunut keskinäisestä rakkaudesta, ja taas alkoi tuntu soimata siitä, että kenties he sittenkin syyttömästi pitivät paloniemeläisiä vastaan pahaa sydäntä...

Isästä se oli häneenkin tarttunut, tuo kylmyys paloniemeläisiä kohtaan. Vaikkei isä itse tapauksesta ollut monta sanaa sanonut, ymmärsi Hanna vallan hyvin isän ajatukset. Kun se Juhaniin kosintakin tapahtui vasta sen jälkeen!

Hän käänteli vuoteessaan, ja hänen oli paha olla. Kunpa joutuisi kevät! Lähtisivät jäät ja saapuisivat ensimmäiset lautat! Silloin hän saisi tietää, mitä Antti asiasta arveli!

Samassa hän kuuli, että ovi kävi, ja Iisakki astui Hannan huoneeseen.

»Näin, että sinulla vielä oli tulta, ja tulen puheillesi», sanoi Iisakki ja istuutui lampun ääreen. »Tuli tässä yhtä ja toista mieleen, kun tuo Juhani kulkee täällä... ja muutenkin...»

Iisakin näytti olevan paha sanoa, mitä oikein ajatteli. Mutta nyt tuntui sekä isästä että tyttärestä että kummankin täytyi toisilleen kertoa sydämensä mietteet.

Iisakki ryki vähän ja sanoi:

»Kaiketi hän sinun vuoksesi käy. Olemme ehkä turhaan epäilleet paloniemeläisiä... Tulen äsken ajatelleeksi, kun kuulin, että Paloniemen Heikki oli matkustanut sairaan Kero-Pietin luo...»

»Niinkö, ettei olisi hänen syytään Niilo Iisakin hukkumiseen?» keskeytti Hanna. »Kuinka siihen uskon tulitte?»

»En tiedä. Joskus se tuntuu mahdottomalta, ja taas toisin vuoroin on asia mielestäni aivan selvä», sanoi Iisakki huoaten.

»Semmoista on minunkin mielessäni», tunnusti Hanna. »Joskus uskon, joskus en.»

»Yhtä minä ajattelen», jatkoi isä. »Miksi ei Heikki koskaan ota sitä asiaa puheeksi, ja miksi hän ei uskalla oikein katsoa silmiin?»

»Mitä te muuten Heikki-isännästä arvellette?» kysyi Hanna.

Iisakki huokasi.

»Jos hänellä ei olisi jumalanpelkoa, uskoisin hänestä hyvin pahaa... Onhan heidän suvussa ollut niin monenlaisia rikoksentekejiä. Mutta kuinka lieneekään! Ehkä olen ihan erehtynyt. Mitä hyötyä Heikillä olisi ollut Niilo Iisakin kuolemasta? Ja niin olen arvellut, että kun Heikki tulee kotiin, kysyn suoraan ja sanon epäilykseni...»

Hanna näki, että isän mieli oli muuttunut.

»Sittenhän saisi varmuuden, ettei syyttömästi heitä vihaisi», sanoi Hanna, mutta hänen äänensä oli epävarma, ja hän

oli juuri sanomaisillaan, mitä muisti Koskenalustan Antin kertoneen, mutta Iisakki sanoi samassa itseään nuhdellen: «On tullut olluksi niin tyly sille Juhanellekin... Siivohan se on mies, eikä hänestä ole kenelläkään pahaa puhumista...»

»Siivohan se on mies, Juhani», myönsi Hanna, mutta näytti miettivän kokonaan muuta.

Iisakki oli sytyttänyt piippunsa ja istui pitkissä mietteissä.

»Kerran olin ymmärtävinäni Kero-Pietin puheista, että hän oli Heikiltäkin vaatimassa puhtaampaa sydäntä, mutta aina sattui niin, ettei tullut Niilo Iisakin hukkumisesta puhetta», jatkoi Iisakki hetken päästä. »Niinpä luulen, ettei Kero-Pieti aavistanut, kuinka minä Heikkiä epäilin...»

»Jos ei tahtonut sanoa?» tuumi Hanna.

»Sitä en usko. Siksi suora kristitty on Kero-Pietä, että olisi sanonut, jos olisi tiennyt. Mutta rauhaan pitää minun siitä asiasta päästä, ei ole muuten minun elämäni semmoista kuin omatuntoni vaatii. Suoraan nyt tunnustan epäilykseni Heikille ja rukoilen anteeksi pahaa sydäntäni... Rauhaan tarvitsee minun päästä! Ties koska Jumala elämänlankani katkaisee...»

Hanna ei muistanut koskaan ennen nähneensä isää niin liikutettuna ja avomielisenä.

»Sillä syntiä minä olen tehnyt Heikkiä vihatessani, ja synnilliset ovat ajatukseni olleet. Kiitetty olkoon Herra, joka nyt vihdoin on silmäni avannut», puhui hän semmoisella äänellä kuin tahtoisit itkuun laueta.

Hanna katsoi häneen pitkään, ja Iisakki jatkoi:

»Kuinka kummasti se paha osaa ihmisen silmät sokaista ja kuvailla hänen eteensä asiat. Kun Niilo Iisakki hukkui, ajattelin minä: Tahallaan se kettu laski lautan Varsankallioon, kun Niilo Iisakki oli jälkipään miehenä, tahallaan teki ja uskoi siten valmistavansa isännän paikkaa omalle pojalleen. Sillä tavalla hänkin pääsisi veloistaan, kun hänen Juhansa saisi Nuottaniemen metsiä myydä! Edeltäpäin oli kaikki mietittyä! Mutta Niilo Iisakki oli ensin tuhottava!

—Semmoisia ajatuksia ja uskoja minulle piru mieleen toi, ja vielä seura-iltoina ajattelin: Se kettu on olevinaan kristitty ja pettää Kero-Pietinkin. Kummako se olisi häneltä! Neljännessä polvessa on hänen esi-isänsä, Aaro-niminen, Lapin matkalla tappanut oman veljensä ja ryöstänyt rahat...

—Sillä tavalla piru on minua riivannut ja kiusannut yötä päivää siitä saakka, kun Niilo hukkui... Mutta nyt tahdon päästä rauhaan!»

Iisakki hengitti kuin helpommin. Hän laski kätensä Hannan olkapäälle ja kysyi:

»Eikö niin, lapseni ... tahdothan sinäkin, että isäsi pääsee rauhaan?»

»Tahdon... Rauhaan tahtoisin itsekin», vastasi Hanna, tullen hänkin liikutetuksi isänsä mielenmuutoksesta.

»Niin lapseni... Ainoastaan silloin, kun meillä on hyvä omatunto, on meillä rauha Jumalassa.»

Ja hetken päästä, kun Iisakki jo alkoi poistua, hän lisäsi:

»Ja ole Juhania kohtaan minun puolestani niinkuin itse tahdot!»

Hän läksi, vetäen oven hiljaa kiinni, ja Hanna kuuli hänen tasaisten askeliensa äänen, kun hän verkkaan käveli salin ja keittiön läpi pirttiin.

Mutta Hannalta katosi uni kerrassaan.

Hän mietti isän äkillistä mielenmuutosta ja avomielisyyttä ja ymmärsi, että isä oli näinä vuosina hirveästi kärsinyt. Ja ehkä olivatkin isän olettamukset ja uskot olleet aivan väärinä! Ehkä paloniemeläiset olivat yhtä hyviä kristityitä kuin he itse, parempiäkin!

Mutta kun hän muisteli sekä isän että pojan pitkää vartta, kulmikkaita kasvoja ja mustien silmien kiiltoa, joka varsinkin muutamina hetkinä tuntui niin viistolta ja ilkeältä, ei hän omasta puolestaan vieläkään täydellisesti jaksanut uskoa isä-Heikin viattomuutta.

Eikä hän siihen uskoon päässyt vielä aamulla eikä seuraavina päivinä. Mutta hän ei isälleen kuitenkaan mitään puhunut epäilyksistään.

PARIN viikon päästä saapui Nuottaniemeen tieto, että Kero-Pietä, joka yhä makasi huonona sairaana, oli toivonut Iisakia puheilleen.

Se oli Iisakille mieluinen uutinen, sillä hän tiesi Paloniemen Heikinkin vielä viipyvän saarnamiehen vuoteen ääressä.

»Jumala auttaa minua tuskassani», sanoi hän tyttärelleen. »Herra kaikkitietävä tuntee ja näkee, että sydämeistäni tippuu katumuksen pisaroita ja että tuntoni on sairas.»

Ja iloisin mielin Iisakki läksi sairaan saarnamiehen luokse, tunnolleen rauhaa etsimään.

Hanna jäi yksin talonhoitajaksi.

Hän oli näinä päivinä miettinyt isänsä mielenmuutoksen syytä ja ymmärsi, että isällä oli totinen, katuvainen mieli. Mutta itse hän ei jaksanut ruveta uskomaan isän lailla, vaikka kuinka olisi koettanut. Aina hän muisti Paloniemen isännän kavalan, kiiltävän katseen, ja silloin hän tunsikin kylmiä väreitä ruumiissaan. Ja samalla vahvistui hänen epäluulonsa.

Iisakin poissaollessa kävi Paloniemen Juhani joka sunnuntai Nuottaniemessä. Mutta sattui usein, että hän viikon muinakin päivinä hiihteli Hannan puheille. Pitkiin puheisiin Hanna ei kuitenkaan antautunut, ja kun Juhani koetti aloittaa keskustelua naima-aikeistaan, johdatti Hanna sen muihin asioihin.

Kylällä puhuttiin jo, että Kero-Pietä oli saanut sovinnon aikaan Heikin ja Iisakin kesken, ja sen tuloksena huhuttiin Paloniemen Juhaniin naivan Nuottaniemen rikkaan perijättären Eikä siihen ollut mitään sanomista. Hyvin he sopivat

toisilleen, ja Nuottaniemessä tarvittiinkin jo nuorempaa isäntää, kun Iisakki oli alkanut käydä kivuloiseksi.

Hanna sai siitä kuulla kylällä käydessään, ja hänelle toivotettiin onnea, sillä Juhani oli tunnettu vireäksi ja toimeliaaksi työmieheksi, joka varmaan jatkaisi kunnialla Iisakin aloittamia uutisviljelyksiäkin. Hanna ei myöntänyt, mutta ei myöskään kieltänyt.

Niin oli eletty jo huhtikuuhun, ja kevään kirkkaat päivät olivat alkaneet. Iisakki ja Heikki viipyivät vielä Kero-Pietin luona, josta oli kuulunut sanomia, että hän oli toipumaan päin. Kerran oli Iisakki kirjoittanut Hannalle kirjeen, mutta ei ollut siinä maininnut muista kuin maallisista asioista.

Hannan päivät eivät olleet hauskat. Hän ei ollut kuullut mitään Antista, joka oli koko pitkän talven ollut tukinhakkuussa. Ja häntä väsytti Juhaniin käynti ja kosinta.

Eräänä heleänä huhtikuun sunnuntaina, jolloin keväiset hanget kimmelsivät silmää ilahduttaen, sydäntä virvoittaen, tuntui Hannastakin elämä hauskemmalta. Hän oli varhain aamulla käynyt, hankea pitkin hiihtäen, Koskenalustassa Antin kotona. Oli tehnyt tikusta asian, mutta tarkoitus oli saada tietää, oliko Antista sinne mitään kuulunut. Mutta vanhemmatkaan eivät tienneet mitään. Joulun aikana tosin olivat kuulleet, että Antti oli Sodankylässä Sotatunturilla tukinhakkuussa.

Mutta vaikka Hanna ei saanutkaan sen parempia uutisia, hiihteli hän takaisin reippain mielin ja oli kotiin saapuessaan kuin toinen ihminen. Kevään maailma oli virkistänyt hänen alakuloista mieltään, ja kesän toivo vahvisti hänen sydäntään. Kosken virta iloitsi jo, railot olivat levenneet, ja rantakalliot kiittelivät aamukylmän kynsissä! Kevät ja kesä oli tulossa.

Hän oli Koskenalustassa käydessään noudattanut joen rantatörmää, katsellen kosken kuohuja. Varsakallion kohdalla hän oli seisahtunut ja katsellut. Kallio kiitteli kosken öisen mellastuksen jälkeen, ja virta puski sitä vastaan kuin vihapäissään. Kesäisiä iloja hän siinä muisteli ja veli-vainajan surullista kohtaloa. Viuhkuraisen virrasta alkaen, johon Iso-Korpikoski loppui, hän oli hiihtänyt pitkin rantaa Koskenalustaan asti.

Kun hän hiihti kotipihaan, näki hän tallin luona poron, jolla oli vastikään saavuttu pihaan. Poron ajoneuvoista Hanna tunsu, ettei se ollut oman kylän poroja.

»Se on outo nuori mies, joka sanoi itsellään olevan asiaa Hannalle», selittivät karjapiiat, jotka vielä antoivat viimeisiä aamiaisvihkoja lehmille.

»Vasta tuli, ja me neuvoimme menemään pirttiin vartomaan ja sanoimme, että Hanna tulee pian.»

Iloinen aavistus täytti Hannan mielen. Ehkäpä oli viesti Antilta!

Hänen silmänsä loistivat ja poskilla hohtivat kauniit punat. Nuottaniemessä ei ollut sitten saarnamiehen käynnin ollut yhtään pitempiaikaista vierasta, ja se jo itsestään tuntui hauskalta.

Kun Hanna tuli pirttiin, tapasi hän oudon nuoren miehen, joka pauloitti kenkiään ja näytti matkasta väsyneeltä.

»Tekö olette tämän Nuottaniemen talon tytär Hanna?» kysyi hän.

Hanna myönsi.

»Minulla on terveisiä tukkimetsästä ja kirjekin teille», kertoi nuori mies, tähystellen Hannaa suoraan silmiin.

Hanna pysyi kuitenkin levollisena, vaikka tunsikin, että sydän tahtoi rinnasta pulpahtaa, ja vaikka hänen teki mieli kuulla enemmän.

»Vai niin», vastasi hän niin levollisella äänellä kuin voi.

»Niin on», jatkoi mies ja hymyili. »Ehkäpä ne ovat hyvinkin odotettuja terveisiä!»

Hän tähtäsi Hannaa silmiin, mutta Hannan kasvojen ilme ei muuttunut vähääkään.

»Onhan siellä tämänkin kylän poikia tukkimetsissä», sanoi Hanna, mutta meni kiireesti keittiöön ja alkoi toimittaa tulta hellaan.

Nuori mies näytti tahallaan viivyttävän pääasiaa. Hän kertoi olevansa työnjohtaja, jolla oli asioita kaupunkiin asti, ja sen vuoksi hän oli ostanut poron, jotta taival nopeammin katkeisi...

Kiire oli.

»No niin. Koskenalustan Antti laittoi terveisiä», sanoi hän vihdoin.

Hän katsoi Hannaan ja hymyili. Hanna tunsu nyt punastuvansa.

»Ja kirjeen», lisäsi hän sitten ja kaivoi povitaskustaan rutistuneen kuoren.

»Kiitoksia», sanoi Hanna ja otti nopeasti kirjeen toisen ojennetusta kädestä, työnsi sen taskuunsa.

»Hyvin siellä Antti jaksaa», jatkoi nyt työnjohtaja pyytämättä. »Miesten parhaita hän on ja onkin ansainnut enimmän. Ja siitä hyvä mies, ettei hukkaa ansioitaan viinaan eikä muuhun joutavaan... Hyvä mies.»

Työnjohtaja oli saanut paulat paremmin kiinni ja virkkoi:

»Olisipa tätä aamukylmässä vielä ehtinyt jonkun matkaa.»

»No totta kai vieras sentään ensin levähtää ja syö talossa!» pyysi Hanna eikä osannut iloaan salata.

»Äh... taisivatpa olla hyviä terveisiä!» ilveili työnjohtaja nähtyään Hannan riemuisat katseet.

»Taisivat olla», myönsi Hanna suu naurussa ja hommaili keittoa tulelle.

Hyvänä Hanna piti viestintuojaa ja parhaansa mukaan kestitsi. Mutta niin ujo hän oli, ettei itse Antista sanaakaan kysynyt, ja päätti lukea kirjeenkin vasta yksin jäätyään.

Työnjohtaja oli lähtenyt porollaan, jonka oli aikonut jättää Koskenalustaan levähtämään, jatkaen siitä matkaansa hevoskyydillä, sillä poro alkoi jo päivillä pitää kevättä.

Kun vieras oli kujasta kadonnut, riensi Hanna omaan huoneeseensa ja alkoi lukea Antin kirjettä.

Se oli likainen ja kirjoitettu kankealla käsialalla, mutta Hanna tunsikin sen Antin kirjoitukseksi.

Eipä kumma, että se oli mustunut!

»... tätä kirjoitan mustassa maakodassa, ja miehet tarinoivat ympärilläni. Saanetko selvää tästä, jos käteesi sattuisikin...» luki Hanna.

Antti kertoi olostaan tukkimetsässä ja hyvästä ansiostaan. Terveenä oli pysynyt, vaikka työ olikin raskasta ja yösijat kurjanlaiset.

»... Sinua muistan ja ihanaa kesän aikaa. Jospa vielä saisimme iloita Viuhkuraisen rannassa ensi juhannusyönäkin... Silloin, viime kesänä, oli hauskin hetkeni, kun tunsin kätesi puristuksen...»

Antti kuvaili kirjeessään mennyttä kesää ja sen iloja, jotka kaikki olivat hänen mieleensä painuneet.

»... kun tulen, niin kyllä uskallan lähteä perämieheksi Korpikoskelle, vaikka sattuisi pahemmalla vedelläkin olemaan...»

Vasta kolmannessa arkissa Antti kertoi, että hän oli puhutellut erästä Laukku-Matti nimistä miestä, joka oli sattunut olemaan Nuottaniemessä silloin, kun Kero-Pietti piti siellä seuroja. Matti oli tiennyt kertoa paljon, oli sanonut nähneensä Hannankin ja oli kertonut siitäkin, että vuoro-illoin pidettiin seuroja Paloniemessä ja Nuottaniemessä.

»... niin siitä päätin, että isäsi ja Nuottaniemen Heikki ovat sopineet. Kaiketi on Heikki tunnustanut tekonsa. Minä kysyin Matilta, mutta niistä asioista Matti ei tuntunut tietävän mitään. Mutta siinä uskossa olen aina ja siihen uskon kuolen, että jos ei Heikki olisi viivytännyt soutumääräystänsä, ennenkuin lautta Varsakallion virtaan joutui, eläisi veljesi Niilo Iisakki tänäkin päivänä. Minä kyllä näin, että lautan etupää oli virrassa ja huusin ja tartuin airoon, mutta silloin oli jo myöhäistä. Nyt on asia minullekin selvinyt, kun täällä olen oikein muistellut. No niin, itsehän Heikki parhaiten tietää...»

Hannan posket paloivat kuumina, ja hänen mielensä kipinöitsi. Tuskin hän malttoi kirjeen loppua lukea.

»...Muistanetko minua niinkuin lupasit? Ja odottanetko kesää ja ensimmäisiä lauttoja? Silloin tulen, Nuottaniemen rantaan lautat laskemme...»

Hanna luki sitten kirjeen moneen kertaan ja kätki sen vihdoinkin salaiseen paikkaan.

Päivä olikin jo puolessa, ja talon väki oli syönyt päivällistä. Hanna ei ollut koko päivänä muistanut Paloniemen Juhania. Merkillistä, ettei Juhani ollut jo tullut. Hän oli tapana joka sunnuntai saapua ennen puoltapäivää ja viipyä iltaan asti.—Kunpa ei tulisikaan tänä sunnuntaina!—toivoi Hanna,—eikä tulisi koskaan!—Häntä inhotti koko mies! Hän tunsikin vihaavansa koko Ruotsin rantaa ja erittäin paloniemeläisiä.

Arkana hän vilkaisi joelle, näkyisikö ketään hiihtämässä. Mutta ei näkynyt, ja tunnit kuluivat, tuli ilta.

Silloin tiesi joku kertoa, että Paloniemen Juhani oli mennyt noutamaan isäänsä Kero-Pietin luota, joka oli taudistaan parantunut ja kykeni jo seurojakin pitämään.

—Varmaan saapuu isäkin sitten pian—toivoi Hanna.

Näyttäisikö hän Antin kirjeen isälle?

Sitä hän oli miettinyt koko päivän ja mietti vielä seuraavana yönäkin.

Olivatko isä ja Heikki sopineet! Ja kuinka Heikki oli asian selittänyt?

Mitä isä sanoisi, kun näkisi Antin kirjeen?

Mutta sitten hän muisti, ettei hän ollut isälle ennen puhunut Antista mitään erityisempää. Voisihan isä ruveta ajattelemaan, että Antti oli erehtynyt taikka muista syistä koettaisi kääntää asiaa paloniemeläisille epäedulliseksi.

Niissä mietteissä Hanna kulki koko seuraavan päivän. Mutta mielessään hän päätti, että vaikka isä olisikin muuttanut paloniemeläisiä kohtaan, hän sittenkin pitäisi oman uskonsa, luottaen siihen, mitä Antti sanoi.

Ja isäkin piti Antista, vaikkei Antti ollutkaan kristitty. Piti senvuoksi, että tiesi ja tunsikin Antin kelpo mieheksi, joka pyrki elämään rehellisellä työllä.

Niin kului päivä, ja iltapuolella Hanna alkoi mietteissään selvittää, tehden päätöksiään. Juhani hän ei koskaan menisi vaimoksi, vaikka isäkin tahtoisi. Ja vaikka Paloniemen Heikki vannoisikin syyttömyytensä, uskoisi hän sittenkin paremmin Anttia...

Mutta jos isä alkaisi hylkiä Anttia?

Se pelko tuli äkkiä hänen mieleensä ja toi mukanaan kipeän tuskan.

—Mutta lupauksestani en sittenkään luovu,—sanoi hän itselleen päättävästi, ja hänen kasvoilleen ilmestyi ankaran totinen ilme, ja jotakin kivenkovaa välähti syvissä silmissä.

Hän nousi päättävästi ja ryhtyi taas toimiinsa.

Silloin hän osui katsomaan joelle ja näki hevosen laskeutuvan Paloniemen jyrkästä rantatörmästä joen jälle. Hän tunsikin sen heti Paloniemen vanhaksi raudikoksi. Mutta miehiä hän ei vielä tuntenut. Kaksi istui reessä, kolmas ajajana kuskipallilla. Kun hevonen ehti puolijokeen, tunsikin Hanna tulijat varmasti. Perässäistuvat olivat Paloniemen Heikki ja isä, ja ajajana Juhani!

Heti kun Hanna heidät tunsikin, ymmärsi hän, että sovinto oli tehty. Vierekkäin istuivat nyt samassa reessä Heikki ja isä!

Ja kun hän lisäksi tunsikin Juhaniin, kylmeni hänen katseensa, ja suun ympärille ilmestyi jäykkä piirre.

—Mitähän ne nyt niin miehissä tänne tulevat!—ajatteli hän niin kylmästi, että häntä itseäänkin pelotti.—Varmaankin ne saivat isän uskomaan!

Hän ei ollut tulijoista millänsäkään, toimitteli asioitaan eikä ollut huomaavinaan, vaikka hevonen ajettiin kuistin eteen.

Iisakki-isäntä oli erinomaisen hyvällä tuulella eikä pannut merkille, että Hanna kohteli paloniemeläisiä kylmemmin kuin seurailtoina.

Sovinto oli tehty. Heikki ja Iisakki olivat sairaan saarnamiehen vuoteen ääressä sopineet keskinäiset asiansa, toinen toiselleen tunnustaneet ja anteeksi antaneet.

Naurusuin he nyt juttelivat olostaan saarnamiehen luona, joka sairaskuolellaankin puhui erityisesti heille. Oli rukoillut Herraa antamaan hänen elää niin kauan, että hänen silmänsä näkisivät Heikin ja Iisakin keskinäisen rakkauden tulevan heille itselleen siunaukseksi ja Herralle otolliseksi.

Suuri oli hänen ilonsa ollut, ja sinä päivänä, jolloin Heikki ja Iisakki toisilleen avasivat sydämensä, hän rupesi paranemaan ja virkistyi siitä alkaen ihmeen nopeasti.

Niin juttelivat vanhat isännät, ja Juhani istui heidän luonaan kuunnellen. Mutta harvasanaisena toimitti Hanna vieraille kahvia eikä näyttänyt erityisesti ilostuvan tästä uutisesta.

Kahvia tarjotessaan hän katsoi Paloniemen Heikkiä silmiin, mutta niissä päilyi Hannan mielestä vieläkin sama ilkeä kiilto kuin ennenkin, ja pian Heikki käänsi katseensa muualle.

Juhaninkin silmät kiilsivät samalla tavalla. Ja Hannasta tuntui, että hän nyt inhosi sekä isää että poikaa enemmän kuin koskaan ennen.

Koko iltapäivän viipyivät paloniemeläiset Nuottaniemessä ja lähtiessään sanoivat rakkaat hyvästit. Molemmin puolin luvattiin usein käydä tervehtimässä.

Kun Paloniemen hevonen oli painunut törmästä alas joen jälle ja Hanna jäi kahden isänsä kanssa, sanoi hän:

»Viattomasti taisimmekin vihata paloniemeläisiä!»

»Aivan viattomasti», vastasi Iisakki. »Heikki selitti koko asian: hän ei ollut ymmärtänyt, että lautan tukit olivat niin isoja, eikä ottanut huomioon, että vesi oli noussut... Samalla kerrallahan meidänkin lautta hipaisi Varsankallioon...»

Hanna katsoi isäänsä ja huomasi, että tämän epäilykset olivat haihtuneet.

»Minun on nyt hyvä olla ja minulla on rauha Herrassa», jatkoi isä tyynen näköisenä.

Hanna oli hetken hiljaa ja sanoi sitten:

»Entä jos sitä Heikin selitystä eivät muut usko kuin saarnamies ja te?»

Iisakki kalpeni ja virkkoi:

»Ei Heikki voisi sillä tavalla puhua ... ja Heikki on kristitty...»

»Kristittyhän se on ollut koko elinaikansa!» huomautti Hanna. »Niinkuin hänen poikansakin», lisäsi hän, kun isä ei virkkanut mitään.

»Jumala hänen sydämensä näkee! Itseänsä pettää, ellei oikein puhu. Ei Herraa Jumalaa petetä!»

Iisakin ääni oli pehmeä.

»Minä olen pyytänyt anteeksi paha sydäntäni, ja hän on anteeksi antanut. Herra taivaassa tietää, että minun tuntu on puhdas!»

Ja Iisakki otti vanhan, tutun raamattunsa hyllyltä ja istui tavalliselle paikalleen sitä lukemaan.

Mutta illallisen aikana, kun he olivat kahden kesken kysyi Hanna:

»Puhuiko Heikki mitään Juhaniasta?»

Hän tunsu, että hänen sydämensä sykki tavallista kovemmin, kun hän odotti isänsä vastausta.

»Puhui», vastasi Iisakki verkkiaan. »Niin hän sanoi: Minun poikani on herännyt ja rakastaa tyttärtäsi. Meidän molempain ilo olisi suuri, jos Herra heidät yhteen liittäisi...»

Hanna kalpeni ja loi isäänsä pitkän, pelästyneen silmäyksen.

Kun Iisakki ei jatkanut, kysyi Hanna:

»Niin ... sehän on meidän kahden asia?»

»Niin minäkin sitä arvelen», vastasi Iisakki.

Mutta sitten hän huokasi kuin väsymyksestä ja rupesi riisuutumaan makuulle.

KEVÄT teki tuloaan.

Joka aamu, kun Hanna meni pihalle, kuului kosken pauhu kovemmalta, vaikeivät sen vaahtoiset laineet näkyneekään pihalle. Joka päivä levenivät rantaporeet, jään valkoinen pinta muuttui ensin harmaantäplikkääksi ja sitten kevätsoseen väriseksi. Paloniemestä tuovan tien varrelta kaatuivat viitat molemmin puolin tietä, ja korkeat jokitörmät paljastuivat.

Luonnossa alkoi riemun ja ilon aika. Yöt loppuivat ja valot väikkyivät nyt sieltä, mistä talvinen pimeäkin oli tummuutensa saanut. Kuta pohjoisemmaksi päivä laski, sitä valoisammaksi kävi taivaankansi ja sitä kuultavammaksi yön verho.

Eräänä aamuna kuului jo ryskettä koskelta, ja Hanna tiesi siitä, että rantajäät lohkeilivat paikoiltaan ja huristivat alas Isoonkoskeen, murskaantuen Varsankallioon.

Elämä muuttui muutenkin. Nuottaniemessä liikkui joka päivä ihmisiä, joilla kaikilla oli tekemistä tukkiliikkeen kanssa.

Milloin kävi työnjohtajia, milloin suurempia puulaakin herroja. Milloin toivat kyläläiset lauttavitsoja kuormittain, milloin kaskia, runkkia, airoja. Iisakki-isäntä hoiti sellaiset asiat,—oli jo vuosikymmeniä hoitanut. Hän osti puulaakin puolesta kaikkia lauttatarpeita, joita lauttausta varten talven aikana keräiltiin koskenniskaun. Joen törmällä törötti jo mahtavia läjiä airoja ja runkkia, ja laaja halkovaja oli täynnä vitsakimppuja.

Ne kaikki olivat kevään ja kesän enteitä. Ja kesän tuloa ennusti sekin, että ihmisten mielet virkistyivät ja kaikille tuli kuin kiire johonkin. Talven uneliaisuus katosi sitä mukaa kuin päivä piteni. Kaikki virkosi uuteen eloon.

Hannan mieli oli nyt raskas, vaikka hän aina keväisin oli ollut kaikkia muita iloisempi.

Juhani oli tavantakaa käynyt Nuottaniemessä, ja Hannan oli täytynyt hänen pyyntöönsä vihdoinkin vastata, että hän tahtoi vasta syksyllä antaa varman vastauksen. Hän oli selittänyt syyksi, ettei hän hennonnut erota isästä, joka kävi vanhaksi ja kivuloiseksi, ja jolla ei ollut ketään muuta läheistä hoitajaa.

Siihen oli Juhani täytynyt tyytyä. Mutta Hanna oli silloin nähnyt hänen silmissään semmoisen ilmeen, joka häntä puistatti, melkein peloittikin. Ja silloin varmistui hänen uskonsa, että Juhaniakin oli samaa raivoluontoa, josta koko hänen sukunsa oli tunnettu, ja yhä lujemmiksi kävivät hänen epäilyksensä.

Hanna oli niinikään pannut merkille, että joka kerta, kun Paloniemen Heikki kävi isän puheilla, hän hyvin harvoin puhui uskonasioista, jutellen sensijaan maallisia ja aina siihen suuntaan, että Iisakkikin jo tarvitsisi avukseen nuoremman miehen. Joskus tuntui Hannasta, että Heikki jo pyrki talossa isännöimään. Häntä suututti, ja hän ymmärsi, ettei isäkään pitänyt Heikin puheista. Isän otsaryppy syveni silloin, eikä hän Heikin puheisiin vastannut sitä eikä tätä.

Takavuosina oli ollut tapana, että kiireisimpänä lauttojen laskuaikana Paloniemen Heikki oli asumassa Nuottaniemessä, sillä hankalaksi olisi käynyt sekä lauttamiehille ja perämiehille itselleen, jos joka kerta olisi pitänyt soutaa Paloniemeen perämiestä hakemaan. Kaikki lautat näet otettiin maihin Nuottaniemen rantaan ja kosken alta palattiin Suomen puolta, niin että Korpikosken lauttaliike ei varsinaisesti liikuttanut Ruotsin puolta. Joskus oli sattunut keväitä ja kesiä, jolloin Heikki oli majoittunut Nuottaniemessä monta viikkoa eikä ollut ehtinyt koko sinä aikana käydä kotonaan kuin pikimältään.

Tänä kesänä kai kävisi samoin, sillä Iisakki oli arvellut, ettei hän enää rupeisi perämieheksi.

»Ei ole silmä enää niin tarkka kuin nuorempana, ja väsymyksen vaivaa», sanoi hän.

Korpikosken lasku jäisi siis Paloniemen Heikin ja Juhani niskoilu, sillä muita perämiehiä ei ollut. Ei ainakaan sellaisia, jotka kosken ollessa pahalla päällä olisivat siitä uskaltaneet laskea.

—Tähän ne siis tulevat viikkomääräksi, sekä isä että poika!—ajatteli Hanna, kun näki porevesien levenevän joka päivä ja kuuli koskelta ryskettä, joka kovenemistaan koveni.

Ja eräänä päivänä lohkesi suuri jääteli Paloniemeen menevän tien vierestä, ja silloin tiedettiin, ettei enää ollut kuin kolme päivää jäänlähtöön.

Talvi oli tullut paksuluminen, ja vanhat miehet ennustivat korkeaa kevättulvaa.

Iisakki-isäntä tarkasteli vanhoja merkkejään joka päivä rannassa käyden ja kuulostellen, millä äänellä koski kulloinkin ulvoi. Tiesikö kylmiä pohjatuulia vai lauhjoja eteläisiä? Hän kuuli sen kosken pauhusta.

Eräänä iltana, kun hän oli käynyt koskella asti, virkkoi hän sieltä palatessaan:

»Jos entiset merkkini eivät petä, pitäisi jäiden huomenna liikkua suvannolla.»

Isä ei ollut koskaan erehtynyt jäiden lähdön ajasta, sen Hanna tiesi. Ja hän alkoi laskea pitköä aikaa olisi vielä siihen, kunnes ensimmäiset lautat tulla huristaisivat.

»Tulevathan ne joskus heti jäiden perästä, seuraavana päivänä», huomautti Iisakki.

Kun Hanna tiesi olevansa yksin, katseli hän pitkän aikaa kevätharmaalle jäälle ja joen uomaa pitkin tuntureille, joissa vielä ilta-auringon valossa välkkyivät lumen peittämät huiput. Ja hän toivoi jäiden lähtöä niin kuin ei koskaan ennen, toivoi lauttojen heti perässä tulevan ja Antin saapuvan!

Kun hän ajatteli sitä hetkeä, jolloin Antti isälle kertoisi Niilo Iisakin hukkumisesta,—ja se oli Antin kerrottava,—vavahteli hänen sydämensä; hänellä oli ollut monta hetkeä, jolloin hän oli aikonut lukea isälle Antin kirjeen. Mutta lopulta hän sittenkin päätti:—Ei, kertokoon itse, omin sanoin, kun omin silmin on nähnyt ja omin korvin kuullut!

Kun Hanna seuraavana aamuna heräsi, vilkaisi hän vuoteestaan heti suvannolle...

Koko suvanto oli melkein ihan sulana. Päivä paistoi jo sinertäville laineille, ja jääteleitä kulki ylempää.

Hän nousi kiireesti aamuvirkkuna. Nyt oli vielä niin varhaista, että talon muu väki nukkui. Hän ei herättänyt ketään, vaan meni hiljaa ulos.

Aamuauringo paistoi yli vaaran ja metsäin, ja koskelta kuului riemullinen pauhu. Se soi kuin yhtä säveltä Hannan sydämen riemun kanssa.

Kesä! Kesä!

Pitkästä aikaa Hannan valtasi lapsellinen ilo, ja hän lähti rientäen koskelle, jonka jyrkänkorkealta rantatörmältä oli monena keväänä velivainajan kanssa katsellut jäiden lähtöä. Talosta vei polku koskelle hauskan männikön poikki, joka oli elättipuistoksi siihen jätetty ja jota Iisakki hoiti kuin silmäteräänsä. Kosken rannalla, Varsankallion kohdalla, polku alkoi painua pitkin törmää, väliin poiketen metsään, väliin taas käväisten kosken törmällä niissä paikoin, missä se oli tasaisempaa.

Hanna ei ollut käynyt koskella sitten viime syksyn. Raitis ja rohkea tunne puhalsi häntä vastaan, kun hän törmälle päästyään näki hyrskyävät laineet ja aamuauringossa kimaltelevan Varsakallion, joka keskellä kovinta koskea halkaisi veden voimat ja listi jäätelit hilseiksi. Tulva oli jo noussut, ja suurimmat kuohut rynnistivät hirveällä voimalla Varsakallion kiiltävää kylkeä vasten ja roiskahtivat takaisin kuin vihapäissään. Ylempää tulevat jäätelit painoi väkevää virta suoraan kalliota kohti... ja kun ne siihen jyskähtivät, tömisi törmällä maa, ja Hanna näki suurien jääpuikkojen koettavan loikata kallion yli...

Kosken väkevät voimat saivat hänenkin lannistuneen rohkeutensa uudestaan eloon. Tuntui kuin joka hetki olisi rinnan riemu kasvanut ja luottamus omaan voimaan enentynt. Noin vain! Tuolla tavalla!

Hän istui ihan törmän kamaralle, johon ulottui vaahtojen vesi, ja katseli luonnon rohkeaa elämää. Noin koski riemuitsi kesän tullen, noin roimasti vaahto roivi, kun jään alta vapauteensa pääsi!—Noin riemuitsee kerran minunkin mieleni, kun rakkain ystäväni vierelläni istuu... noin!

Mutta Varsakallion kyljeltä hänen katseensa siirtyi vastaiselle rannalle, joka siltä kohdalta oli jyrkkärantainen ja kivinen. Siitä taas eteni Paloniemeen päin, jonka asuinrakennuksen punainen pääty ja valkoinen ikkuna näkyivät tänne asti.

Hän nousi, taittoi kepin, jonka oli männiköstä käteensä ottanut, ja heitti molemmat palaset kuohuihin. Ja hänestä tuntui, kuin hän olisi tehnyt erinomaisen päätöksen, vaikkei itsekään tiennyt minkä.

Kun hän palasi kotiin, oli muu talon väki jo toimissaan.

Ja Paloniemen Heikki, joka ei kelirikon takia ollut viikkoon päässyt Nuottaniemessä käymään oli heti käyttänyt suvannon aukeamista hyväkseen ja saapunut veneellä Nuottaniemen rantaan.

Hanna näki hänen päivettyneet kasvonsa ikkunan läpi, kun hän penkillä istuen jutteli Iisakin kanssa. Ei sentään näkynyt Juhania!

Viikon verran oli heistä kumpaisestakin saanut olla rauhassa!

Heikki vilkaisi pihalle, ja Hanna huomasi hänen katseensa, mutta ei mennyt pirttiin, vaan keittiöön. Sinne hän kuuli miesten juttelevan lautoista.

Heikki tiesi kertoa, että tavattoman paljon oli lauttoja odotettavissa. Tuskin oli koskaan heidän—hänen ja Iisakin—eläessä yhtenä kesänä ollut niin paljon.

»Laskumiehistä tulee nyt puute, kun sinäkin aiot perämiehen viran heittää», kuuli Hanna Heikin sanovan. »Koko Korpikosken lasku jää minun ja Juhanin niskoille. Sillä eipä taitaisi olla miestä, joka uskaltaisi...»

»Tuskinpa on, kun tämänkään kylän nuoret miehet eivät näy perämieheksi pyrkivän, vaikka niiden olisi kesäkaudet soutumiehinä ollen pitänyt oppia, kuinka Korpikoski lasketaan», sanoi siihen Iisakki.

»Sepä se. Koski se on meidätkin opettanut. Mutta niillä ei ole uskallusta eikä haluakaan. Ei ole kylässä yhtään nuorta miestä, josta olisi toivetta perämieheksi.»

Hanna seiso hiljaa ja kuunteli. Mitä isä sanoisi? Isä oli viikko sitten sanonut, että hän Koskenalustan Antista toivoi kelpo perämiestä.

»Se Koskenalustan Antti-poika on mielestäni rohkea ja tarkkasilmäinen», kuuli Hanna isän sanovan. »Hänestä minä uskon perämiehen tulevan.»

»Koskenalustan Antistako?» ihmetteli Heikki.

»Niin», vakuutti Iisakki. »Minä olen nähnyt, että hän on hyvin hoksaava koskella.»

»Jopa puhut joutavia», sanoi Heikki.

Hanna teki samalla asiaa pirttiin. Katsahtaessaan Heikkiin hän näki tämän silmissä oudon ilmeen, joka oli melkein samanlainen kuin Juhanilla silloin, kun Hanna antoi hänelle vastauksensa. Heikki tuijotti eteensä, ja hänen suupielessä roikkuva piippunsa oli sammunut. Mustat silmät kiilsivät.

»No koettakoonpa nyt tänä kesänä», sanoi Heikki vihdoin. »Mutta minä luulen, että siitä ei tule mitään.»

»Ensi kerta se on ollut meilläkin», sanoi Iisakki.

Heikki ei enää jatkanut, vaan kysyi sensijaan:

»No saanen kai minä taas tulla taloon laskun ajaksi?»

Hän kysyi sen sillä äänellä, että vastaus oli selvä,—muodon vuoksi vain oli kysynyt.

»Tietysti saat olla kuin kotonasi. Ja samat terveiset vie Juhanillekin, jonka tietenkin tulee olla yötä päivää liikkeellä», vastasi Iisakki.

Sitten he alkoivat taas jutella lautoista ja lopulta tukkimetsistä.

Sillä välin oli joen jää ylempää katkennut niin, että kun he katsoivat suvannolle, oli se ihan sakeanaan jäätelejä. Ja tulva yhä nousi.

Nuottaniemen rannassa oli vesi jo niin korkealla kuin menneinä vuosina oli ollut korkeimman tulvan aikana. Vihaista vauhtia soluivat jäätelit kivistä rantatörmää vasten ja jatkoivat sitten matkaansa kapenevalle väylälle, jossa virta alkoi niitä painaa koskelle päin.

Paloniemen Heikin vene oli vedetty kauas törmälle, ja hän itse oli kuin arestissa, sillä poikki suvannon ei ollut yrittämistäkään, ennenkuin jäiden kulku vähenisi.

Koskelta kuului kauhean kova pauhu, semmoinen jyske ja tohina, että korkea rantatörmä tuntui tärisevän.

Näin mahtavaa ja pikaista jäänlähtöä ei ollut sattunut moneen vuoteen. Hanna ei muistanut kuin yhden, ennen pienenä tyttönä ollessaan, jolloin äitikin vielä eli.

Illalla, kun aurinko jo paistoi melkein suoraan pohjoisesta, alkoi jäiden kulku suvannolla harveta. Ja joki virtasi tulvasta väkevänä niin kaukaa kuin silmä kantoi.

Hanna seiso muiden seurassa rantatörmällä ja katseli pohjoiseen jokea pitkin, joka välkkyi kultaisena kenttänä ilta-auringon ihanassa paisteessa, ja hänestä näytti, kuin se virtaisi suoraan päivän juurelta voimakkaana ja kevätriemuissaan.

Mutta vielä tiedettiin tulevan jäitä, sillä ylempänä oli joki yhä jään peitossa. Mutta kun jäätelit suvannolta vähenivät, työnsi Paloniemen Heikki venheensä vesille ja läksi soutamaan kotirannalleen.

Ottaen tulvan voiman lukuun hänen täytyi ensin soutaa suvantoa ylöspäin ja sitten vasta kääntää Ruotsin puolen rantaa kohti.

Iisakki ja Hanna seisoivat rantatörmällä Heikin menoa katsellen. Hyvin meni. Heikki tunsi kevättulvan voimat ja arvasi soutaa kylliksi ylös, ettei kosken virta ulottunut puoleensa vetämään.

»Koskimies se on tuo Heikki!» kehui Iisakki, kun näki Heikin veneen lähenevän Paloniemen rantaa.

Mutta kun hän katsoi tytärtään silmiin, näki hän, että Hannan katse oli jääkylmä ja silmäin ilme melkein eloton.

NUOTTANIEMESSÄ kävi liike yhä vilkkaammaksi. Vaikkei lauttoja vielä ollutkaan ylhäältä saapunut, oli kylään jo alkanut karttua tukkilaisia. Kerrottiin olevan etelänpuolen miehiä, jotka korttia lyöden kuluttivat aikaansa lauttoja odottaessaan.

Nuottaniemessä ei sallittu minkäänlaista jumalatonta menoa. Senvuoksi ei taloon tullutkaan kuin tuttuja miehiä, joiden tavat entisestään tiedettiin. Useimmat heistä olivatkin paikkakuntalaisia.

Iisakki-isäntä toimitteli asioitaan niinkuin ennenkin. Mutta kaikki huomasivat, että hänessä oli tapahtunut kummallinen muutos. Vaikka hän nyt oli ystävytydessä naapuriensa kanssa, ei hän enää kuitenkaan päässyt entiseen pirteyteensä. Kukaan ei tiennyt, mikä häntä oikeastaan vaivasi. Mutta raskasmielinen hän oli, ja silmien ennen iloinen ilme oli kuin lakastunut ja himmennyt. Eikä häntä näyttänyt mikään suuresti liikuttavan.

Kun tukkilaiset kertoivat hänelle, että se ja sekin, joka talvellisissa seuroissa oli syntinsä tuntuun tullut, herännyt ja uskonut itsensä kristityksi, nyt jo oli langennut, maistellen viinaa ja lyöden korttia etelänpuolen miesten kanssa, ei hän siihen mitään sanonut, hymähti vain. Sen verran hän kuitenkin oli jollekulle sanonut, että hän jo seurailtoina oli samaa itsekseen odottanut. Sillä olihan sellaista aina tapahtunut.

Näinä päivinä oli ruvettu todenteolla odottamaan lauttoja. Sanomia oli kuulunut, että niitä jo oli valmiiksi lautattuina metsäjokien suilla.

Hanna teki usein asiaa rantatörmälle siihen, mistä näki pisimmän matkaa jokea pitkin pohjoiseen. Iisakki oli monta kertaa tavannut hänet siellä istumasta syvissä mietteissä. Mutta isän ja tyttären kesken ei ollut näinä aikoina puhetta Antista eikä isä liioin ollut paloniemeläisiääkään maininnut.

Eräänä aamuna, kun Iisakki puuhaili rannassa, hän huomasi kaksi tukkilauttaa, jotka vinhaa vauhtia laskivat suvantoa kohden.

Melkein samalla hetkellä havaitsi ne Hannakin, joka ei unhottanut katsella joelle. Hän riensi rantaan, johon kokoontui joutilaita tukkilaisiakin.

»Jo tulevat ensimmäiset lautat!» huudettiin.

»Päivälleen viikkoa ennen kuin viime keväänä», sanoi Iisakki, ja kääntyen miesten puoleen hän lisäsi:

»Mutta tulva on nyt niin korkea, ettei sovi mennä Korpikoskelle. Tässä saavat odottaa niin kauan, että tulva laskee.»

Ne miehet, jotka tiesivät ja ymmärsivät asian, vastasivat:

»Eipä ole tämmöisessä tulvassa Korpikoskea laskettu.»

Hanna tähysteli tulevia lauttoja jännittynein silmin ja mielin. Hän eroitti jo miehet, jotka pitkien airojen avulla koettivat ohjata lauttojansa Nuottaniemen rantaan päin. Jo ylempänä heidän oli ohjattava rantavesille, ettei suvanto, joka sekun näin korkean tulvan ollessa oli virtava, pääsisi lauttoja painamaan Ruotsia kohti, jolloin virta vuorostaan olisi vetänyt koskeen.

Mutta nöyrästi tottelivat raskaat, kankeakylkiset tukkilautat pitkien airojen komentoa, ja niin ne rantavesiä pitkin hiljakseen lipuivat Nuottaniemen lauttapaikkaa kohden.

Hanna tunsi pitkän matkan päähän, ettei Antinlaista miestä ollut näiden lauttojen päällä. Hänen kauniissa silmissään vilahti katkera pettymys, ja kuin vihassa hän pyyhkäisi vaalean kiharan huivinsa alle.

Antti ei ollutkaan ehtinyt ensimmäisten lauttojen mukaan!

Kun lautat saapuivat likemmäksi, syntyi jätkälaumassa liikettä, ja huutoja alkoi kuulua.

»Laskekaa maihin sinne ylemmäksi, siellä on virrattomampaa», huusi Iisakki, ja hänen käskyään toteltiin heti.

Kun lautat iskiivät rantaan, juoksi mies köysi sylissä jyrkälle törmälle ja ehti kietoa köyden paksuun vaajaan, jollaisia sitä varten oli pystytetty pitkä jono. Mutta vaikka virta siinä olikin vähäinen, vinkui käsivarren vahvuinen köysi kuin viulunjänne, kun lautta irtaantui maasta ja yritti eteenpäin.

»Pysy se... kyllä vaajat kestävät!» huudettiin.

Lauttamiehet eivät olleet paikkakuntalaisia, mutta Iisakki tunsi heidät ja kyseli kuulumisia ylimaista.

Hannan teki mieli kysyä Antista, mutta malttoi mielensä ja käveli pettyneenä pihaan.

Hetken perästä palasi Iisakkikin lauttamiesten kanssa, jotka aamiaista syötyään vetäytyivät suureen karjataloon nukkumaan. Siellä oli viileä ja hyvä maata; he olivatkin valvoneet yhteen menoon monta vuorokautta.

»Kuuluivat sanovan, että jo tänä iltana saapuu lisää lauttoja», virkkoi Iisakki tyttärelleen.

»Niinkö?» sanoi Hanna aivan arvaamattaan vilkkaammin kuin hänen tapansa oli. Mutta samalla hänelle johtui mieleen kysymys, minkä vuoksi isä hänelle sen nyt juuri mainitsi. Hän ei kuitenkaan sen pitemmälti tiedustellut.

»Taisit jo odottaa Anttia?» sanoi isä hetken päästä.

Hanna rohkaisi mielensä ja vastasi:

»Odotin kyllä... monestakin syystä!»

Hän pani painoa viimeisille sanoilleen, mutta Iisakki ei näyttänyt sitä huomaavan. Sensijaan hän alkoi puhua:

»Kun minulle tänä aamuna muistui Koskenalustan Antti mieleen... kuinka minusta se Antin kävely ja muutkin liikkeet tuntuivat muistuttavan niin ihmeesti Niilo Iisakki-vainajata... En tiedä, oliko minun paha vai hyvä, kun semmoinen mieleen juolahti... se oli niin kummallista... Onko sinusta siltä näyttänyt... Muistelehan Antin kävelyä ja päänliikkeitä!»

Hanna säpsähti isänsä puheesta. Isä ei ollut sentapaisista asioista koskaan puhunut. Ja rajatonta riemua Hanna tunsyi sydämessään.

Hän seisoivat hetkisen ja mietti, silmät loistavina ja suu hiukan hymyssä.

»Kun nyt oikein muistelen, niin kyllä niin onkin. Antti kävelee aivan niinkuin Niilo Iisakki-vainajakin! Mutta en minäkään ole ennen sitä ajatellut...»

»Kummasti se johtui minunkin mieleeni, aivan kesken muiden ajatusten», sanoi Iisakki.

He olivat jutelleet pihalla ja lähtivät nousemaan sisälle. Silloin he havaitsivat, että Paloniemen rannasta lähti vene Nuottanientä kohti. Siinä istui kaksi miestä, toinen soutaen, toinen pitäen perää.

Ja Iisakki ja Hanna arvasivat, että ne olivat paloniemeläisiä, isä ja poika, jotka olivat tulossa taloon lauttojen laskun ajaksi.

Mutta kumpikaan ei virkkanut näkemästään mitään.

Illalla ja seuraavana yönä saapui lisää lauttoja. Nuottaniemessä oltiin valveilla koko yö. Kevätkesällä, lauttojen kulun aikana, ei ollutkaan eroa yöllä ja päivällä. Liikettä ja humua oli öisin niinkuin päivinäkin, öisin melkein vielä enemmän. Kiire oli, ja Pohjolan kesä on lyhyt.

Mutta alkukesästä ovat yöt yhtä valoisia kuin päivätkin, ja ihmiset nukkuvat silloin vain nimeksi.

Hannakin oli valvonut koko yön. Paloniemeläiset olivat hekin olleet lauttoja vastaanottamassa; ainoastaan Iisakki oli aamupuolella yötä mennyt nukkumaan.

Eräiltä tuttavilta lauttamiehiltä Hanna oli saanut kuulla, että Antti oli tulossa; aamupäivällä hänen arveltiin saapuvan. Se tieto lohdutti Hannaa, ja nyt hän odotti Antin tuloa verrattain levollisena. Hän ei kuitenkaan juossut rantaan, kun näki taas uuden lautan tulevan, vaan katseli ikkunasta, josta näki yhtä kauas ja yhtä hyvin kuin rantatörmältäkin. Paloniemeläisten silmät seurasivat häntä ja hänen liikkeitään; siltä hänestä ainakin tuntui.

Huh, kuinka hänestä oli ilkeätä, kun hän arveli sekä isän että pojan mustankiiltävien silmien häntä katselevan! Vastenmieliseltä oli tuntunut sekin, kun Juhani, tietäessään, ettei ollut ketään näkösällä, koetti tarttua häneen pitkällä lusevalla kädellään, jonka sormet olivat suipot kuin talikonpiikit. Se puistatti, ja kylmät väreet tuntuivat sydämessä asti.

Mitähän ne miettivät!

Ja mitä sitten miettinevät...!

Hanna oli toivonut, että paloniemeläisetkin menisivät nukkumaan huoneeseensa, joka oli heitä varten lauttojen laskun ajaksi varustettu. Mutta yhä he hommailivat lautoilla, vaikka päivä jo oli korkealla.

Eivätkö he poistuisikaan, ennenkuin Antti saapuisi? Kerran hän jo kävi rannassa ikäänkuin jollakin asialla ja sanoi heille sivumennen, että vuoteet olivat molemmille valmiina.

Mutta tulva oli alkanut laskea, eikä sen tarvitsisi enää paljoa pudotakaan, että uskaltaisi lähteä koskelle.

Miehet viipyivät siinä ja kyhnäilivät soutukantoja paikoilleen! Aivan kuin tietäisivät, että hän odotti Anttia!

Hannaa suututti. Mutta hän päätti mieleessään olla sen enempää ujostelematta, jos he olisivat siinä lautalla vielä silloinkin, kun Antti ilmestyisi.

Yhä uusia lauttoja tuli, niin että koko suvannon ranta oli tukkien vallassa.

Ja vihdoin nousivat Heikki ja Juhani törmälle ja läksivät astumaan pihaan. Hanna kuuli heidän menevän huoneeseensa keskenään jutellen.

Samalla hän silmäsi joelle ja näki taas lautan kulkevan juuri siinä kohden, jossa joki leveni suvannoksi. Kolme oli siinä miestä, ja Hanna tunsyi jo näin pitkän matkan päähän Antin. Tunsyi siitä, että Antin asento lautan airoa painaessa oli miehekkäämpi kuin toisten.

Hänen sydämensä alkoi sykkiä riemusta, ja vaikka lautta vielä olikin verrattain kaukana, ei hän malttanut olla sisällä, vaan läksi törmälle.

Onneksi oli paloniemeläisten huoneen ikkuna pihalle päin. He eivät näkisi Antin tuloa.

Kun Hanna ilmestyi rantatörmälle, heilautti yksi miehistä lakkiaan sinne päin...

Se oli Koskenalustan Antti!

Hanna heilautti huiviaan.

Koskenalustan Antti oli miesten komeimpia. Hänen vartalonsa tosin ei ollut pitkä, mutta voimakas ja siro. Kasvot olivat miehekkäät, ja sinisissä silmissä oli lempeä ilme. Hän oli niin ahavoittunut, että iho oli ruskea kuin solanahka. Puhussa välkkyivät hänen lujat, valkoiset hampaansa, ja hänen hymynsä oli miellyttävää.

Hanna painoi hänen kättänsä lujasti ja katsoi syvälle silmiin. Antin sinisilmissä leimahti ilo, ja kasvoille ilmestyi kuin päiväpaiste.

Kun heidän lauttansa oli saatu kiinni, läksivät he nousemaan törmälle.

Siinä tuli Iisakki vastaan.

»Terveisiä ylimailta!» tervehti Antti.

»Niinpä sieltä pojat taitavat hengissä palata», tervehti Iisakkikin nähtävästi hyvällä tuulella. Harma huomasi, että isän otsaryppy oli kokonaan kadonnut ja että hän katseli Anttia tyytyväisenä.

»Lienetkö ajatellut, että Jumala on vaaroissasi sinua varjellut ja vielä armon aikaa sinulle antanut?» sanoi Iisakki hetken päästä, kun Antti oli kertonut, minkälaisista vaaroista hän oli sattunut pelastumaan.

Kysymys koski Anttiin, sillä hänen kasvojensa ilme kävi vakavaksi. Hän ei kuitenkaan ehtinyt mitään vastata, sillä samalla tulivat siihen paloniemeläiset, isä ja poika, kuin rantaan menossa.

»No käskehän nyt Antti sisälle ja tarjoa ruokaa. Arvatenkin hän tahtoo talossa levähtää.»

Iisakki sanoi sen erinomaisella äänenpainolla, vuoroin Hannaan, vuoroin Anttiin katsahtaen.

Paloniemeläiset seisoivat vieressä, ja kun Hanna silmäsi heihin, päyivät molempain miesten silmät samalla tavalla kuin Hanna joskus ennenkin oli nähnyt niiden tähystelevän, kylmänilkeästi. Heikin katseessa varsinkin oli kuin pirullista vihan liekkiä.

Lieneekö isä sitä huomannut?

Hän itse koetti olla levollinen niinkuin tavallisesti, mutta sittenkin näkivät paloniemeläiset, että Hannan kasvot loistivat ja että hän äkkiä oli kuin muuttunut nuoremmaksi ja vilkkaammaksi.

Iisakkikin näytti pirteältä kuin nuoret miehet.

Hanna ja Antti menivät taloon, mutta paloniemeläiset ja Iisakki kävelivät rantaan.

»Onko vesi kääntynyt menemään?» kysyi Iisakki, joka oli yöllä nukkunut.

»Toista korttelia on mennyt sitten eilisillan, ja kun toisen korttelin vielä menee, niin...» vastasi Heikki.

»Ei, ei vielä», varoitti Iisakki. »Nyt on Varsankallion virta väkevimmillään... Eiköhän virta paina vielä kallioon...»

»On niitä lauttoja tällä vedellä ennenkin laskettu», sanoi Heikki. »Mutta saisihan tulva vielä laskea.»

Lauttamiehet, jotka kuuluivat perämiesten keskustelun, sanoivat:

»On vainkin näin korkean tulvan ollessa ennenkin Korpikoskelle uskallettu.»

Ja muun puheen puutteessa he alkoivat leikillään syyttää Iisakkiä arkuudesta, kun ei enää uskaltanut perämieheksi lähteä.

»Vanhuus tulee», sanoi Iisakki, »eivätkä silmäni enää ole niin tarkat kuin ennen. Jo saavat nuoremmat miehet minun puolestani laskea lautat...»

»Tottahan sentään jonkun lautan laskette», toivoivat lauttamiehet.

»No niin olen ajatellut, että minulta se jo jää», vastasi Iisakki.

Paloniemen Heikki ja Juhani olivat sillä aikaa menneet niiden lauttojen päälle, joita jo oli koskea varten varattu. Kumpikaan ei puhunut mitään, mutta molemmat ymmärsivät, että se, mitä huhuna olivat kuulleet, olikin totta ja että heidän toiveensa olivat varsin vähäiset. Hannan käytös Anttia kohtaan ja Iisakin erinomainen iloisuus todistivat, että Antti oli tervetullut mies taloon.

Isään näytti asia koskevan vielä kipeämmin kuin poikaan, sillä hän käsitti nyt hyvin, minkä vuoksi Hanna oli vastauksensa antamisen lykännyt syksyyn. Mutta pojalleen hän ei ilmaissut ajatuksiaan.

Hänen mustissa silmissään syttyi vain outo palo, ja hänen sieraimensa levenivät tuontuostakin. Hänen ajatuksissaan poltti, ja hän alkoi pelätä, että hänen viisaasti laskettu verkkonsa sattuikin väärin päin. Sillä hän se oli toimittanut Iisakin sairaan Kero-Pietin viereen... siinä ensin vakuuttaakseen syyttömyyttään Niilo Iisakin kuolemaan... ja saadakseen saarnamiehen puhumaan Juhaniin ja Hannan naimisesta, josta piti tulla heidän ikuisen ystävyytensä merkki...

Ja myöntänythän olikin Iisakki, toivonut samaa kuin hänkin...

Mutta nyt Iisakki käyttäytyi Koskenalustan Anttia kohtaan kuin tämä olisi ollut hänen paras poikansa! Sillä jo keväällä hän kehui Anttia, vanha kelmi!

Heikki puri hammasta ja käänteli mälliä suussaan, mutta koetti pysyä tyynenä, ettei poika mitään huomaisi. Kun hän oli panemassa airoa paikoilleen, kirkastuivat kuitenkin äkkiä hänen kasvonsa, ja mustissa silmissä leimahti tuli. Hänen aivoissaan oli syntynyt rohkea tuuma, ja jos se menestyisi,—ja sen täytyi menestyä,—ei mikään olisi esteenä hänen toiveittensa toteutumiselle. Siihen mennessä oli kärsittävä ja nieltävä kaikki karvaat palat, teeskenneltävä, niinkuin ei Antin olo heihin mitään vaikuttaisi, ikäänkuin eivät ymmärtäisi, että Antti...

Mutta Juhanille oli asia valaistava!

Hän oli jo ehtinyt miettiä, kuinka kaikki tapahtuisi ja pitikin toimittaa. Niin vain! Juhaniin tuli olla samalla lautalla, sitten ei mitään epäiltäisi... eikä osattaisi epäillä...

»Elä sinä ole milläsikään, vaikka Hanna näyttää pitävän Koskenalustan Antista», alkoi hän puhua Juhanille. »Isänsä tahtoa täytyy Hannan noudattaa, ja Iisakin kanssa olemme asian sopineet. (Itsekseen hän mietti: Mainio mies se Kero-Pieti! Hän se sai Iisakin suostumaan!) Olehan vain, niinkuin et Antista mitään tietäisi... Ja kun Kero-Pieti syksyllä kulkee tämän kautta, toimitan minä, että pannaan kuulutuksille...»

Poika ei vastannut isänsä puheisiin, mutta sen hän kyllä tunsikin, että Hanna nyt oli loitommalla hänestä kuin koskaan ennen. Mutta hän ei myöskään käsittänyt, mitä isä tarkoitti.

Heikki oli nähtävästi tyytyväinen äsken tekemäänsä päätökseen, sillä hänen synkät ilmeensä muuttuivat iloisemmiksi, ja mälli pysyi pitemmän aikaa paikoillaan.

Saatuaan lautansa koskikuntoon molemmat lähtivät pihaan. He eivät vieläkään menneet nukkumaan, vaan astuivat pirttiin.

Antti oli jo syönyt ja istui nyt pirtissä Iisakin ja muutamien muiden lauttamiesten seurassa juttelemassa.

Heikki ja Juhani istuivat joukkoon, ja siinä puheltiin koskenlaskusta. Hanna kuului puuhailevan keittiössä.

Paloniemen Heikki tuntui olevan erinomaisen puheliaalla ja hyvällä tuulella.

»Äsken kun juteltiin, että Korpikosken perää ei enää ole muita kuin me, Juhani ja minä, tämän talon Iisakki kun ei enää aio perämieheksi ruveta, niin nyt hoksaankin, että tässä on nuori perämies, tämä Koskenalustan Antti...»

Heikki katsoi sitä sanoessaan Anttiin. Iisakki vaiken iihmetyksestä, mutta lautankuljettajista sanovat jotkut:

»No, Antista kyllä Korpikosken perämieskin tulee, jos tahtoo. Muoniosta asti on laskenut kaikki kosket!»

Antti itse ei virkkanut mitään, mutta Iisakki sanoi:

»Miksi ei? Tarkkasilmäinen hän se on Antti, ja onhan hän pienestä pojasta asti Korpikoskea alas viiltänyt...»

»Sepä se», sanoivat lauttamiehet. »Ei siinä muuta ole kuin että ensi kerta on ensi kerta... ja ensin käy joitakuita lauttoja soutamassa, kun Paloniemen Heikki on perämiehenä...»

»Uskaltaisikohan koettaa», sanoi nyt Anttikin.

»Kyllä sinä uskallat. Ensi kerta on ollut meidänkin Juhanilla ja niin Iisakilla ja minullakin», sanoi Antin puheeseen Paloniemen Heikki. »Ja perämiehiä nyt tarvitaan!»

»Ensi kerta oli meilläkin», myönsi myös Iisakki.

Ja lauttamiehet selittivät, että näillä lautoilla, jotka jo olivat talon rannassa, oli tavaton kiire, ja toisia varisi alas ylimaista. Elleivät nämä edestä ehtisi, syntyisi Nuottaniemen suvannossa semmoinen tungos, että pian tulisi tiukka paikka...

»Niinkuin kerran tuli», muisteli Paloniemen Heikki. »Oli samanlainen tulva kuin nyt, ja koskessa kovasti vettä. Lauttoja karttui suvantoon yhä lisää. Tämä Iisakki makasi silloin sairaana enkä minäkään uskaltanut lähteä laskemaan, vaan odottelimme tulvan alenemista... Silloin eräänä yönä tuli kova pohjatuuli, repi lautat irti ja vei koskeen, yksin puin hajoittaen... Se maksoi puulaakeille tuhansia...»

»Niin kävi», vakuutti Iisakki. »Kyllä minäkin muistan, minkälaista se oli.»

Sen olivat nämäkin lauttamiehet kuulleet, ja siitä asti oli koetettu kaikin voimin semmoista ääretöntä vahinkoa estää. Mutta voisihan niin vieläkin tapahtua tulvan ollessa näin korkealla, jos lauttoja paljon karttuisi.

»Voi hyvinkin!» myönsi Paloniemen Heikki.

Niin siinä juteltiin, mutta vähitellen poistuivat lauttamiehet mikä minnekin levähtämään. Heikki ja Juhankin menivät huoneeseensa, ja edellinen arveli veden jo vuorokauden kuluttua alkavan olla sillä määrällä, että uskaltaisi ryhtyä lauttoja koskesta laskemaan. Sillä tulva oli hyvää vauhtia vähenemässä. Iisakki poistui myös ulkohommiinsa, ja Hanna ja Antti jäivät kahden. Heillä oli paljon selittämistä toisilleen.

Hanna oli kuullut heidän äskeisen keskustelunsa ja kysyi nyt Antilta:

»Uskallatko omin päin ruveta perämieheksi?»

»Uskallan. Olisin tahtonut jo viime kesänä ja sitäkin ennen.»

Hannan silmät loistivat.

»Saisi niille paloniemeläisille näyttää, että on niitä muitakin kuin he, jotka perämieheksi pystyvät. Jos minä olisin mies, uskaltaisin milloin hyvänsä», puhui hän innoissaan.

»Koetan minä», sanoi Antti.

Hanna istuutui hänen viereensä penkille.

He olivat hetken hiljaa.

»Kaiketi olet kuullut huhuja Paloniemen Juhanista ja minusta?» sanoi sitten Hanna, katsoen Anttia suoraan silmiin.

»Olen minä kuullut...»

»Uskoitko?»

»Ajattelin: isänsä tytär on Hanna, ei saata valehdella, ei tahdo pettää! Ei olisi kättä pusertanut erotessa, ei olisi sanonut: muista minua! jos toista ajatteli...»

»Ei petäkään eikä tahdo valhetta puhua...»

Ja Hanna laski pehmeän käsivartensa Antin kaulaan.

»Minun olet, jos et muita muista!» sanoi hän.

»En koskaan ole muita ajatellutkaan!»

He katsoivat toisiaan syvälle silmiin, ja molempien sydän täyttyi puhtaan lemмен tunteilla.

»Et vielä isälle puhunut Niilo Iisakin asiasta?» kysyi Hanna hetken päästä.

»En vielä. Mutta puhun, kun kahden kesken pääsemme!»

»Sinun se onkin puhuttava, sinua hän parhaiten uskoo.»

Antti mietti hetken ja sanoi sitten:

»Ja Paloniemen Heikkikö vakuuttaa syyttömyyttään?»

»Niin tekee... ja isä uskoo Heikkiä, he ovat tehneet sovinnon...»

Ja Hanna kertoi Iisakin talvellisesta matkasta sairaan saarnamiehen luokse.

»Jo on kummaa!» arveli Hannan puheisiin Antti, sinisissä silmissään miettivä ilme.

Samassa aukeni pirtin vankka ovi, ja Iisakki tuli sisälle. Antti punastui, mutta Hanna ei liikahtanutkaan, siinä kun istui Antin vieressä. Eikä Iisakki näyttänyt olevan tietävinänsäkään siitä, että he niin vierekkäin istuivat.

»Jopa kuulin hyvän uutisen», sanoi Iisakki, kun oli kävellyt puoliväliin pirtin lattiaa. »Kero-Pietä on kotiinsa päin menossa tätä jokivartta ja kuuluu pitävän seuroja täällä, ainakin parina iltana...»

»Kuka kertoi?» kysyi Hanna, uutisen johdosta vilkastuen.

»Tuohon saapui äsken pihalle kaksi Alakylän miestä, lautansoutajia, ja ne kertoivat. Alakylässä kuuluu jo olevan tulossa.»

Kun Paloniemen Heikki heräsi nukkumasta, meni Iisakki hänelle hyvänä uutisena kertomaan Kero-Pietin tulosta. Mutta Heikki murjotti synkkänä, ja uutinen näytti vaikuttavan häneen päinvastoin kuin Iisakkiin.

»Tuleepa sopimattomaan aikaan näin kiireellisimmän lauttojen laskun päivinä», sanoi hän:

»Ei hän täällä kauan jouda viipymään», sanoi Iisakki nuhtelevalla äänellä.

»Enpä joutaisi nyt minäkään», vastasi Heikki tyytymättömin ilmein, »en joutaisi seuroissa istumaan...»

»Ei Herra katso aikaa eikä paikkaa silloin, kun Hän meidät pois kutsuu», sanoi Iisakki.

Nyt Heikkikin vasta heräsi omista mietteistään ja myönsi Iisakin olevan oikeassa.

Mutta Iisakin tuntuun jäi kummallinen pistos, ja hänkin huomasi, että Heikin silmissä oli erinomaisempi kiilto.

TULVA alkoi aleta. Joki oli luonut jääpeitteensä jo tuntureilta asti, ja kesä kiirehti tuloaan. Nuottaniemessäkin oli kevätkylvöjen teko näinä päivinä lopetettu, ja varsinainen lauttojen lasku alkoi.

Paloniemen Heikin ollessa perämiehenä oli jo parina yönä laskettu lauttoja, vaikkei koski vielä ollutkaan hyvällä vedellä. Juhani ei ollut vielä omin päin laskenut, ja Antti oli vasta jonkun kerran soutumiehenä käynyt kosken alla.

Mutta yhä karttui lauttoja.

Oli ilta.

Paloniemen Heikki oli esitellyt, että Juhani ja Antti lähtisivät nyt kosken alle samalla lautalla. Silloin he saisivat yhdessä tarkata, kuinka oli laskettava, jotta lautta ei iskisi Puurnunleukaan eikä syöksisi Varsankallioon. Sitten heidän sopisi kummankin ominpäin laskea. Heikkiäkin alkoi jo väsyttää.

Nuottaniemessä oli paljon väkeä, sillä Kero-Pietin odotettiin samana iltana tulevan. Oli kokoontunut kristityitä etäämpääkin, ja Ruotsin puolelta oli paljon kansaa soutanut. Ei ollut koskaan ennen tapahtunut, että kukaan saarnamies olisi näin lauttojen laskun aikana osunut seuroja pitämään Nuottaniemeen. Eikä suinkaan olisi nytkään niin käynyt, ellei Kero-Pietin, huonontuneen terveytensä takia, olisi ollut palattava aikomaltaan pitkältä saarnamatkalta.

Lauttamiesten mieliin ei Kero-Pietin tulo näyttänyt vaikuttavan. Heillä ei ollut aikaa ajatella Kero-Pietin saarnoja eikä odottaa seura-ilttoja, sillä tukeilla oli kiire maailman markkinoille. Eivätkä he juuri välittäneetkään. Useimmat heistä olivat uppo uskottomia, joihin Jumalan sanan kuuleminen ei näin kesän aikana vähääkään tehonnut. Iisakki tunsu heidät jo entisestään. Eikä siitä heille paljon puhunutkaan. Mainitsi kuitenkin, että Kero-Pietä aikoi täällä saarnata.

Joukossa oli sentään joku, joka kunnioituksesta vanhaa perämiestä kohtaan aikoi tulla kuuntelemaan.

»Ellei teillä itsellänne ole halua, elkää tulko... Ei Jumala anna itseänsä pilkata», sanoi heille Iisakki.

Siihen eivät suulaimmatkaan vastanneet mitään.

Laskettava lautta oli jo lähtövalmiina rannassa. Siihen oli varustettu uudet soutukannot ja pantu vankimmat aivot. Kyllä se nyt Korpikosken kuohutkin kestäisi!

Miehet olivat myös valmiina, ja suuri joukko seuramiehiäkin kokoontui rantatörmälle.

Hanna ja Antti olivat jääneet muista jälkeen.

»Huomenna, kun sinä olet perämiehenä, lähden minäkin kosken alle», kuiskasi Hanna Antille. »Nytkin lähtisin, mutta en jouda... Kero-Pietä on kai pian talossa...»

»Uskallatko lähteä minun ollessani perämiehenä?» kysyi Antti, ja hänen silmänsä säteilivät riemusta.

«Sinun kanssasi uskallan mihin hyvänsä!»

Hannan ääni oli varma.

»Tulen koskentaipaleelle vastaasi, jos joudan», lupasi hän.

»Tule! Poikkeamme Viuhkuraiseen kahvia juomaan», sanoi Antti iloisesti.

Anttia kiirehdittiin lautalle. Muut soutumiehet olivat jo paikoillaan.

Kun Hanna ja Antti joutuivat törmälle, osuivat Hannan silmät Paloniemen Heikkiin, joka seisoi jo etupäässä lauttaa, perämiehen paikalla. Heikin silmät pälyivät niin kummasti. Hanna yritti jotakin sanoa Antille, mutta tämä meni jo törmän alle.

»Löysätkää köydet», kuului Paloniemen Heikin komento.

Lautta irtaantui pian jyrkästä törmän kupeesta ja lähti hitaasti kulkemaan loitoten rannasta.

Juhani oli etupään miehenä, mutta jälkipäässä oli Antti ja kolme muuta paikkakuntalaista.

Ilta-auringon valaisemaa suvantoa pitkin kulki lautta verkkään niemen ohi ja painui sen kohdalla Ruotsin puolisel-

rannalle, jossa virta jo alkoi olla voimakkaampi, vieden lauttaa mukanaan. Miehet seisoivat jouten airoissaan, mutta niemen kohdalla käännettiin etupäästä Ruotsin puolen virtaan, josta oikea reitti veti koskelle.

Rannalla seisijat poistuivat vähitellen pihaan, ja lauttamiehet alkoivat varustella toisia lauttoja koskea varten.

Hanna seisoi rantatörmällä niin kauan kuin näki lautan joutuvan Ruotsin virtaan, josta alkoi vihaisempi vauhti. Mutta sitten se katosi näkyvistä rantatörmän ja männikön taakse.

Hanna katseli hetken aikaa nuorena lehdessä olevia puita, jotka kesäisen ihanina seisoivat männikön laidassa ja vaarojen kupeilla. Tuntui olevan tämän alkukesän kaikkein ihanin ilta.

Koski ulvoi, sen pauhu kuului merkillisen hyvin kuin männikön yli lentäen.

Hannan teki mieli lähteä koskelle nähdäkseen, kuinka lautta huristi hyrskyissä. Olihan hän nähnyt lauttojen satoja kertoja vilahtavan Korpikosken alle, kun rannalta katseli. Mutta nyt tuli erikoinen halu, vaikkei olisi aikaakaan ollut.

Hän ei mennyt enää sisälle, vaan käveli suoraan polulle, joka männikön halki vei kosken rannalle.

Hanna saapui Varsankallion kohdalle. Kallio seisoi yhtä vankkana kuin ennenkin keskellä kovimpia hyrskyjä. Vaikka tulva olikin alentunut, roiskahteli vieläkin sen kylkiin iskevistä laineista vaahto kallion räystäälle saakka...

Sen kallion kupeella oli nuoren miehen hauta!

Hannaa vähän puistatti, kun hän muisti Niilo Iisakkia ja niitä toisia, jotka lautan hajotessa painuivat kallion kyljessä pohjaan.

Hän katseli ylöspäin, mutta lauttaa ei vielä näkynyt. Ruotsin virrassa se kulki verrattain hitaasti, sen hän tiesi. Hän lähti huvikseen kävelemään kosken törmää ylöspäin. Nyt hän oli vihaisimpien hyrskyjen kohdalla.

...Hän muisti, kuinka he menneenä kesänä, hän ja joukko toisia kylän tyttöjä, juhannusyönä kävivät lautalla kosken alla. Tulva oli silloin näin korkea kuin nytkin. Antti oli ollut samalla lautalla. Aallot löivät heitä vastaan niin, että heiltä kastuivat kaikki vaatteet... Tukkilaiset nauroivat... Se oli hauska juhannusyö. Hän palasi kosken alta kahden kesken Antin kanssa...

Silloin he puhuivat ensi kerran lämpimämmin, Viuhkuraisen luona istuessaan...

Hän oli jo ehtinyt Puurnunleuan luo, joka pitkänä, teräväkärkisenä kielekkeenä pistää Ruotsin puolen korkeasta rantatörmästä melkein puolikoskeen. Siinä on vaarallinen paikka. Sen luota virta syöksee kuin vihainen peto suoraan Varsankalliota kohti. Senvuoksi oli lautat näin korkealla vedellä jo Puurnunleukaa ylenmpänä saatava kääntymään siihen virtaan, joka painoi Suomen rantaa vasten, ja siitä ohjattava Suomen puolista reittiä ohi Varsankallion... Mutta tulvan laskettua vei syvempi väylä Varsankallion ohi Ruotsin puolista rantaa pitkin...

Puurnunleuka välkkyi ilta-auringon valossa ja vaahtot myllersivät sen terävää kärkeä vasten. Koko koski oli kuin monipäinen peto, joka vihansa vimmassa kiiti alas tuntureilta, sieraimistaan vaahtoa pärskyen.

Puurnunleukaa ylempänä näkyi Paloniemen talo, jonka kohdalta vasta oikea koski alkoi...

Mutta lautta oli vieläkin niemen takana, niin ettei Hanna sitä nähnyt. Mutta hän tiesi, että se pian tulisi näkyviin talon rannassa, loitoten keskiväylälle, jossa vauhti kiihtyi, niin että rannat vilkkuivat.

Hanna ei mennyt enää yleemmäksi. Hän istahti kivelle ja varjosti kädellä silmiään nähdäkseen milloin lautta tulisi Paloniemen näkyviin. Siitä, missä Hanna nyt istui, näkyi parhaiten koko väkevin koski. Uhkaavana näkyi terävä Puurnunleuka, Varsankallion tummanruskea, koloinen kylki ja alempana Viuhkuraisen mutka, joka väkisten kiskoi lauttoja ranta-kallioita vasten. Mutta Viuhkuraisen mutkassa silisivät kosken kyljet, ja veden voimat vilistivät valkoisena harjana kapenevaan korkearantaiseen uomaan, joka näytti painuvan kuin maan alle.

Hanna joutui siinä vielä jatkamaan mietteitään, niitä, joita oli näinä päivinä mielessään hautonut. Hänelle oli johtunut mieleen montakin kysymystä, joihin hän oli koettanut löytää vastausta ja selvitystä, mutta jotka yhä tuntuivat epäselviltä ja kummallisilta.

Hän oli odottanut paloniemeläisten puolelta jotakin erinomaisempaa, kun nämä saivat tietää ja nähdä hänen suhteensa Anttiin. Oli kuvitellut, että isä ainakin viime tingassa kallistuisi paloniemeläisten puolelle ja rupeisi häntä kehoittamaan... Hän oli Antin tuloa odottanut pelon ja toivon vallassa... ja nyt!

Paloniemeläisissä hän ei ollut huomannut muuta erinomaisempaa kuin että isä-Heikin silmät päilyivät niin oudosti. He olivat niinkuin eivät olisi aavistaneetkaan, että hänen ja Antin suhteet olivat niin läheiset... niinkuin olisi muutta mutkitta selvää, että Juhani ja hän syksyn tullessa menisivät naimisiin...

Se tuntui kummalliselta, eikä Hanna osannut sitä selittää. Hän ei siitä kuitenkaan suuresti huolehtinut. He saisivat sen kyllä tietää aikanaan, jollei ennen, niin ainakin syksyllä. Hän oli varma itsestään ja Antista myöskin!

Sen hän kuitenkin oli selvästi nähnyt, että Antti oli isästäkin mieluinen. Hän oli monta kertaa näinä päivinä pannut merkille, että isä aina tuli hyvälle tuulelle, kun Antti sattui olemaan näkösellä...

Mitä isä sanoisi kuullessaan, kuinka Antti uskoi veli-vainajan hukkuneen? Alkaisiko uudestaan epäillä Paloniemen Heikkiä vai otaksuisiko Antin erehtyneen?

Hanna oli hetkeksi unohtanut katsoa koskelle, niemelle päin. Mutta kun hän nyt, kesken kuumimpia mietteitään, sinne päin silmäsi, näki hän lautan tulevan vihaista vauhtia jo tällä puolen niemen... näki miesten soutavan voimansa takaa kauemmaksi rannasta.

Hän nousi istumaan kiveltä, huivi valahti hartioille ja hänen aaltoilevat hiuksensa välkkyivät ilta-auringossa. Hänen silmiinsä ilmestyi tarkkaava, melkein tuima ilme, kun hän tähysti lautan tuloa.

Nyt he herkesivät soutamasta!

—Sepä kummaa!—mietti Hanna.—Liian varhain heittivät soutamasta...edemmäksi olisi pitänyt lautan päästä!

Hanna muisti, kuinka isä laski... niemen nenän kohdalla melkein poikittain... Nyt se menisi ehkä liian likeltä

Puurnunleukaa, joutuisi virtaan ja äkkiä painaisi etupään leuan nokkaan...

Varomattomasti he laskivat!

Hannan jännitys kasvoi, hermot jäykistyivät, katse kirkastui.

Nyt vesi jo vaahtosi lautan etupäässä, se keinui keveänä kuin pärekori... nyt oltiin jo Puurnun virrassa...

Hannasta näytti, että etupää viilsi suoraan Puurnunleukaa kohti... lautta keinui, miehet seisoivat airojen ponsissa, valkoisiin hyrskyihin paistoi päivä...

Hanna tunsi miehet lautalla, mutta sieltä ei voitu huomata häntä eikä kenelläkään ollut aikaa maalle päin silmäillä...

Koski ulvoi. Puurnunleuassa roivi valkoinen vaahto, ja kuohut viskautuivat keskelle lauttaa.

Nyt he olivat jo ihan likellä Puurnunleukaa... Hyvä Jumala, kuinka likellä! Näytti siltä, että etupää oli menossa suoraan leukaan, ainakin leuan puolinen nurkka... Jälkipään miehet näyttivät soutavan... etupään miehet peittyivät äkkiä Puurnunleuan vaahtoon.

Vähään aikaan Hanna ei nähnyt yhtään miestä eikä lauttaa...

Hän ymmärsi siitä, että etupää oli koskenut Puurnunleukaan...

Hänen ajatuksensa paloivat kun tulella... Koski huusi ja ulvoi, vaahto roivi...

Äkkiä virta heitti lautan jälkipään selälle päin... lautta kääntyi silmänräpäyksessä, ja äskenen jälkipää viilsi hirmuista vauhtia etupäänä siihen vuolteeseen, joka vei suoraan Varsankallioon...

Miehille tuli silloin hätä ja hoppu. He juoksivat edestakaisin... Jotkut soutivat... Hanna ei eroittanut heistä muuta kuin vilkkuvat puserot ja lakit, ei tuntenut ketään varmasti...

Maailma alkoi musteta hänen silmissään... Hirveä hätä oli pakahduttaa sydämen, ja hän syöksi törmän alle ikäänkuin avuksi rientäen...

Mutta siinä hän tuli tajuihinsa... hän ymmärsi, etteivät mitkään ihmisvoimat enää pystyisi estämään lauttaa törmäämästä Varsankallioon...

Hän nousi juosten törmälle, koetti huutaa, mutta koski nieli hänen äänensä, niin ettei hän sitä itsekään kuullut.

Nyt hän tunsi Antin, joka seiso ihan etupäässä...

Hyvä Jumala! Armahda heitä!

Mutta koski nieli, lautta kiiti nyt nuolena suoraan Varsankalliota kohti... Pian oli etupää yksin puin hajallaan... miehet koskessa...

Silmänräpäys vielä...

Hanna koetti sulkea silmänsä, huusi ja painoi molemmin käsin rintaansa, mutta hän näki kuitenkin...

Lautan etupää jyskähti hirmuisella vauhdilla kallion kylkeen, niin että tukit syöksyivät pystyyn kalliota vasten...

Äkkiä hän näki, että miehiä nousi oravina tukkeja myöten kallion laelle... Lautan etupää halkesi samalla, tukit hajosivat molemmin puolin kalliota ja painuivat koskeen. Toinen pää kääntyi oikealle reitille ja lähti painumaan Viuhkuraisen mutkaa kohden...

Yksi ainoa mies seiso i lautalla. Hanna tunsi hänet. Se oli Paloniemen Heikki, yksin airo kädessä vääntäen minkä jaksoi...

Hanna tunsi myös Varsankalliolle pelastuneet miehet, jotka siinä yhdessä rykelmässä kuohujen keskellä värjöttivät liukkaalla kivellä.

Siellä seisoivat Antti ja Paloniemen Juhani ja kaikki muutkin.

Ei ollut yksikään vielä joutunut koskeen!

Hän alkoi huutaa, ja hänestä näytti, että miehet huomasivat hänet. Mutta yksikään ihmisääni ei sinne kuulunut, sillä koski huusi kuin riemuissaan, vaahto roivi kalliolla seisoviin miehiin asti.

Hanna juoksi pitkin rantaa kuin apua hakien. Mutta yhtään ihmistä ei näkynyt kummallakaan puolen koskea.

Mutta äkkiä Hanna taas alkoi käsittää, kuinka tässä kävisi.

Sitä voimaa ei ollut saatavissa, joka miehet pelastaisi!

Silloin vasta hänet valtasi villi tuska. Hän koetti viittoa, että hän aikoi rientää apua hakemaan!

Mutta yksikään miehistä ei vastannut minkäänlaisella merkillä ymmärtävänsä... Hanna huomasi nyt, että he olivat avopäin ja pitelivät toinen toisestaan kiinni.

Silloin hän oli huomaavinaan, että joku käsi nousi ja ikäänkuin merkiksi viittasi häneen päin...

Hän kerkisi vielä silmätä, että hajonnut lautta painui hirmuista vauhtia Viuhkuraisen mutkaa kohti, ja eroitti, että mies seiso i tanakkana airon ponnassa...

Hän kokosi kaiken voimansa ja mielensä maltin, viittasi vielä kerran miehille, huiskutti huiviaan ja lähti avopäin juoksemaan taloon, hiusten hulmutessa...

Kero-Pieti oli sillä välin saapunut taloon, ja kristittyjen seura oli jo kokoontunut suureen pirttiin.

Silloin Hanna saapui läähättäen koskelta päin ja huusi pihalla:

»Apuun! Apuun! Miehet ovat pelastuneet Varsankalliolle...»

Ja hän painoi rintaansa, ikäänkuin sydän olisi sieltä pulpahtaa.

Äkkiä tulvahti koko pirtillinen väkeä pihalle. Jotkut juoksivat paljain päin poikki metsän koskelle...

VIIMEISINÄ tulivat pirtistä Kero-Pieti ja Iisakki.

Väkijoukko oli kokoontunut Hannan ympärille kysyen ja siunaten.

Hanna oli vähän tyyntynyt ja kertoi nyt lyhyesti kuinka lautan ja miesten oli käynyt.

»Liian likeltä laski Puurnunleukaa,» sanoi Iisakki koettaen olla levollisena. »Siinä käänsi lautan, ja silloin on selvä matka Varsankallioon.»

Kero-Pieti kuunteli mitä toiset puhuivat, mutta ei osannut sanoa mitään.

Hetken päästä olivat kaikki seuramiehet juosseet koskelle ja jotkut vieneet pitkiä köysiä matkassaan.

Hanna, Iisakki ja Kero-Pieti seisoivat vielä pihalla.

»Onko mitään mahdollisuutta heitä pelastaa?» kysyi Hanna isältään väräjäväällä äänellä, silmän omituisesti leimutessa.

»Sitä en osaa vielä sanoa, mutta koetetaan.»

Iisakin ääni oli epävarma, ja Hanna huomasi hänessä outoa mielenliikutusta. Iisakki ymmärsi parhaiten miesten vaaran ja tiesi, että Varsankalliolta oli melkein mahdotonta ketään pelastaa.

Kerran ennen oli käynyt samalla tavalla, mutta siitä oli aikaa jo lähes kuusikymmentä vuotta. Iisakin isä-vainaja oli siitä tapauksesta kertonut. Silloin joutui kalliolle kaksi miestä. Kaksi vuorokautta he jaksoivat siinä pysytellä. Toinen koetti pelastua uimalla, mutta hukkuu heti koskeen hypättyään, toinen värjötti vielä vähän aikaa, mutta putosi sitten hankin kuin pyörtyneenä koskeen. Kaikkiin mahdollisiin pelastuskeinoihin oli ryhdytty, mutta mikään ei ollut onnistunut. Iisakin isä-vainaja oli laskenut lautalla niin läheltä kalliota, kuin mahdollista oli, ja koettanut huutaa miehiä pysyttelemään kivellä, jotta ehdittäisiin ryhtyä toimiin. Mutta kosken pauhu nieli äänen, ja miehet kai tulivat siinä kuohujen keskellä lopulta mielenvikaan...

Iisakki ei ollut siitä tapauksesta kertonut, eikä siitä tiennyt Hannakaan ja tuskin kukaan muu nyt elävistä kuin Paloniemen Heikki, jos hänkään.

Iisakki muisti sen nyt ja mitä muuta isä-vainaja oli siitä kertonut... kuinka oli yritetty... Oli laskettu lauttoja niin läheltä kalliota kuin mahdollista oli, koitettu Puurnunleuasta löysätä lautta omin valloin Varsankalliota kohti... Se menikin, mutta hajosi kalliioon iskeytyessään yksin puin...

Mutta Hannan hätä pakotti Iisakin lähtemään koskelle, vaikka hän tiesikin, että rannoilta päin oli mahdotonta minkäänlaista apua miehille saada...

He menivät kolmisin rantaan, Kero-Pieti aivan puhumattomana. Siellä oli paljon väkeä. Ruotsin puoleltakin oli huomattu onnettomuus ja riennetty Varsankallion kohdalle.

Miehet värjöttivät kalliolla, ja muutamat suurimmat kuohut viskoivat heihin vaahtoa; Koski pauhasi vimmatusti. Joku miehistä huusi ja viittasi kuin apua pyytäen. Hirmuinen hätä oli kaikilla.

Yksi esitti yhtä, toinen toista. Lauttamiehistä koetti joku heittää köyttä kalliota kohti: hullun yritystä, köysi ei jaksanut lentää kuin palasen matkaa rannasta.

Kun kuultiin Iisakilta, että kallion läheltä oli mahdotonta lautalla laskea niin, ettei se paiskautuisi kallion kylkeen, ja kun oli selvää, että se, joka semmoista uskaltaisi yrittää, olisi epäilemättä kosken oma, alkoi väki ymmärtää, että pelastus taisi olla mahdotonta.

Uimalla!

Vaikka rohkenisikin antautua kosken valtaan, ei ollut semmoista uimaria, joka Varsankallion pyörteistä hengissä pääsisi. Kuohut löisivät heti upoksiin tai murskaisivat kalliota vasten...

Naiset itkivät ja voivottelivat.

Kero-Pieti tointui lamaannuksesta ja alkoi puhua. Nyt olikin erinomainen aihe ja tilanne.

Ja vaikka Pietin saarnat tavallisesti olivat jyrkkiä ja ankaran tuomitsevia ja vaikka hän tiesi, että onnettomuuden uhrin olivat kaikki suruttomia, ei hän heitä tuominnut helvettiin.

»Emme tiedä, mitä Herra tällä kauhealla onnettomuudella tarkoittaa», puhui hän hyvin liikuttettuna. »Emme myöskään tiedä, mitä noiden sielussa liikkuu, noiden kovaonnisten, jotka nyt katsovat kuolemaa vasten silmiä. Herra armahtaa! Hänen pitkämielisyytensä on suuri. Ei ollut ristin-ryöväriäkään monta tuntia aikaa parannuksen tekoon... Ehkä Herra heidät noin kutsuu omikseen...»

Yleinen liikutuksen hyrskinä kävi väkijoukossa, ja moniuskoton halaili saarnamiestä.

Ruotsin puolelta, Puurnunleukaa alemmaa, työnnettiin Paloniemen kookkainta venettä vesille.

»Hullun yritystä!» sanoi Iisakki. »Se on yhtä kuin pärekori, tuommoinenkin vene...»

Ja niin näkyi olevankin. Ennenkuin vene oli kunnollisesti irti rannasta, löi kosken vimma sen rantakiviin, niin että laitalaudat katkesivat.

Iisakki rupesi Hannan kehoituksesta perämieheksi ja kaikkein tottuneimmat ja vankimmat miehet lupautuivat soutajiksi. Tarkoituksena oli laskea lautalla Varsankallion ohi ja heittää köysi hätään joutuneille.

Iisakki tiesi sen kyllä mahdottomaksi: kukaan ei ehtisi siinä vauhdissa köyttä heittää; jos sen kalliolle saisikin, olisi lautan vauhti siksi nopea, ettei sille ketään ehtisi pelastaa.

Iisakki lähti miehineen, mutta muut jäivät vielä kosken rannalle lauttaa odottamaan.

Miehille koetettiin huutaa ja viittoilla, että lautta oli tulossa... He näyttivätkin ymmärtävänsä, sillä heidän liikkeensä

tasaantuivat, eivätkä he enää reuhtoneet niin epätoivoisina kuin äsken.

Hanna kulki edestakaisin pitkin rantaa. Hän tunsu kyllä joukosta Antin, mutta ei tiennyt, oliko Antti häntä huomannut. Siitä hän kuitenkin tahtoi päästä selville, ja kun hän laskeutui rantatörmän hyrskyjen partaalle, näki hän, että Antti viittoi kädellään ikäänkuin varoittaen.

Antti oli hänet huomannut!

Hänen tuli kuin helpompi olla, ja pieni toivo alkoi viritä hänen sydämessään.

Hänen toimelias luonteensa voitti sydämen tuskat, ja hän riensi isänsä ja äsken lähteneiden lauttamiesten jäljestä.

Isä oli jo vanha... Entä jos hän viime tingassa peräytyisi! Mutta jos ei isä lähtisi perämieheksi, päätti hän lähteä itse!

Niin hän mietti juostessaan kotiinsa päin.

Rannassa olivat miehet jo lähtövalmiina.

Iisakki liikkui notkeasti niinkuin ennen nuorena. Hänen kasvoilleen oli noussut heleä vanhanmiehen puna, ja silmät loistivat. Lautta oli parhaiten varustettuja, ja soutumiehet, jotka lähtivät mukaan, olivat kaikki kokeneita koskimiehiä, Iisakille hyvinkin tuttuja, jotka olivat satoja kertoja soutaneet Korpikoskea, Iisakin ollessa perämiehenä. Vielä he varustivat kaikkia tarpeita entistä lujemmiksi, kun Hanna juosten törmältä alas tuli lautalle.

»Kuinka lienee käynyt Heikin?» sanoi Iisakki, kun Hanna ehti hänen viereensä.

»Kaiketi pääsi hengissä kosken alle, sillä yksi lautan pohja näytti olevan eheänä.»

Isä ja tytär katsoivat samalla toisiaan silmiin, ja tuntui siltä kuin kumpikin ymmärtäisi toisensa ajatukset.

»Minä lähden mukaan», sanoi Hanna varmalla äänellä.

»Minä teen mitä voin... Tällä kertaa elä lähde!» vastasi Iisakki. »Jos Jumala ei ole Anttia eikä toisia vielä määrännyt kuolemaan, pelastuvat he kyllä, vaikken ymmärrä, millä lailla...»

Lauttamiehet olivat myös liikutettuja, vakava ilme silmissä. Kaikki pitivät kovaa kiirettä.

»Jumala kanssanne!» sanoi Hanna ja palasi isäänsä totellen törmälle.

Lautta loittoni rannasta, ja Hanna lähti oikaisemaan läpi männikön koskelle. Sieltä kuului jo metsään asti naisten uikutuksia ja Kero-Pietin saarnaava ääni.

Hannan silmät osuivat ensiksi Varsankallioon, jolla miehet nyt kyyröttivät istuvassa asennossa.

Oli jo tullut myöhäinen ilta, tuuli oli kääntynyt pohjoiseen, ja veden voimat työnsivät vielä kylmää usvaa, viimeisiä talven jäännöksiä öiseen ilmaan...

Hanna jaksoi olla merkillisen levollinen. Yksi ainoa ajatus poltti sydäntä. Laskiko Paloniemen Heikki tahallaan ensin Puurnunleukaan, että saisi lautan kääntymään, kun tiesi sen siten joutuvan Varsankallion virtaan?

Isän silmissä oli Hanna nähnyt kummallisen ilmeen. Anttiko aiottiin hukuttaa ja oma poika pelastaa?

Hannan rintaa poltti, hirmuinen viha leimusi sydämessä. Hän muisti Heikin ilkeän kiiltävät silmät, ja kamala aavistus johtui mieleen.

Totta se oli sittenkin! Tosi oli Antin sanoma Niilo Iisakin hukkumisesta!

Mutta sitten Hanna muisti, että Juhani oli joukossa. Kuinka Heikki aikoi oman poikansa pelastaa?

Hanna ei saanut kysymyksilleen vastausta, mutta nyt hän ainakin oli täydessä tajussaan. Häntä hermostutti Kero-Pietin saarnaava ääni ja naisten uikutus.

Eipä siinä kuitenkaan senvuoksi uikutettu, että nuo onnettomat tuolla taistelivat kylmää ja kuolemaa vastaan, vaan naiset valittivat omaa syntisyyttään, jonka nyt taas tunsivat paremmin, kun Kero-Pieti heidän mustia mieliään kolkutti!

Kunpa miettisivät pelastusta eivätkä tuossa huutaisi!

Yö oli jo ehtinyt, valoisa kevätkesän yö, kylmähkö ja kirkas. Vesipisararat jäätyivät koskikiviin...

Miehet värjöttivät kylmän kosken keskellä...

Silloin näkyi Iisakin ohjaama lautta jo tällä puolen Puurnunleuan.

»Jo tulee lautta!» kuului huudettavan.

Rannalla olijat koettivat viittoilla miehille, jotta nämä huomaisivat...

Jopa miehet huomasivatkin ja nousivat seisomaan.

Lautta tuli oikeaa reittiä. Hannan silmät seurasivat sen tuloa kuin tähdenlentoa. Hän tiesi, että jos se tuota suuntaa pitäisi, se ei pääsisi lähellekään Varsankalliota, vaan painuisi Suomen rantaa vasten... Mutta Iisakin ainoa toivo oli ollut, että miesvoimalla saataisiin lautan suunta lähellä kalliota muuttumaan, jolloin se kallion kohdalla joutuisi pois maihin päin vetävästä virrasta... ja siten sivuuttaisi sen niin läheltä kuin mahdollista. Tällöin ehtisivät miehet hypätä lautalle...

Niin oli Iisakki soutumiehille ja Hannalle selittänyt. Se oli kyllä uhkarohkea yritys, joka voisi onnistuakin, mutta samalla siinä olivat kaikki hengenvaarassa, niin pelastajat kuin pelastettavatkin.

Hanna näki miesten rupeavan soutamaan... Iisakki seiso vakavana perämiehen paikalla, vaikka vahto roiskui vasten silmiä.

Nyt he pyrkivät pois oikealta reitiltä, koettaen saada lauttaa kääntymään Varsankallioon päin. Mutta rantaan vetävä virta oli väkevä, lautan vauhti hirmuisen nopea... Silmänräpäykset kuluivat... Rannalla olijat seisoivat kuin tuomitut, mutta kalliolla värjöttävien miesten hätä näytti kasvavan.

Vähän vain lautta notkisti kankeita kylkiään, etupää kääntyi vain nimeksi kalliota kohti, vaikka miehet kiskoivat airoista kuin kuolemantuskassa... Kuohut pärskyivät soutumiesten silmille... lautta kiiti nuolena Varsakallion ohi ja

virta veti sitä maihin päin...

Jännitys ja hätä oli hirvuisen...

Äkkiä muuan kalliolla seisovista miehistä heittäytyi koskeen, kädet levällään kuin lentoon pyrkien, uskoen osuvansa lautalle... Mutta lautta viilsi jo kaukana, ja kun mies oli koskeen pudonnut, ei hänestä enää näkynyt mitään...

Pettymyksen ja tuskan huudot parahtivat rannalta, ja kalliolla viittoivat miehet kuin hyvästiä jättäen... Lautta painui nyt oikeaa reittiä alas Viuhkuraisen mutkaa kohti...

Kostea kiilto oli Hannankin silmissä, mutta vieläkään hän ei näyttänyt epätoivoiselta. Hän tiesi kyllä, että isä ja lauttamiehet olivat koettaneet parastaan, mutta se ei auttanut... Onnistuisiko vielä toisella tai kolmannellakaan kerralla...

Mutta kaikesta huolimatta hän viittoi kalliolle. Antti heilautti kättään reippaasti, niinkuin Hannasta näytti.

Mutta sen ymmärsivät kaikki, että miesten tila kävi joka hetki kamalammaksi. Toivoton asema, kosken kova pauhu, kylmäkö ja kostea yö—kaikki ne lamauttivat hermoja, ja päässä alkoi pyöriä, korvissa tohisi ja pian siinä menetti tajuntansakin...

Niin arveltiin käyneen sen, joka epätoivoisena hyppäsi koskeen, vaikka näki kuohut allaan, ja lautan kiitävän kaukana.

Yö kului, päivä alkoi nousta, ja sen ensimmäiset kultaiset säteet osuivat Varsankalliolla kuolemaan tuomittuihin miehiin.

Aamuauringon heleässä valossa näytti miesten tila vielä surkeammalta.

»Ei ole enää kuin viisi miestä kalliolla! Herra Jumala! Katsokaa!«

Niin olikin laita. Kaksi miestä oli kadonnut.

Hanna huiskutti huiviaan. Antti nosti vieläkin kättään, nosti reippaasti... Hanna lähti juoksemaan taloon. Uusi yritys oli tehtävä...

Väsyneenä istui Kero-Pieti kivellä, ja hänen kasvoillaan oli kärsivän mieltävä ilme... Suurin joukko seuramiehiä oli poistunut, jotkut naisista olivat pyörtäneet.

Samalla kun Hanna katosi polulle, joka vei taloon, ilmestyi kosken alta tulevaa polkua pitkin Paloniemen Heikki kalpeana, lähättäen silmissä levoton palo. Kun Kero-Pieti katsahti häneen, käänsi hän silmänsä pois päin... Hänelle kerrottiin kaikki, ja naisväki ruikutti hänen ympärillään.

Hän näki poikansa Juhanin seisovan toisten kanssa kalliolla ja tunsi siellä myöskin Antin. Hänen sieraimensa kohoilivat levottomasti, silmät kiiluivat, ja rinnasta kohosi kamala huokaus.

»Uusi yritys... uusi yritys«, hoki hän. »Lautta on laskettava suoraan kallioon... muu ei auta... Onko täällä soutumiehiä?« kysyi hän ja vilkuili ympärilleen.

Mutta soutumiehiä ei näkynyt, ja joku tiesi, että he olivat menneet taloon.

Heikki kiskaisi itsensä irti naisista, jotka pidättivät häntä käsistä ja takinpielestä.

»Pois siitä!«

Heikki oli kuin vihassa ja näytti menettäneen kaiken entisen malttinsa. Mutta naiset seurasivat hänen perässään polkua pitkin, itkivät ja uikuttivat.

Kero-Pieti oli vaipunut omiin ajatuksiinsa. Hän rukoi niiden sielujen puolesta, jotka tuolla kalliolla odottivat kuolemaansa. Hän kuvitteli itse olevansa tuolla...

—Olenko otollinen sinulle, Herra?—kysyi hän itseltään.—Sinun aamuaurinkosi paistaa ja lämmittää... Sinun kätesi lepää päällämme...

Hän tunsi syntisyytensä, tunsi syvällä sydämessään, että raskas, kovin raskas oli hänenkin syntitaakkansa. Eipä ollut hänkään jaksanut elää Herran tahdon mukaan... Suuri syntinen, suurempi, riettaampi hän oli kuin yksikään muu...

—Herra, armahda minua! Herra, anna minulle raskaat syntini anteeksi!

Hänen rintansa rauhoittui, ja silmät loistivat taas. Ja hänen mieleensä johtui, että Jumala kaikella tuolla vain tahtoi huutaa kivikoviin sydämiin: Olkaa valmiit, kuolema kolkuttaa rintojanne!

Silloin kuului huuto:

»Yksi miehistä lähti uimaan... ei näy... koskeen painui...«

Nyt ei enää ollutkaan monta henkeä kosken rannalla. Ei siedetty olla katsomassa, kuinka toiset kuoleman kanssa kamppailivat. Mutta Kero-Pietin katse yhä kirkastui, hänen rinnassaan oli ihana rauha, hän tunsi, että häntä varten... juuri häntä varten Jumala oli tämän kovan kuolemanmuodon näyttänyt... että hänenkin, syntisen, silmät aukenisivat oman sielunsa mustuutta näkemään...

Silloin juuri Iisakki palasi miehineen kosken alta. Iisakki näki heti kalliolle katsottuaan, kuinka oli käynyt. Sitä hän oli ajatellutkin. Siinä eivät kestäneet kenenkään hermot: kosken pauhu lumosi korvat, kuolemanpelko ahdisti, silmissä alkoi välähdellä, jäsenet kangistuivat, tahto herposi, ja silloin ihminen oli kosken oma...

Iisakin nähtyään Kero-Pieti riensi hänen kaulaansa ja itki... omaa syntisyyttään.

»Muille tietä Jumala luo neuvoin... itse, raukka, parhaiten opasta tarvitsisin... Iisakki veljeni, anna minulle kaikki anteeksi... Herra, kuule nöyrä rukoukseni!«

Liikutettu oli Iisakkikin, mutta hänen selvä järkensä sanoi, että vielä oli toivoa pelastaa nuo neljä, jotka miehuullisesti kestivät kalliolla.

He koettivat antaa miehille merkkiä, nostaen riu'un päähän nenäliinan.

Antti näytti ymmärtävän, viittasi kädellään ylös koskelle päin, ikäänkuin tarkoittaisi, että sieltä oli apu tulossa.

Paloniemen Juhanakin nosti kättään. Toiset kaksi istuivat kuin herpaantuneina, toivottomina...

Iisakki sai Kero-Pietin innostumaan pelastushommin. Hän itse oli virkku ja selitti, että jos olisi arvannut vähää ennen antaa soutumääräyksen Varsankalliolle päin, olisi lautan toinen sivu epäilemättä joutunut hyvin likelle kallion kylkeä, vaikkei olisikaan ihan viereen päässyt.

He lähtivät nopein askelin pitkin polkua taloon, ja Iisakki viittoi yhä kalliolle päin: Vielä koetamme!

Ja Antti nosti hänelle kättään merkiksi, että oli ymmärtänyt.

Kun Kero-Pieti ja Iisakki saapuivat Nuottaniemeen, oli siellä Paloniemen Heikki koskelle lähdössä. Olisi jo lähtenytkin, mutta ei ollut saanut soutumiehiä. Ei kukaan tahtonut lähteä henkeään menettämään, sillä Heikin aikomus oli laskea suoraan Varsankallioon ja pelastaa miehet. Mutta soutumiehet eivät luottaneet Heikkiin muulloinkaan, ja nyt heistä tuntui kuin suoraan kuolemaan menemiseltä, jos Heikin matkaan lähtisivät.

»Raukkoja olette!» sanoi Heikki heille tylästi. »Toiset ovat kuoleman hädässä, ettekä uskalla.»

Lauttamiehet näkivät, että Heikin villi veri kiehui; hänen jättiläisvartalonsa oikeeni suoraksi, ja mustat silmät iskivät tulta. Pelottavan näköinen hän oli, kasvot kalpeina, musta parta liehumassa.

»Raukkoja ja lurjuksia te olette!»

Mutta ylhäällä oli Nuottamiehen suvanton vasta saapunut kaksi lauttaa, joilla oli kiire alas merensuulle. Heikki tunsi miehet ylimaan rohkeiksi pojiksi, jotka eivät pelänneet kosken kuohuja. Hän meni miesten puheille. He lupasivat lähteä, ja Heikki puolestaan lupasi laskea heidän kuljettamansa lautat ensi vuoroilla kosken alle, vaikka toiset olivat jo vuorokausia odotelleet.

Kiire oli, eikä lauttaa joudettu oikein varustelemaan.

Kun Kero-Pieti ja Iisakki ehtivät rantatörmälle loittoni lautta jo Ruotsin virtaan päin. Heikki miehineen oli menossa pelastamaan.

»Liian vähällä voimalla läksi!» sanoi Iisakki. »Kumma mies!»

»Ei se näyttänyt olevan entisellään koko mies», sanoivat lauttamiehet.

Iisakki huusi Heikille, että piti soutaa maihin, varustettaisiin lautta uudestaan. Mutta Heikki ei näyttänyt kuulevan Iisakin huutoa, vaikka toiset lautalla olijat sen kuulivat.

Sillä välin oli Hannan päähän johtunut uusi tuuma. Ja hän oli saanut muutamia nuoria miehiä siihen suostumaan ja innostumaan.

Hanna hääräsi siellä miesten joukossa, lauttojen selkäpuolella, ja miehet näyttivät olevan kovassa touhussa.

Kero-Pieti ja Iisakki menivät tukkilauttoja pitkin paikalle.

Nyt he saivat kuulla, mitä Hanna oli toimittanut. Kaksi pohjaa siroja tukkeja piti koota lujiksi lautoiksi ja sitten laskea Varsankallioon. Jos toinen pohja särkyisi, jäisi toinen eheäksi, ja silloin oli se mahdollisuus, että miehet ehtisivät hypätä lautalle. Köysiä ja vara-airoja oli otettava mukaan.

Hanna kertoi isälle aatteestaan loistavin silmin, vaikka tuska ja epätoivo viilsivätkin rintaa.

Iisakki mietti hetkisen, katsellen, kuinka nuoret miehet sitoivat vitsoilla tukkeja. Hän ymmärsi hyvin, että hengenvaara siinä oli, olkoon lautta kuinka luja tahansa. Mutta parhaassa tapauksessa voisi jälkimäinen pohja pysyä koossa ja siten olisi mahdollista pelastaa miehet. Kuitenkin hän hyväksyi Hannan tuuman, hyvin tietäen, kuinka vähän toiveita oli muutenkaan Varsankallion luokse päästä.

Hanna joudutti miehiä. Joka minuutti oli kallis. Eiväthän enää jaksaisi kauan kestää nekään, jotka vielä kalliolla taistelivat! Nuoret miehet ymmärsivät sen hyvin ja panivat parastaan. Eräs heistä, Koskenalustan Aukusti, Antin vanhempi veli, joka vasta aamulla oli lautalla ylimateasta saapunut ja nyt Nuottaniemen rannassa kuullut, kuinka onnettomasti oli käynyt, ja keitä onnettomuuden uhrin olivat, hääri muita vikkelmämpänä ja neuvoi ja kannusti toisiakin.

»Kuka teistä rupeaa perämieheksi?» kysyi Iisakki, sillä hän oli ymmärtänyt miesten puheista, etteivät he ottaisi eivätkä tahtoneet ottaa vanhaa Iisakia hengenvaaraan.

»Minä aion ohjata lautan suoraan Varsankallioon», vastasi Aukusti, rohkea ilme kasvoillaan.

Iisakki tiesi Aukustin olevan taitavan koskimiehen, jonka kyllä voi uskoa osaavan, jollei mielensä malttia menettäisi.

Iisakki nyökäytti päätänsä, ikäänkuin sanoen: En voi kieltää lähtemästä, vaikka järki sanoo, että pitäisi kieltää ja varoittaa.

Kaikki alkoi jo vihdoinkin olla kunnossa. Päivä oli puolessa, ja aurinko paistoi pilvettömältä taivaalta.

Äsken lähtenyt pelastuslautta oli jo painunut näkyvistä ja ehkä, Iisakin luulon mukaan, sivuuttanut Puurnunleuan, saattoipa olla Varsankalliolla asti...

»Jos heille onnistuukin... Jos Heikki osaakin laskea niin laitavasti, että pääsevät Varsankallion kylkeen!» sanoi Hanna, ja merkillinen toivo syttyi hänen sydämessään.

»Sitä en jaksaa uskoa«, sanoi Iisakki. »Eikä Heikki ole sitä voinut itsekään uskoa... siksi tarkoin hän tuntee kosken voiman...»

Kero-Pieti oli taas lamautunut. Hän puhui hiljaisella äänellä ikäänkuin rukoilisi. Onnettomuusuhrien kova kohtalo oli häntä niin järkyttänyt, että hän oli kuin suunniltaan.

Hannan posket hehkuivat, ja silmät loistivat. Iisakki huomasi vasta nyt, että hän oli muuttanut pukua ja vetänyt jalkaansa varsikengät, joita hänen oli kesäisin tapana pitää, kun huvikseen lautalla huristi kosken alle.

»Aiotko mukaan?»

Iisakki kalpeni.

»Aion. Minun henkeni ei ole sen kalliimpi kuin toistenkaan!»

Iisakki ymmärsi Hannan äänestä, että vastaansanomien ei auttaisi. Hän tunsi Hanna-tyttärensä: tämä oli yhtä päättävä kuin hän itsekin oli nuorena.

Eikä hän virkkanut sanaakaan. Mutta silloin hän muisti poika-vainajansa, ja raskaana huokauksena nousi hänen rinnastaan:

»Koskiko, jota itse rakastan, vie molemmat lapseni?»

Mutta hän ei sanonut sitä ääneen, vaan koetti huokaustaankin tukehduttaa.

Silloin juoksi eräs lauttamiehistä, joka oli ollut kosken rannalla Paloniemen Heikin pelastuslautan kohtaloa katsomassa, suoraan sinne ja huusi:

»Onnettomasti kävi... Heikin lautta hajosi yksin puin... Sinne suistui koskeen Heikkikin...»

Kun hän kerkisi vähän hengähtää ja aikoi jatkaa, riensi Hanna kysymään:

»Entäs miehet?»

Hanna oli kalvennut, ja hänestä tuntui kuin jalat vapisisivat.

»Kaksi niistä katosi juuri silloin, kun Heikin lautta iski kallioon... Emme nähneet, mihin he joutuivat, kun tukit myllersivät sinne tänne... Juhani ja Antti ovat vielä jäljellä...»

Taas nousi puna Hannan vaalenneille poskille, silmät loistivat kuin ennen, ja jalat seisoivat tanakasti.

»Pian, pian!» hoki hän, ja hänen tarmokas kätensä hellitti köysiä vieressä olevasta lautasta, jossa heidän pelastuslauttansa oli kiinni. Mutta sillä aikaa hän ehti selittää isälleen: »Menkää koskelle... viittokaa... viittokaa... että me tulemme...»

Iisakki lähti, ikäänkuin hänen nyt olisi pakko totella tyttärensä määräyksiä, nousi nopeasti rantatörmälle ja katosi männikön polulle.

Kaksiosainen pelastuslautta lähti liikkeelle. Hanna ja Koskenalustan Aukusti olivat reippaalla tuulella ja rohkaisivat toistenkin mieliä.

Kero-Pieti oli jäänyt yksin rantalautan nurkalle, airon ponnelle, istumaan käsi silmällä.

Vasta kun pelastuslautta oli pitkän matkan päässä, näytti hän ymmärtävän, mitä oli tekeillä. Ja hän ojensi kättään heitä kohden ja huusi jotakin, mitä lautalla olijat eivät kuulleet.

He joutuivat Ruotsin virtaan. Hanna oli avopäin hiukset liehuivat epäjärjestyksessä. Nuoret miehet näyttivät luottavan tähän uskaliaaseen naiseen paremmin kuin Aukustiin.

He puhuivat kaikki seikat selviksi. Lautta oli Puurnunleuan kohdalla käännettävä suoraan Varsankallion virtaan... Kaikkien piti olla jälkimäisellä lautalla, johon oli kiinnitetty lujat köydet poikki ja pitkin ja varattu kaksi lisäairoa. Kun etumainen pohja jyskähtäisi kallioon, silloin juuri heitettäisiin köysi hädässä oleville. Jälkimäisen lautun täytyisi—jos se pysyisi hajoomatta,—kääntyä Suomen rantaan päin... Jos Juhani ja Antti saisivat köydestä kiinni, ohjaisi vain yksi miehistä lauttaa Viuhkuraisen mutkaa kohti, ja toiset koettaisivat pelastaa molemmat miehet...

Hanna selitti jokaiselle, mitä oli tehtävä, ja kun koski alkoi vetää, kasvoi heidän jännityksensä niin, etteivät he kuulleet pauhujenkaan ääntä. Kukaan ei joutanut katsomaan rannalle, missä jännitys oli melkein yhtä suuri. Väkevä koski nieli kuin vihassa vaahdoten, lautta pysyi ohjaamatta Varsankallion uomalla, johon Puurnunleuan luona suunnattiin, heilahteli, keinui, rotkui ja liitteissään lotkahteli...

Vauhti kiihtyi yhä hurjemmaksi. Kaikki olivat asettuneet jälkimäiselle lautalle, pitäen köysistä kiinni. Hannan silmät leimusivat, posket hehkuivat, jalka oli varma... Hän katsoi rohkaisevasti Aukustiin, joka seiso valmiina ratkaisevan hetken varalta.

Hirveän pitkä silmänräpäys vielä!

Hanna näki aurinkoa vasten kaksi miestä seisomassa Varsankalliolla. Ne olivat kuin haamuja, joita kuohut kastelivat... Lautta kiiti hirveää vauhtia suoraan kalliota kohti... Sydäntä kouristi, silmissä musteni...

Kuului hirmuinen rytinä... etupää halkesi kahtia, tukit levisivät molemmin puolin kalliota...

»Nyt!» huusi Hanna, jonka mielenmaltti oli pysynyt järkkymättä.

Köydet heitettiin kalliolle, mutta heitto epäonnistui, kalliolla seisovat eivät niihin ulottuneet...

Silmänräpäys vielä!

Jälkimäinen lautta ei ehtinytkään kääntyä niin nopeasti virtaan, sillä etupään tukit eivät kohta irtaantuneet kalliosta... Se kulki samaan suuntaan.

Silloin Antti loikkasi kalliolta lautalle, jotakin Juhani huutaen. Juhani hyppäsi perässä, ja melkein yhtäaikaan he putosivat lautun laidalle, josta heidät vedettiin keskemälle.

Muutamia silmänräpäyksiä myöhemmin oli jälkimäinen lautta, joka oli jäänyt eheäksi, joutunut omia aikojaan Suomen puolen virtaan ja kiiti hirveää vauhtia Viuhkuraisen mutkaa kohti.

»Ohjatkaa oikealle väylälle!» kuului Hannan ääni.

Hyrskyt kävivät yli koko lautun. Toiset pitivät köysistä kiinni, toiset hoitelivat Anttia ja Juhania.

Aukusti pääsi vihdoon pitelemään airoa, veti rivakasti jonkun kerran, ja lautta kääntyi oikealle kulkuväylälle. Mutta vettä ryöppysi joka taholta, niin että miehet ja Hanna kastuivat likomäriksi.

Onnellisesti lautta huristi Viuhkuraisen mutkassa ja painui Aukustin ohjaamana Sarvonränniin, jossa virta taas

kiihtyi... Rantojen metsät vilahtivat ohi, väylä alkoi levitä, virran voima väheni, hyrskyt loppuivat... Sitten tuli äkkiä vähävirtainen suvanto, edessä näkyi korkea rinne ja sen juurella lauttoja, joilla liikkui ihmisiä.

Silloin vasta laukesi miesten ja Hannan mielenjännitys, ja ääretön elämänilo pulpahti sydämeen.

»Pelastetut!»

Hanna silmäsi rannalle, missä näkyi pienoinen punainen talo, Antin koti... Joku juoksi pihasta rantatörmälle, jolla jo ennestään seisojia paljon väkeä.

Antti toipui ensiksi. Hän oli kalpea kuin palttina, mutta hänen katseensa kirkastui, kun hän tarttui Hannan käteen.

Juhani makasi vielä kuin tiedottomana, kasvot vaaleina, vaatteet läpimärkinä.

Hänkin avasi rantaan tullessa silmänsä ja hetken päästä hän tajusi pelastuneensa ja vielä olevansa elossa.

Lauttamiehet riensivät vastaan. Juhania piti tukea, kun he lähtivät rinnettä ylös taloon. Mutta Antti käveli omin voimin Hannan vieressä. Hannan silmät loistivat, posket punoittivat, tukka oli yhä epäjärjestyksessä, ja likomärät vaatteet olivat repeentyneet.

Kukaan ei puhunut, mutta joku itki.

Vaivoin Antti sai selitetyksi Hannalle:

»Ne eivät jaksaneet enää... joutuivat suunniltaan ja menivät väkisten koskeen... Me toivoimme, vaikka vähissä oli meidänkin voimamme... Mutta kun näin, että sinä olit lautalla, sain ihmeellisen voimanpuuskan, järkeni ja tahtoni oli kunnossa. Kannustin Juhania... Elämä ja pelastus on edessämme, sanoin...»

Kun he jo nousivat pihaan, kysyi Hanna:

»Tiedätkö, että Paloniemen Heikki on hukunut?»

»Minä näin sen omin silmin, ja näki sen Juhanikin... Kallion vieressä painui koskeen eikä enää noussut.»

He menivät sisälle, mutta niin kova oli ollut mielenjännitys, niin suuri tuska oli sydämen lamauttanut, etteivät he vielä oikein käsittäneet onnensa suurta päivää.

Rannassa juttelivat lauttamiehet järkyttävästä tapauksesta. Heidän joukossaan oli paljon sellaisia miehiä, jotka olivat nähneet toveriensa hukuvan, putoavan koskeen ihan silmänsä edessä. Mutta se ei ollut heitä liikuttanut. He olivat jatkaneet hurjaa elämäänsä niinkuin ennenkin. Eikä kuolema ollut heitä koskaan kammottanut. He olivat vain ilveilleet, kun kuulivat miehen hengenhädässä apua rukoilevan.

Mutta nyt he eivät laskeneet leikkiä, ja kuolema herätti kauhua. Varsankallion uhrien perikato koski mieliin niin, että ohimot jyskyivät. Hannan maltti ja rohkeus pani heidät ihmettelemään.

»Isänsä tytär se on», puhui eräs vanhempi mies. »Niin on ollut rohkea Iisakkikin... Olisipa pojaksi syntynyt tämä Hanna, niin jo olisi Korpikoskessa mainio perämies...»

»Niin olisi... Mutta kuka nyt lautat laskee, kun Heikki hukkuu eikä Iisakki enää lähde perämieheksi?» arveli joku.

Mutta toiset, jotka jo olivat saaneet lauttansa kosken alle, sitoivat irtipäässeitä tukkeja kiinni lauttaan ja aikoivat lähteä matkaansa jatkamaan alas meren suulle, vielä monen muun kovan koetuksen lävitse.

Siellä odotti lauttamiehiä iloinen satama, jossa monen hikisen päivän ansiot pian menetettäisiin.

»Mitäpä siitä», puheli nuori tukkilainen, jonka lautta alkoi olla lähtövalmiina. »Mitäpä siitä, yksi koski vie niin monta, toinen näin monta... Monta on vielä kovaa kuohua edessä... Kenpä tietää, kuka meistä niihin jää... vaikka ei yhtään tästä joukosta kaupungin viinoille joutuisi. Niin miehiä menee, ja toisia astuu sijaan... niin virtaa elämä eteenpäin, eikä meitä kauan missään kaivata. Työnnetäänpä vesille, miehet!»

He saivat lauttansa vesille. Joki oli tyven, ilta kaunis, väylä parhaiksi virtava ja mutkaton.

Päästyään vähän matkaa rannasta he alkoivat rallatella.

NUOTTANIEMEN Iisakki ja Kero-Pieti tekivät lähtöä kosken alle, josta jo kuului löydetyn parin hukkuneen ruumiit.

Kero-Pieti ei ollut jaksanut jatkaa matkaansa vaan oli jäänyt levähtämään. Häneen oli Varsankallion onnettomuus kovasti koskenut, ja Iisakki oli monta kertaa tavannut hänet itkemässä.

Oli jo yö, ennenkuin he pääsivät liikkeelle. Sillä aikaa, kun Iisakki vielä viipyi rannassa lauttamiehiä puhuttelemassa, ehti Kero-Pieti mietiskellä sitä, mikä oli alkanut kummallisella voimalla painaa hänen mieltään. Yhä uusia kysymyksiä nousi eteen, ja monta kertaa tuntui hänestä, että hän itse oli meren selälle joutunut hylky, jolla ei ollut minkäänlaista pelastuksen mahdollisuutta. Mutta äsken tapahtuneessa onnettomuudessa hän näki Kaikkivaltiaan sormen jäljet ja alkoi ymmärtää, että siinä oli annettu opetusta hänellekin. Herran tiet olivat tutkimattomat, eivätkä ihmisen parhaatkaan pyyteet olleet Hänen mieleensä, mietiskeli hän. Kenet Herra aikoi hävittää, sen Hän löi sokeudella... Sokeudella oli Herra Heikin lyönyt ja pannut hänet vartavasten omaa hautaansa hakemaan...

Oliko hän suuresti erehtynyt Paloniemen Heikistä, jonka oli uskonut kristityksi ja jonka synnit hän oli todistanut anteeksiannetuiksi? Erehtynyt oli Heikistä, niin hän nyt myönsi. Oli ehkä erehtynyt monesta muustakin, joiden sydämeen luuli näkevänsä eikä nähnytkään kuin silmiin asti! Iisakkia hän oli pitänyt vähäuskoisena, joskus heräämättömänäkin, joka vain kunnian vuoksi koetti näytellä kristittyä...

Eikö hän ollut puhunut ja opettanut, niinkuin raamattu neuvoi ja omatunto opasti? Olivatko kaikki hänen opetuksensa langenneet huonoon maahan? Olivatko kaikki seura-illat ja suuret liikutukset olleet narripeliä?

Kummalliset keskinäiset suhteet oli ollut näillä naapureilla. Hän oli toivonut voivansa molempiin vaikuttaa... saada molempien miesten sydämet vertavuotaviksi ja rakkauden paisumaan heidän keskensä suureksi ja kaikkikestäväksi.

Niin hän oli itse uskonutkin, kun naapurit hänen vuoteensa vieressä puhuivat...

Hän oli silloin itse sanonut, että se olisi merkki Jumalalta, jos heidän lapsensa Juhani ja Hanna kristillisellä avioliitolla vahvistaisivat heidän sovintonsa... Oliko semmoinen toivo ollut Jumalan kiusaamista?

Sillä nyt hän tuns selvästi pitäneensä paremmin Heikin puolta ja samalla ajatelleensa myös Heikin maallista etua...

Yhdellä iskulla oli Herra hajoittanut sekä Heikin että hänen suunnitelmansa.

Hän tuns sen nyt ja uskoi varmasti, että tässä oli Herra tahtonut häntä nuhdella ja oikealle tielle, Herran omalle tielle, ohjata.

Sillä vaikkei hän vielä tiennytkään kaikkea, oli hän Iisakin katkonaisista puheista päässyt siihen käsitykseen, että Heikin pyyteet olivat olleet rikollisia...

Kyllä hänelle nyt, kun hän muisteli talvellisia iltoja, molempien miesten istuessa hänen vuoteensa vieressä, johtui mieleen, että hän oli joinakin hetkinä epäillyt Heikin sielun tilaa. Joskus oli myös sattunut, että hän oli Heikin kasvojen ilmeessä ollut näkevinään vilahduksen, ilon leimun, joka ei ollut Jumalasta. Mutta silloin hän luulotteli, että piru toi hänen mieleensä sellaisia epäluuloja.

Nyt oli Heikki, kuin tahallaan kuolemaa hakien, uhkarohkeana hukunut koskeen, ja hänen poikansa oli pelastunut.

Iisakki tuli kuistille, missä Kero-Pieti istui. Nyt piti jo lopultakin lähdeettämän liikkeelle.

Valoisa oli yö.

Iisakki käveli edellä männikköön vievälle polulle, Kero-Pieti köpitti perässä, harmaa villapusero yllään, takki käsivarrella. Iisakin jalka nousi vielä keveästi, ja hän käveli joutuisasti. Saarnamiehen askel oli lyhyt ja epävarma.

»Elähän kävele niin nopeasti», pyysi Kero-Pieti.

Iisakki hiljensi kulkuaan.

He saapuivat kosken rannalle, sille kohdalle, josta näki suoraan Varsankalliolle.

»Siinä se on», sanoi Iisakki.

»Siinä se on», vastasi saarnaaja omituisella äänenpainolla.

He jatkoivat matkaansa pitkin polkua, joka Varsankallion kohdalla seurasi rantatörmän lakea, mutta painui jonkun matkan päästä metsään.

Kosken pauhu kuului tohisten ja valittaen.

Kero-Pieti oli aikonut kysyä Iisakilta montakin asiaa. Nyt hän ei kuitenkaan tiennyt, mitä ensiksi kysyisi. Hänestä tuntui kuin ei voisi oikein puhua näin kävellessä. Jospa saisi istahtaa, silloin sopisi paremmin keskustella.

»Mitähän, jos istahdamme levähtämään», esitteli hän, kun he olivat metsän peitosta taas tulleet lähelle törmää, josta näkyivät Viuhkuraisen mutkan vaahtolaineet ja synkkä, jyrkkärinteinen kosken ranta.

He istuivat kivelle vierekkäin, Kero-Pieti pyyhkien hikeä kasvoiltaan.

»Mitä sinä ajattelet Heikki-vainajasta?» kysyi hän. »Pääsikö autuaasti pois?»

Iisakki vastasi vältellen:

»Itse lienet hänet paremmin tuntenut. Anteeksi minä hänelle kaikki annoin, mutta lieneekö hän antanut minulle...?»

»Toivoi poikaansa vävyksesi, kuten minäkin toivoin... Taisi olla synnillinen ajatus. Kerro, mitä tiedät... ja arvelet!»

»Omia luulojani ne ovat ja ajatuksiani. Herran kasvojen edessä hän tehnee nyt tiliä töistään...»

»Mitä luulet?» tiedusteli yhä Kero-Pieti ikäänkuin hakien Iisakilta omille ajatuksilleen tukea.

»En tahtois hänestä enää uskoa pahaa... kuolleesta, joka ei saata puolestaan puhua. Mutta raskas on sentään tuntoni, ja uskoksi epäilykseni käyvät... niin entiset kuin nykyisetkin. Niiltä en enää koskaan pääse rauhaan... sen tunnen. Eloni loppuun ne minua vaivaavat. Kertoisin sinulle, ehkä voisit minua oikeaan opastaa. Tiedät: raskasta on epäillä naapuriamia, jonka uskoi olevan kristityn ja jolle on puolestaan kaikki anteeksi antanut...»

»Kerro minulle! Sokea olen ollut ja pinnalta vain ihmisiä tuntenut. Koskaan en nähnyt Heikin sieluun. Salaperäinen, itseensä sulkeutunut mies hän oli. Pettynyt olen... Kerro siis meille molemmille opiksi...»

»Salaperäinen hän oli... Kun poika-vainajani hukkui, epäilin sitä hänen työkseen, ja siitä tuli vuosikausien katkeruus välillemme. Mutta vuoteesi vieressä uskoin erehtyneeni, oman pahan sydämeni tunsin... Katumus vaivasi, kaikki annoin anteeksi ja uskoin pahoin erehtyneeni. Niin silloin. Mutta vähitellen alkoivat epäilykseni taas kasvaa, ja rukoilin Jumalalta voimia ne karkoittaakseni... En onnistunut. Näin taas hänen omituisissa kiiltävissä silmissään palon, jota en saattanut kärsiä, ja jonka epäilin niihin silloin ilmenevän, kun hänellä oli paha mielessä...»

»Se on sitä samaa, mitä minäkin olen nähnyt», sanoi saarnamies huokaisten. »Se on koko hänen sukukunnalleen ominaista...»

»Niinkö lienee», jatkoi Iisakki, kerran päästyään tuntoaan keventämään. »Silloin minä näin, kun Koskenalustan Antti ylhäältä saapui lautalla... Pahoin järkytti mieltäni, tuntooni iski kuin kirveellä, mutta en kenellekään osannut sanoa, mitä ajattelin. Eipä ymmärtänyt Hannakaan... Olisi Anttia sillä kerralla kieltänyt kosken alle lähtemästä...»

Saarnamies säpsähti ja katsoi Iisakkia pitkään.

»Tarkoitatko, että hän aikoi Antinkin tuhota niinkuin poikavainajasikin?» kysyi hän ja vapisi mielenliikutuksesta.

»Semmoiseen uskoon jäin», vastasi Iisakki.

»Mutta olihan Juhaniakin samalla lautalla», muistutti saarnamies.

»Olipa kyllä», sanoi Iisakki. »Se oli kaikki mietittyä... Minä ymmärsin kaikki, kun lautta rannasta irtaantui...»

»Etkä sanonut Heikille!»

»En... En tiedä, uskoinko itsekään silloin vai luulinko ainoastaan... Pahan sisuni syyksi ne epäilykseni silloin panin...»

»Mutta nyt uskot?»

»Uskon, Jumala minua auttakoon!»

Saarnamies oli hetken hiljaa, sitten hän nosti katseensa ja virkkoi:

»Ja minä olin aina uskonut Heikin totiseksi kristityksi. Semmoistako olikin hänen heräämisensä! Mutta jos kuitenkin olet erehtynyt! Olisiko Heikki kuitenkaan niin... kun tiesi oman ja poikansa hengen olevan vaarassa!»

Kumpikin oli hetken vaiti, omissa mietteissään.

»Muistan hänet siltä ajalta, jolloin olimme nuoria», alkoi Iisakki taas puhua. »Muistan, kun suuri herätys kulki Lapista päin... Heikki oli silloin jo valmis kristitty, ja minä vielä elelin suruttomana... Kuinka lieneekään? Hän oli kuin syntynyt kristittyinä...»

Saarnamies istui synkissä mietteissä. Hänestä tuntui, että kaikki se työ, jota hän oli Jumalan kunniaksi tehnyt, olikin ollut itsepetosta.

Hän tarttui Iisakkiä kaulaan ja puhui pakahtuvan sydämensä puhtaaksi. Heikin puolta hän oli pitänyt... Heikki oli häntä pyytänyt vaikuttamaan Iisakkiin.

»Maallisen elämän... maallisen onnen vuoksi!»

Senvuoksi Herra oli kätensä väliin pannut, tahtonut näyttää hänelle, että hän oli väärällä tiellä.

Miehet olivat istuneet niin kauan tärkeässä keskustelussa, että heidän havahtuessaan aurinko alkoi jo nousta, metsän yli idän taivaalta paistaen.

He nousivat ja läksivät jatkamaan matkaansa kosken alle.

»Luulin tuntevani ihmissydämet», puhui saarnamies Iisakin perässä kävelen. »En ole mitään tuntenut. Perkele on ollut omassa povessani, sokaissut silmäni ja tuntoni... Kuinka kaukana lienenkään ollut elävästä Jumalasta...»

»Ja kuinka paljon lieneekään niitä, jotka huulillaan tunnustavat, ollakseen kristityn nimessä, vaikka sydämessä on epäuskon ja vilpin pesä», sanoi Iisakki.

He saapuivat kosken alle ja näkivät naarausveineitä olevan liikeellä, suvannolla edestakaisin soudellen.

Kun he ehtivät Koskenalustan pihalle, tuli emäntä siinä vastaan ja kutsui heidät aamukahville.

Antti ja Juhani nukkuivat kamarissa. Hanna oli myös vihdoon nukahtanut emännän sänkyyn,

»Kaikki muut ruumiit on löydetty, paitsi Paloniemen Heikin», selitti emäntä itkusilmin.

Iisakki ja Kero-Pietti noudattivat emännän kutsua ja menivät sisälle.

Hanna nukkui rauhallisesti, Iisakki katsoi häneen iloisena ja ylpeänä. Hänestä tuntui, että nyt vasta hän rakasti lastaan. Hanna oli hänen luontoisensa, rohkea ja päättävä...

»Häntä saavat Antti ja Juhani kiittää hengestään», sanoi emäntä Iisakille. »Oli se jotakin nuoren naisen työksi! Mutta isänsä tytär taitaa olla muutenkin...»

»Lienenkö ollut niinkään rohkea!» arveli Iisakki.

He joutuivat rantaan, jossa lajiteltiin irrallisia tukkeja ja korjattiin kosken repimiä.

Silloin saapui rantaan vene, jonka väki oli ollut Ruotsin rannalla naaraamassa. Joku lauttamiehistä oli soutamassa, ja Koskenalustan Petteri, Antin isä, istui perässä.

Korkealla rantatörmällä seisoen näkivät Iisakki ja Kero-Pietti, että veneen pohjalla makasi mies, ja arvasivat, että Paloniemen Heikin ruumis nyt oli löydetty.

Vene sivuutti lautat ja laski maihin. Iisakki ja Kero-Pietti menivät katsomaan.

Heikki makasi selällään. Pitkästä parrasta tippui vielä vettä. Aurinko paistoi hänen kalpeille kasvoilleen. Kädet olivat nyrkissä, ja toinen silmä puoliummessa. Sen kiiltävä palo oli tosin sammunut, mutta elottoman lasimaisena se vieläkin välähteli. Jättiläisvarsi oli kuin lyhentynyt, toinen saapas oli poissa.

»Korpikoskesta löysi hautansa tämäkin koskimies», puhui se tukkilainen, joka oli Petterillä kumppanina. »Sanotaan, että koski ottaa viimein omakseen sen, jota on aikansa hoivannut...»

Kero-Pietti katsahti Iisakkiin. Tämän kasvoissa hän näki säälin ja murheen ilmeen. Ja hänelle itselleen tuli mieleen, ettei hänen asianaan ollut päätellä, kuinka vanhurskas tuomari Heikin kohtalon oli määrännyt. Mutta Heikin vääntyneistä piirteistä ja nyrkkiin puserretuista käsistä hän otaksui ja uskoikin, että Heikki oli kovasti kuolemaa vastaan tapellut.

Iisakin silmään nousi kyynel, mutta Kero-Pietin kasvot olivat kovat ja silmäin ilme kylmä.

Tuli taas kirkas yö, kevätluoksuinen, lauha kuin kesällä. Korpikosken rannat hymyilivät, tuomet olivat jo kukkaan puhkeamassa. Koski vaahotosi ja pauhasi, mutta siinä oli jo kesäveden pehmeä sointu. Metsässä huhui kaiku, hypellen riemuisena kukkulalta toiselle.

Hiekkapolkua käveli viisihenkinen joukko kosken alta Nuottaniemeen päin. Yö oli valoisa, rastas ruikutti, käet kukkuivat.

Edellä astui Iisakki ja hänen jäljessään Paloniemen Juhani, jota seurasivat Hanna ja Antti, Kero-Pietti viimeisenä vähän matkan päässä.

Heidän keskensä ei oltu monta sanaa vaihdettu, sittenkun oli Koskenalustasta lähdetty.

Paloniemen Juhani käveli synkkänä ja oli pysynyt merkillisen vähäpuheisena. Isänsä ruumiiseen hän oli vain vilkaissut,

kääntäen heti katseensa syrjään. Kummallisesti olivat hänen silmänsä palaneet, eikä hän näyttänyt osaavan iloita siitä, että oli kuolemasta pelastunut.

Hanna, joka kulki hänen jäljessään, ihmetteli hänen käytöstään. Hän näki takaapäin pitkän, hoikan varren ja mustat hiukset, jotka osaksi peittivät kapeaa, mustanlaihaa niskaa. Takaapäin Juhani oli kuin isävainajansa...

Kun polku teki mutkan, katsahti Juhani taakseen Hannaan. Hänen silmissään oli kumma kiilto, ja kasvot olivat kalpeat. Suukin oli kuin väärässä. Hän näytti aikovan sanoa jotakin Hannalle, mutta ei sanonutkaan, vaan kääntyi jatkamaan matkaa Iisakin perässä.

Hannaa puistatti. Tuntui kuin pelko ahdistaisi rintaa. Nyt hän ei tahtoisi kahden kesken Juhaniin kanssa kävellä tätä polkua. Siinä johtui mieleen entisten paloniemeläisten villi veri... Ja melkein kuin tietämättään Hanna jäi isästänsä ja Juhaniin jälkeen.

Kero-Pietä ja Antti, jotka kävelivät viimeisinä, olivat alkaneet keskustella, ja kun saarnamiehen kävely oli hidasta, jäivät he pitkän matkaa toisista.

»Kuinka oli sitten sinun laitasi, nuori ystäväni?» jatkoi Kero-Pietä kyselyjään. »Etkö arvannut viimeisen hetkesi tulleen? Etkö tiennyt olevasi pian Herran kasvojen edessä tiliä töistäsi tekemässä?»

»En pelännyt kuolemaa», vastasi Antti ja kääntyi katsomaan saarnamiestä, joka astui hänen perässään. »En muista, että yhtenäkin hetkenä olisin uskonut hukkuvani... olin niin varma pelastumisestani...»

»Vaikka näit toisten koskeen katoavan?», kysyi saarnamies kummissaan.

»Vaikka, ja vaikka jo viimeisillä tunneilla tunsin voimani vähenevän», vakuutti Antti.

»Kuinka ja mistä arvelit pelastuksen tulevan?» uteli saarnamies.

»En sitä ajatellut, niistä ja kuinka tulisi... uskoin vain, että jotakin tulee... etten vielä kuole...»

Saarnamies mietti. Hänen mieleensä oli johtunut niin monta merkillistä arvoitusta, ettei hän tuntunut niistä pääsevän selville.

»Mutta olithan sinä heräämätön, uskonon mies?» ihmetteli hän yhä. »Rukoilitko Jumalaa auttamaan?»

Antti oli hetken vaiti ja sanoi sitten liikutettuna:

»Ei tiedä toinen, mitä toinen silloin tekee, kun kuoleman näkee silmänsä edessä... Ei tiedä muut kuin Jumala, miten ne taistelivat, jotka koskeen joutuivat. Jumala on armollinen, minun hetkeni ei ollut tullut... Mutta jos elänen, niin kerron teille kaikki kerran. Sanon vain: pieni, vähäpätöinen on ihmisten apu silloin, kun Herra kätensä ojentaa...»

Kun saarnamies kuuli Antin näin puhuvan, nousi hänen mieleensä taas uusia kysymyksiä.—Herra näkee ja kuulee muuallekin kuin kuumaan seurapirttiin, mietti hän.

Nuoren miehen katse oli kirkas, ja silmästä loisti riemu.

»Ketä kiität pelastuksestasi?» kysyi saarnamies.

»Jumalaani kiitän. Hän on ennenkin kuullut rukoukseni... Häneen luotin, en ihmisiin», vastasi Antti varmana.

He kävelivät hetkisen äänettöminä.

»Aavistitko, että Paloniemen Heikki-vainajalla oli paha mielessä, kun koskelle lähditte?» tiedusti sitten Kero-Pietä.

»Luulin niin olevan, näin Heikin katseesta ja myös, silmien kiiluvasta palosta... Tiesin myös miksi hän minut tuhota tahtoi. Hänen tielleen ja hänen poikansa tielle olin joutunut...»

»Etkä pelännyt!»

»En. Tunsin jo silloin, ettei hän mitään voisi minulle. En ole hänelle tehnyt enkä toivonut paha. Hän ei voi minua hukuttaa, jos Jumalani minua suojelee, niin itseäni lohduttelin...»

»Ja uskossasi pysyit Varsankalliollakin?»

»Loppuun asti, ja aina siinä uskossa pysyn... siihen uskoon kuolenkin...»

Saarnamies ei ymmärtänyt Anttia. Mistä tämä uskonon mies oli semmoisen uskonvoiman saanut?

Siinä oli taas arvoitus, jolle hän koetti etsiä selitystä.

Edellä menevät olivat jo kadonneet näkyvistä, Kero-Pietä ja Anttikin jouduttivat kulkuaan.

»Vielä kysyn yhtä», puhui saarnamies perässä läähättäen. »Eikö tunnollasi ole, että toisen morsiamen itseesi suostutit? Kysyn sitä senvuoksi...»

»Hanna ei ole koskaan ollut Juhaniin morsiamen», vastasi Antti hiukan jäykemmällä äänellä. »Vaikka semmoinen taisi olla Iisakin ja Heikki-vainajan toivo...»

Silloin he jo saapuivat sille aukealle törmälle, johon Varsankallio alkoi näkyä. Iisakki ja Juhani istuivat kivellä, mutta Hanna seisoi heidän vieressään ikäänkuin odotellen.

Muut puhelivat jotakin, mutta Juhani istui ääneti selkä Varsankallioon päin...

KOSKENALUSTAN pojat, Antti ja Aukusti, olivat ruvenneet Korpikosken perämiehiksi, pakostakin. Lauttoja kasaantui Nuottaniemen suvantoon, eikä kukaan muu uskaltanut lähteä laskemaan. Tiedettiin, että ainoat, jotka siihen pystyisivät, olivat Koskenalustan veljekset.

Antti toipui pian entiselleen. Kun hän ensi kertaa omin päin laski lauttaa, vavahteli sydän vähän, mutta silmä oli tarkka ja käsi tarmokas. Notkeana totteli lautta. Puurnunleuka kyllä viskoi vaahtojaan, Varsankallion kyljet kiittelivät, mutta uljaana seisoi Antti perä paikalla, ja oikeita vesiä pitkin lautta osasi kosken alle.

Iisakki meni huvikseen Varsankallion kohdalle nähdäkseen, kuinka lautta totteli, osaisiko poika oikealla hetkellä antaa soutumääräyksen. Hyvin näytti käyvän. Iisakki hymähti, ja hänen silmissään loisti ilo. Hänestä näytti kuin olisi Niilo Iisakki-vainaja ollut lautalla... Ja hymysilmin hän palasi ja kertoi Hannalle havainnoistaan.

Kun Antti ensi kertaa lähti perämieheksi ja lautta oli jo kaukana Nuottaniemen rannasta, oli Iisakki sanonut tyttärelleen:

»Eikö Anttia pelottanut lähteä samalle retkelle, jossa kuolema oli häntäkin vaatinut? Eikö sanonut Varsankallion puistattavan?»

»Ei se olisikaan Antti, jos pelkäisi», oli Hanna siihen rohkeasti vastannut.

Ja Iisakki ymmärsi, minkä vuoksi Hanna rakasti Anttia. Ehkä rakasti nyt enemmän kuin koskaan ennen. Ja Iisakki itse mieltäytyi Anttiin yhä lujemmin.

Lauttojen lasku alkoi käydä niinkuin ennenkin. Aukusti oli kyllä yhtä taitava perämies, kuin Anttikin, mutta hänessä ei ollut Antin ryhtiä eikä päättäväisyyttä. Sattui joskus, että Aukustin laskiessa Puurnunleuka hipaisi lautan nurkkaa ja vaahto kasteli miehet.

Yötä päivää laskettiin lauttoja. Olipa saatu vanha Iisakkikin joskus, kun Antti ja Aukusti levähtivät, perämieheksi. Mutta ainoastaan Iisakin vanhat tuttavat rohkenivat häntä siihen pyytää.

Viikon päivät oli Kero-Pieti vielä viipynyt Nuottaniemessä, pitäen seuroja Paloniemessäkin ja puhuen Heikin kuolemasta ja toisten hukkuneiden kovasta kohtalosta.

Mutta vähän kerääntyi kuulijoita. Kesän aikana oli kaikilla kiire, eivätkä tukkilaiset joutaneet kertaakaan seuroihin. Sillä työtä riitti vuorokaudet umpeensa. Jokainen tiesi, että pohjolan kesä on lyhyt kuin unelma. Se on kuin lentävä lintu, joka kerran irti päästyään jatkaa matkaansa pysähtymättä eikä ehdi kiertää tai kaartaa, vaan lentää suoraan muille maille. Linnunlentoa oli ihmisten kiire, valoisan kesän riemuisa kulku.

Kero-Pieti lähti Lappiin päin viettämään kesän kuuminta aikaa. Mutta hänen valiojoukkonsa oli nyt supistunut kolmeen henkeen, jotka uskollisesti seurasivat saarnamiestä Lapin vilpoisille kesälaitumille. Nuottaniemestä lähtiessään hän ei tällä kertaa tuntenut rinnassaan sitä voitonvarmuutta, joka hänellä oli aina ennen ollut, kun hän saarnamatkoiltaan palasi. Oli tapahtunut paljon sellaista, mitä hän ei käsittänyt, jopa hänessä itsessäänkin. Hänestä tuntui kuin hän nyt vasta olisi löytänyt sielunsa pohjalta rikkaläjän, jota ei ennen tiennyt siellä olevan, ja nyt ensi kerran näkisi Herran tien, joka oli yksinkertainen totuuden tie. Ja mielessään hän päätti, että kaikki, mitä Nuottaniemessä oli sattunut, oli kuin hänen sielunsa pelastukseksi sallittu. Ja lähtiessään hän sanoi Iisakille tarvitsevansa yksinäisyyttä ja lepoa Jumalansa kanssa keskustellakseen. Jumala veti häntä sormesta, kolkutti sydämeen. Ja niin hän lähti.

Päivät kuluivat.

Äkkiä oli juhannus mennyt, kosken tulva painui hyvälle vesille, ja lauttojen lasku oli vaivatonta ja vaaratonta.

Paloniemen Juhani ei näyttänyt toipuvan entiselleen. Pari viikkoa hän makaili kotonaan synkkänä ja vähäpuheisena. Mutta sittenkun voimia karttui, souti hän Nuottaniemeen, jossa lauttojen lasku oli parhaillaan.

Hän istui törmällä, katsellen alas suvantoon.

Koskenalustan veljekset puuhasivat siellä, vuoroin perämiehinä koskelle lähtien.

Iisakin kanssa Juhani jutteli milloin mitäkin, mutta kun Iisakki kysyi, eikö hänkin rupeisi perämieheksi pudisti hän päätänsä, ja hänen silmissään leimusi omituinen palo.

Hanna vältti häntä, koettaen hänen törmällä istuessaan pysytellä syrjässä.

Jotakin outoa oli Juhaniin katseessa. Hanna oli pannut merkille, että hänen silmänsä paloivat, sieraimet kohosivat levottomina ja kasvolihakset värähtelivät silloin, kun hän näki Antin painuvan lauttoineen koskelle.

Mitä hänellä olikaan mielessä? Ja miksi hän oli niin muuttunut? Kun Kero-Pieti oli häntä puhutellut, oli hän itsepäisesti vaiennut, vaikka saarnamies olisi tehnyt minkälaisia kysymyksiä hyvänsä.

Jotakin pahaa Hanna arveli olevan hänen mieltään painamassa. Sentähden hän nyt oli tuommoinen, mustien silmien palo kuin polttava hiillos, poskilihakset värähtelivät, ja hartiat vääntyivät vinoon...

Vihastiko Juhani Anttia vai häntä? Mitähän jos koettaisi puhutella ja lepyttää! Ehkä siitä tasaantuisi ja alkaisi rauhoittua!

Eräänä aamuna hyvin varhain, kun Antti juuri oli koskelle lähdössä, ilmestyi Juhani äkkiä törmälle. Illalla oli Hanna nähnyt hänen soutavan kotiinsa päin... Mistä hän nyt niin äkkiä ilmestyi?

Tuntui melkein siltä kuin hän olisi jostakin huoneiden takaa tullut...

Siihen hän istahti nytkin törmälle entiselle paikalleen ja katseli alta kulmain suvannolle ja Ruotsin virralle.

Iisakki saapui sinne myös ja rupesi juttelemaan. Sillä kerralla hänkin huomasi Juhaniin suuresti muuttuneen. Mihinkään kysymyksiin ei häneltä saanut vastausta.

Hän tuijotti vain eteensä ja lähti sanaa puhumatta soutamaan joen poikki kotiinsa.

»Mitä se tuo Juhani sairastelee... ei se vain entiselleen näytä toipuvan», sanoi Iisakki sisälle tultuaan. »Taitaa hyvinkin murehtia isäänsä... eikä kummakaan.»

»Niin, jos ei sillä muuta ole mielessä», virkkoi Hanna.

Iisakki katsahti tyttärensä. Mutta kumpikaan ei siitä sen pitemmälti puhunut.

Saatuansa aamutyöt tehdyiksi Hanna lähti huvikseen koskenrannan polkua pitkin Anttia vastaan. Heillä oli ollut niin vähän aikaa puhella kahden kesken, että oli mennyt monta päivää jolloin he tuskin tapasivat toisiaan.

Mutta nyt hän päätti koettaa, sattuisiko kohtaamaan Antin. Oli montakin asiaa, joista teki mieli kertoa.

Ohut kesäpuku yllään Hanna käveli reippaasti suoraan männikköön ja joutui siitä polulle.

Nämä viikot olivat olleet Hannan mielestä niin kummallisia. Siihen riemun ja onnen tunteeseen, joka Antin pelastumisesta oli pulppuavana lähteenä virkistänyt hänen sydäntään, sekaantui muutakin, epäilyksiä ja otaksumisia. Hän oli heti, kun Antti ja Juhani hädästä päästyään toipuivat, huomannut Juhaniin silmissä oudon ilmeen, joka koski sieluun asti, ja jonka hän luulotteli tietävän pahaa. Sensijaan että Juhani olisi iloinnut vältettyään läheltä uhkaavan kuoleman, näytti siltä kuin hän ei siitä lainkaan välittäisi... Murjotti vain synkkänä ja milloin hän katsoi Anttiin, tuli hänen silmiinsä selvä vihan ilme.

Hanna oli jälestäpäin itsekin kummastellut, mistä oli tuona hetkenä saanut ne voimat, että uskalsi kuohuvaan koskeen lähteä pelastustoimiin, joita miehiset miehetkin pitivät melkein mahdottomina, jopa järjettöminä... Nyt kun jännitys oli lauennut, tuntui siltä, ettei hänestä olisi enää toistamiseen lähtijää.

Kun hän saapui kosken partaalle ja katseli Varsankalliota, kammotti häntä, ja sydämessä tuntui vihlaisu. Vaikka tulva oli jo laskenut eikä kallio nyt ollutkaan niin uhkaavan näköinen kuin silloin, kun hyrskyt sen yli hyppelivät, hirvittivät häntä sen kiiltävä kylki ja syvät pyörteet, jotka näyttivät yhä nielevän...

Hän istahti kivelle ja katseli hyrskyihin. Mietti siinä elämänsä, kuvitteli tulevia päiviä.

Eipä ollut hänen elämänsä hauskaa kuten pienenä tyttönä,—silloin, kun äiti ja veli vielä olivat elossa ja päivät huolettomia. Ikävä oli siitä asti vaivannut. Yhden ystävän hän tuli tuntemaan, mutta tämänkin kanssa sai harvoin yksissä olla ja vain joskus puhella... Ja toista hänelle toimitettiin, tyyliä miestä, jota ei koskaan voisi rakastaa. Mutta isä alkoi nyt ymmärtää, piti Anttia nyt hyvänä, oli hänelle ystävällinen... Ottaisi Antin pojakseen...

Sitä hän ei enää epäilytkään. Ja se ilo lievitti kaikki murheiset mietteet.

Mutta juuri näinä päivinä oli johtunut mieleen pelko, joka jäyti yötä päivää. Juhani vaani Antin henkeä. Niin hän oli Juhaniin silmistä lukenut. Senvuoksi kulki Juhani synkkänä, kierteli täällä ja odotti sopivaa hetkeä...

Ensin toimitti Heikki Anttia hautaan, nyt taas Juhani uhkasi hänen henkeään.

Mutta kesken mustien mietteitten elpyi Hannan luonto jälleen täysiin voimiin, ja häneen tuli luja usko, ettei Juhaniakaan mahtaisi Antille mitään, ei niin kauan kuin hän itse oli lähellä ja lämmin veri kierteli hänen rinnassaan.

Hänen tuli hauskempi olla, ja pirteänä hän käveli edelleen Anttia vastaan.

Siinä, missä näkyi Viuhkuraisen vaarallisimmutka ja vaahto roivi korkeaa rantaa, tuli Antti puiden takaa esille, Molempien ilo oli suuri.

»Lähdin... kun ei kotona ehdi monta sanaa puhua. Paljon on mieltäni painamassa, yksi asia sentään kaikkein kamalin», sanoi Hanna.

He istuivat polun viereen.

»Juhaniako tarkoitat?» kysyi Antti.

»Häntä. Sinun henkeäsi hän vaanii... siitä olen varma...»

»Kumma mies», virkkoi Antti. »En ymmärrä lainkaan. Kun Varsankalliolla yhdessä tappelimme kuolemaa vastaan, lupasi hän itse ikuista ystävyttä. Monta kertaa hän olisi suistunut koskeen, mutta aina tartuin kiinni, rohkaisin ja sanoin: pelastus tulee... Mutta minulle hän ei mitään voi... minä en häntä pelkää...»

»Kauhea ilme hänellä on, ja muutenkin hän on muuttunut...»

»Niinpä olkoon...»

»Mutta varuillasi saat olla... ties mitä ja milloin yrittää. Hän on niin raakaa sukua, että voi puukollakin iskeä...»

»Elähän ole levoton! Minun on nyt hauska olla. Isäsi sanoi...»

»Isä! Onko isä mitään sanonut?» kysyi Hanna vilkastuen ja tarttui Antin kovaan känsäiseen käteen.

»On», vastasi Antti, ja hänen silmissään oli kujeellinen välke. »Tänä aamuna hän sanoi: 'Olen tässä ajatellut, että jäisit meille kesäksi... Heinäaikakin lähestyy, eikä tässä ole täyttä miestä niitylle... ja pianhan lauttojen laskukin loppuu'...»

»Niinkö sanoi?» ihmetteli Hanna ja unohti äskeiset mietteensä. Hän katsoi Anttia silmiin, ja sydämessä tuntui niin sanomattoman suloiselta. Kuinka Antilla olikin hieno, päivettenyt hipiä ja kauniit silmät, vaikka kämmenet olivatkin kovat ja känsäiset!

»Sanoi muutakin», jatkoi Antti hyvillä mielin. »Puhui kuin leikillään: 'Jospa hyvinkin rupeat olostasi pitämään, olisi tässä työtä muulloinkin kuin kesällä... kun Hannan kanssa sopinette... se on tiukka vaatimaan...' Niin hän virkkoi ja naureskeli...»

He purskahtivat kumpikin nauramaan.

»Voi, voi sitä hyvää isää!»

Mutta hetken päästä Hanna kysyi vakavana:

»Oletko mitään puhunut Niilo-vainajan hukkumisesta?»

»En ole... näyttää jo tietävän. En ole tahtonut... Kero-Pietikin tietää kaikki...»

»Semmoinen se oli hänen kristittynsä!»

Hanna sanoi sen katkerin mielin, melkein kuin Kero-Piettiä syyttäen.

Antti ei virkkanut siihen mitään, mutta raskas huokaus nousi hänen rinnastaan.

»En ole heille pahaa pyytänyt», sanoi hän sitten. »En heitä vihannut, vaikka kuulin, mitä hommailivat Kero-Pietin kanssa. Mutta sille en mitään voi, että sinua rakastan ja aina tahdon rakastaa. En olisi heittänyt, vaikka isäsiikin olisi heidän puolelleen mennyt. Luulivatko minun himoitsevan sinun rikkauksiasi! Siinä he pettyivät. Yhtä rakas olet minulle, vaikka olisin sinut löytänyt tunturin takaa. Tuntuuko sinusta samalla tavalla?»

»Niin minustakin tuntuu», rohkeni Hanna nyt sanoa, »ja niin on aina tuntunut. Voi, talvella ja keväällä ikävöin sinua... öisinkin olit unissani...»

He menivät yhdessä taloon. Hetken aikaa viipyessään Varsankallion kohdalla he olivat vannoneet ikuisen valan ja kumpikin tunteneet nuoren onnensa olevan lujalla pohjalla.

Puolipihassa tuli Paloniemen Juhani heitä vastaan.

Hänen katseensa oli maahan luotuna, eikä hänessä huomannut muuta merkillistä kuin että poskilihakset värisivät. Kun Hanna kääntyi katsomaan taakseen, näki hän Juhaniin kävelevän sitä kujaa kohti, josta polku lähti viemään koskelle.

Hän puristi Antin kättä, ja Antti katsahti hänen silmiinsä, ikäänkuin olisi tahtonut sanoa:

»Yhtä miestä en pelkää, vaikka olisi vieläkin pitempi!»

KUUMAT keskikesän päivät olivat alkaneet. Lauttojen tulo Lapista päin oli vähentynyt niin, että vain silloin tällöin joku saapui Nuottaniemen rantaan. Ja sekin laskettiin melkein heti kosken alle, eikä niitä enää ollut ainoatakaan odottamassa vuoroaan.

Joen ja kosken vesi oli laskenut kesäkuivalle, ja reitti oli käynyt niin kapeaksi, että lautat mennessään hipaisivat kalliota. Varsankallio näkyi melkein kokonaan, ja lautat laskettiin nyt pitkin sen Ruotsin puolista uomaa. Liike ja hyörinä hiljensi. Tukkilaiset katosivat lauttojen matkassa alas myötävirrälle, ja Nuottaniemen suvannossa saivat kalat rauhassa leikkiä lyödä.

Heinänteon aika oli käsissä.

Viikkomäärin oli riittänyt poutia, ja kuivuus rasitti. Metsäjoet kuivuivat, ja kiviöiden kanervakankaat ruskottivat. Iltasin peitti taivaanrantoja sakea usva, ja ilmassa lemusi palaneen metsän käry. Sanomia oli kuulunut Lapista päin, että kulovalkea raivosi siellä äärettömissä kiviöissä, joissa ei ollut yhtään ihmisasuntoa. Olipa jo sattunut pienempiä metsäpaloja rantamaillakin, mutta suurempaan vauhtiin ne eivät olleet päässeet.

Kuivuutta riitti yhä.

Oli kulunut pari viikkoa, eikä Paloniemestä ollut kukaan käynyt Nuottaniemessä. Täältä päin ei myöskään oltu Paloniemessä käyty. Juhaniin sanottiin sairastelevan. Mutta huhut kertoivat, että hän oli öisin liikkeellä ja yksin toimitteli, mitä lienee toimitellut.

Antin ja Hannan päivät vierivät hauskaasti, niinkuin virran juoksu. Iisakkikin alkoi kuin nuortua. Hän saattoi jo laskea leikkiä ja puuhaili töissä mukana kuten ennenkin. Ja ympäri pitäjää oli jo tietona, että Hanna, Nuottaniemen rikas, ainoa perillinen, rakasti Koskenalustan uljasta poikaa. Hän ei huolinut Paloniemen Juhaniin, vaikka Kero-Pietikin kuului asiaan sekaantuneen...

Liikkuipa kuiskeita siitäkkin, että Heikki-vainaja oli tahallaan koettanut saattaa Anttia kosken omaksi. Mutta kummasti kävi: oma poikakin joutui Varsankalliolle, ja itse koskeen hukkuu...

Siinä eivät auttaneet Kero-Pietin rukoukset!

Niin arveltiin kylällä. Ja monenlaiset huhut sekaantuivat toisiinsa.

Anttia suosi Iisakkikin, kaikesta se näkyi. Nuottaniemessä oli Antti koko lauttojen laskuajan viipynyt ja sitten jäänyt kesämieheksi. Jopa ymmärrettiin, miksi Hanna oli itsensä hengenvaaraan pannut. Oikean omansa tahtoi pelastaa! Kuohujen keskeltä, kuoleman partaalta, omansa otti! Ja nyt se asia oli päätetty.

Yksi ainoa huoli himmensi Hannan onnea. Usein hänelle muistui mieleen Paloniemen Juhani, ja silloin hän aina kuvitteli vaikka mitä. Kaikkia näitä mietteitään hän ei puhunut Anttillekaan, kun itsekin käsitti ne lapsellisiksi. Mutta hän ei sittenkään jaksanut niistä irtaantua.

Kun hän joskus otti ne puheeksi, lohdutteli Antti ja nauroi sellaiselle pelolle. Mutta Hanna piti sittenkin uskonsa.

Eräänä iltana Hanna valvoi myöhään. Seuraavana aamuna oli määrä lähteä jokivarsiniitylle, joka oli talosta penikulman päässä. Hanna valmisteli niittyeväitä, täyttäen kontteja ja leilejä. Muu talon väki oli mennyt nukkumaan.

Päivä oli ollut kuuma ja illan tullessa täyttyi ilma taas niin sakeasta kulovalkean savusta, ettei joelle astikaan nähnyt. Pihallakin oli kuin säkissä.

Saatuaan kaikki niittyeväät valmiiksi ja kannettuaan ne kesäkellariin, joka oli joen puolella rakennuksen alla, aikoi Hannakin käydä levolle. Mutta hän seisautui vielä törmälle. Silloin hän kuuli, että suvannolla soudettiin, mutta sakean sumun vuoksi ei erottanut mitään. Hänestä tuntui, että soutaja oli lähestynyt Nuottaniemen rantaa, sillä soutu kuului yhä selvemmin. Äkkiä Hanna oli kuulevinaan, että vene muutti suuntaa ja pyrki maihin paljoa ylemmäksi...

Siellä päin ei ollut venevalkamia, eikä sinne yleensä kukaan Ruotsin puolelta tuleva poikennut, vaan laski suoraan talon rantaan. Omituinen uteliaisuus valtasi Hannan, ja hän lähti törmää pitkin kävelemään sinne päin, missä kuului hiljaista loisketta.

Nyt hän eroitti selvästi, että vene iski kiinni rantaan. Pian sitten kalahtelivat aivot, kun niitä nostettiin hangoista, ja veneen pohja raapi kivikkorantaa. Hanna käveli tasaista törmänkamaraa pitkin ääntä kohden.

Silloin hän näki maata vasten, missä sumu ei ollut niin sakea, miehen jalat, mutta muu ruumis oli peitossa.

Enempää hänen ei tarvinnutkaan nähdä. Hän pyörähti takaisin kuin pelästyneenä, sillä hän oli tuntenut Paloniemen Juhaniin pitkävärtiset pieksut, jotka polven alta olivat kintturemmeillä kiinni. Ihan varmasti oli se Juhani. Kenelläkään muulla miehellä ei ollut niin pitkiä sääriä...

Mutta Juhani ei ollut häntä huomannut, eikä Hannakaan ehtinyt nähdä, mihin päin Juhani meni, usvan sekaan kadottuaan.

Mitä täällä nyt yöllä haettiin ja hommattiin? Mitä Juhanilla nyt oli tällä rannalla tekemistä?

Sekavin tuntein Hanna riensi pihaan.

Hän muisti, että Antti nukkui latopuodissa, joka oli tallin vieressä. Siellä oli vilpoisempaa näin kesän aikana. Hän seisautui hetkiseksi puodin oven eteen, mutta sisältä ei kuulunut mitään.

—Entä jos Juhani vaanii,—mielti Hanna yksin pihalla seisoessaan.—Jos hän kiertää... tulee metsästä päin ja tietää, missä Antti nukkuu... rynnistää sisälle... ja iskee nukkuvaa...

Hän tunnusteli ovea. Se oli lukossa. Hän aikoi jo koputtaa saadakseen Antin hereille, mutta malttoi kuitenkin mielensä ja meni huoneeseensa nukkumaan.

Aamulla hän oli valveilla ennenkuin muut.

Kuuma päivä tuntui tänäänkin tulevan. Aurinko paistoi pitkäksi kasvaneelle pihanurmelle, niin että öinen kaste höyräsi. Ilmasta oli usva ja savu kadonnut, ainoastaan korkeiden vaarain liepeillä viiپی vielä vaaleaa savua, joka ei näyttänyt jaksavan nousta mihinkään päin.

Hanna oli päättänyt heti aamulla kertoa Antille yöllisen havaintonsa. Mutta niitylle lähtemisen hommassa hän ei saanut aikaa, ja sitäpaitsi hän oli alkanut epäillä, tokko hänen näkemänsä miehen jalat olivatkaan Juhanin. Olihan niitä muitakin pitkiä miehenroikaleita...

Mutta sitten hän kesken muun toimen muisti, että kintturemmat olivat olleet samanlaiset kuin Juhanilla...

Aamu kului lähtöpuuhissa, aurinko paistoi jo kuumasti, eikä koskelta kuulunut muuta kuin hiljaista, valittavaa pauhua ikäänkuin tukehtumaisillaan olevan rinnasta.

Antti oli vielä ennen lähtöään kiivennyt aitan ullakolle. Siellä säilytettiin viikatteen siipiä, jotka jänkkäniittyä niittäessä kiinnitettiin varsiin. Kun hän oli avannut ullakon ikkunan, näki hän talon takalistolta, Tievanperän paikoilta, nousevan hirveän mustaa savua ja ymmärsi heti, että siellä oli syttynyt kulovalkea. Hän tiesi, että niillä mailla olivat talon parhaat metsät, siroimmat männiköt...

—Ja tämmöisenä kuivana aikana!—huudahti hän itsekseen.

Samassa hän huomasi pihalla kävelevän Iisakin ja ilmoitti, mitä oli nähnyt.

»Suoraan idästäkö savu nousee?» kysyi Iisakki.

»Aivan suoraan idästä!» vastasi Antti kiirehtien pois aitasta.

»Sitten on tuli syttynyt meidän Tievanperässä,» sanoi Iisakki. »Näin kuivana aikana, ja koko kylä on niityllä!»

Talossa syntyi hälinä ja hätä. Sillä kaikki ymmärsivät, että tämmöisellä poutasäällä, kun metsä jo ennestään oli kuiva kuin pakkula, tuli leviäisi tavattoman nopeasti.

Niitylle lähtö jäi sikseen.

Antti riensi suoraan metsän halki Tievanperään päin ja Iisakki kylälle hakeakseen ihmisiä apuun.

Tievanperän metsän jakoi kahtia luikerteleva Koirajoki. Taloon oli näyttänyt, että kulovalkea riehui kivieliön puolella jokea, joten oli toiveita, että sen vauhti saataisiin pysähtymään Koirajokeen, joka ei kuivinakaan kesinä ollut kokonaan vedetön.

Siinä toivossa juoksi Antti kulovalkeaa kohti. Metsässä tuntui jo kitkerää savunhajua, päivä paistoi kuumasti, eikä tuulenhengi käynyt mistään päin...

Savu tuprusi yhä sakeampana, kun Antti lähestyi Koirajokea. Kuului jo korpikuusien pahaa rätinää, kun tuli nuolena kiiti oksia pitkin latvaan asti... Outo tohina yltyi metsässä, ja savu kietoi tämänkin puolen Koirajokea sakeaan peittoon. Vihdoin Antti ehti joelle, jossa oli vielä melkoisen paljon vettä, ja ruohoisilla rantatörmillä kasvoi lehtipuita. Antista näytti kuin kulovalkea olisi syttynyt keskeltä korpea, sillä itse Tievanperä, pulskin männikkökangas, oli ylempänä loivan vaaran laidassa, eikä tuli ollut vielä sinne ehtinyt.

Muutamin paikoin oli palo jo päässyt Koirajoen törmälle asti, jonne se kaiketi pysähtyisi. Antti kiersi tulen, tunkeakseen Tievanperän puolelle.

Kuinka korpeen oli syttynyt tulipalo? Sitä hän mielti kuumana ja hikisenä eteenpäin pyrkien. Hän tiesi korven olevan märkäpohjaista, eikä Tievanperän kautta mennyt kesäpolkuja mihinkään päin. Kuka oli liikkunut täällä niin varomattomasti ja jättänyt tulen, joka voisi levitä kylään ja Korpikoskelle asti?

Kun Antti joutui sille kohtaa, missä korpi loppui, antaen tilaa kuivalle mäntymetsälle ja kanervikolle, kauhistui hän oudosta näystä, ja veri oli pysähtyä hänen suonissaan.

Hän näki pitkän miehen, jonka heti tunsu Paloniemen Juhaniksi, liehuvan kanervakangasta pitkin, roihuva terva käsissään, ja sytyttävän tulta kuivimpiin puihin ja katajapensaisiin... Siinä hän hääri kuin hullu, avopäin, musta tukka kuin peikon päässä, kasvot noen peittäminä.

»Onneton! Mitä sinä olet tekemässä!» huusi Antti.

Juhani kääntyi häneen päin, purskahti hirveään, kaiuttomaan mielipuolen nauruun, niin että kylmä karmi Antin selkäpiitä pitkin.

Äkkiä Juhani heilautti palavaa tervasta ympäri ilmassa ja rynnisti täyttä vauhtia Anttia kohti.

Tervas lensi hänen käsistään kuivaan metsään. Hän sai kiinni Antin kurkusta... karjui kuin peto ja paiskasi Antin alleen... nokinen naama Antin kasvoissa kiinni ja mustat silmät villeinä kiilumassa.

Antti käsitti kauhean kohtalonsa... Kulo levisi heidän ympärilleen...

Ponnistaen kaikki voimansa hän kuitenkin sai vainoojansa rautakouran kurkustaan irti ja henkeä keuhkoihinsa. Hän veti polvensa koukkuun, Juhanin raskas ruumis kohosi hänen päältään sitten hän potkaisi molemmin jaloin rinnan alle niin, että mielipuoli suistui ulvahtaen selälleen.

Kulo oli saartanut heidät. Antti näki jo tulta Juhanin hiuksissa ja tunsu oman takkinsa palavan.

Silloin hän kuuli huutoja vierestään, ja läähättäen ilmestyivät Hanna ja Aukusti savun seasta.

»Pois... pois tästä! Palamme kaikki!» huusi Hanna tarttuen Antin käteen.

He rynnistivät savun halki männikköön päin. Aukusti oli tarttunut Juhaniin ja laahasi häntä mukaansa.

»Nyt ymmärrän asian... näin hänet yöllä liikkeellä!» ehti Hanna sanoa.

Juhani ulvoi kuin susi. Hänen hiuksensa olivat palaneet, ja kauhea mielipuolen ilme leimusi hänen silmissään.

»Ja yksi hyppäsi koskeen ja toiset huusivat, että voi meitä, pojat!» kirkui hän hirveällä äänellä. »Ja tuli ehtoosta ja aamusta ensimmäinen päivä...»

Hetken päästä oli koko kylän väki sammutushommissa. Onneksi pysyi ilma tyynenä. Kulo kierrettiin ja saatiin vähitellen pysähtymään, ennenkuin se ehti nousta Tievanperän männikköön.

Juhani oli viety loitolle suuren kuusen alle, missä oli viileä varjo.

»Ja yksi hyppäsi koskeen ja toiset huusivat, että voi meitä, pojat!» hoki hän niin kauan kuin jaksoi. Sitten hän sulki silmänsä ja makasi kuin kuollut, laihat kasvot nokisina, rinta raskaasti koristen.

Siitä tapasi Iisakki naapurivainajansa pojan mielenvikaisena. Tätä olivat jotkut odottaneetkin, kun sellaisia oireita alkoi Juhanissa yhä tiheämmin näkyä.—Varsankalliolla se vika jo tuli,— pääteltiin.—Siitä saakka hän on ollut erilaisempi...

Iisakki seiso i pitkän aikaa miettiväisenä Juhanin vieressä kuusen alla. Sääli hänen tuli Juhania.—Isäin pahat teot lasten päälle kolmanteen ja neljänteen polveen!

Se johtui Iisakille mieleen, ja raskas tunne painoi hänen sydäntään.

Väkeä oli karttunut yhä lisää, ja rivakasti jatkettiin sammutustoimia. Ennen iltaa oli tulen voima saatu rajoitetuksi ja syvä oja kaivetuksi palaneen alan ympärille.

Yöksi jätettiin vartijoita palopaikalle. Mutta nuottaniemeläiset palasivat kotiin. Juhania kuljetti kaksi miestä.

Hänen raivonsa oli loppunut. Nyt hän vain naureskeli, ja vaikka hän näki Antinkin, ei hän ollut milläänkään, vaan höpisi jotakin, mitä ei kukaan ymmärtänyt.

Mutta kun tultiin niin likelle valtaväylää, että kosken pauhu alkoi kuulua, huusi Juhani:

»Ja yksi hyppäsi koskeen ja toiset huusivat, että voi meitä, pojat...»

Hanna ja Antti kävelivät jäljessä.

»Mitä nyt sanot epäluuloistani?» kysyi Hanna. »Näin hänen villistä ilmeestään, että paha hänellä oli mielessään.»

Antti katseli miettiväisenä eteensä.

»Ei hän olisi kaikkea tätä tehnyt, mutta hänen järkensä pimeni. Tunsin hänen sydämensä lämmön, kun Varsankalliolle kahden jäimme, enkä vieläkkään osaa häntä vihata.»

Nyt Hanna ei oikein ymmärtänyt Anttia.

»Sääli on häntä, kovaonnista, joka on kaikki menettänyt», puhui Antti Hannalle, joka oli kysyvän näköinen. »Kaikki hän menetti: isänsä, sinut ja nyt lopuksi järkensä...»

»Eipä säälinyt hänen isänsä sinua, kun aikoi kuohuvaan koskeen upottaa. Yhteinen tuuma on isällä ja pojalla ollut!»

Antti mietti hetken ja sanoi sitten varmalla äänellä:

»En usko pojan tietäneen isän aikeista!»

Hanna ei väittänyt vastaan, mutta kysyi vuorostaan:

»Mutta nyt olisi polttanut elävältä... Eikö hän sittenkin ole vaaninut sinun henkeäsi, vaikkei ole ennen uskaltanut...?»

Nyt oli Antin vuoro vaieta, ja raskain miettein he saapuivat kotipihalle.

Kosken pauhu kuului nyt kovemmalta kuin aamulla.

Johtuiko se ehkä siitä, että vene, jossa Juhania vietiin Paloniemen puolelle, oli joutunut melkein kosken niskalle?

JOULUNPYHIKSI oli Kero-Pieti saapunut Nuottaniemeen, jossa aikoi viipyä viikon tai kaksi, sitten taas jatkaakseen saarnamatkaansa etelään päin. Väkeä täynnä oli Nuottaniemen kookas pirtti, piha puolillaan hevosia ja poroja, seinämät suksia.

Antti puuhaili nyt talossa niinkuin isäntä ainakin, ja taloustoimissa hyöri Hanna, talon nuori emäntä.

Mutta salin keinustuolissa istui Kero-Pieti, vihreä villainen pusero yllään ja musta silkkihuivi kaulassa, ja selitti kuulijoille Jumalan sanaa. Joukossa istui Iisakkikin, pirteänä ja hyväntuulisen näköisenä.

Kun muu väki oli jo poistunut pirttiin, jäivät Kero-Pieti ja Iisakki kahden kesken suureen saliin.

Kero-Pieli oli kuullut sanomia täältä Nuottaniemestä. Hän tiesi, että Juhani mielenvikaisena yritti tahallaan polttaa talon parhaan metsän ja tappaa Antin. Senkin hän oli kuullut, että Paloniemi, joka oli ylimuistoisista ajoista ollut

saman suvun hallussa, nyt oli myyty. Vanha emäntä ja Juhani olivat saaneet eläkkeen. Uusi isäntä oli kaukaa Lapista, uskon, viinaan menevä mies.

Nyt ei Kero-Pietin sopinut siihen taloon mennä, ei käynyt päinsä pitää vuoro-illoin seuroja Paloniemessä ja Nuottaniemessä. Entiset ajat olivat muuttuneet.

Niistä asioista ja paloniemeläisten kovasta kohtalosta he nyt puhelivat ja Kero-Pietä tiedusteli yksityiskohtia.

»Ja mitä Juhaniin nykyään tulee», jatkoi Iisakki tietojaan, »on hän nyt tasaantunut, eikä hänellä ole sitten metsäpalon ollut minkäänlaista raivokohtausta. Itsekseen höpisee ja vuolessa kelee puulusikoita. Usein hän käy Nuottaniemessä, mutta ei näytä muistavan entisestä mitään. Hannaa hän sanoo Maria-emännäksi ja Anttia Niilo-Iisakiksi... Kun vain semmoisena pysyisi, ei hänestä olisi kenellekään haittaa...»

»Joo-joo, joo-joo», huokaili Kero-Pietä, ja Iisakista näytti siltä, että Juhaniin kohtalo koski häneen kovasti.

»Minkähän pani pahimmaksi, isänsä hukkumisen vaiko sen, ettei vävyksesi päässyt?» kysyi Kero-Pietä ikäänkuin omille teoilleen selvitystä hakien.

»Kuinka lienee. Antti arvelee hänen saaneen vian jo Varsankalliolla ... ja siitä alkaen se kävi viikko viikolta huonommaksi.»

»Niinpä saattaa olla ... ja onhan siinä suvussa ollut ennenkin päävikaisia», virkkoi saarnamies.

Hartaushetki alkoi. Paksu-Ollikin oli taas liittynyt saarnamiehen valiojoukkoon ja aikoi seurata mukana etelään päin.

Kun ensimmäinen virrenvärssy oli loppunut, ilmestyi Paloniemen Juhani ovensuuhun väkijoukkoon. Hän höpisi jotakin itsekseen, silmät paloivat levottomasti, ja laihat kasvot värisivät. Kun hänelle toimitettiin sija penkille, istui hän siihen varovasti, ympärilleen tähyillen.

Sitten veisattiin toinenkin värssy. Juhani ei liikkunut paikaltaan, mutta katseli yhä eri tahoille.

Kun Kero-Pietä alkoi lukea rukousta, sai Juhani kuin sähköiskun.

Hän hyppäsi pystyyn penkille, jolla oli istunut, ja huusi niin, että seinät tärisivät:

»Ja yksi mies hyppäsi koskeen, ja toiset huusivat, että voi meitä pojat...»

Hän huitoi käsillään kuin uintia tavoitellen... Loikkasi sitten nopeasti kuin orava yli penkkien pöydän luo saarnamiehen eteen, löi nyrkkiä pöytään, niin että kynttilät sammuiivat ja kirjakasa kaatui, ja huusi hirvittävällä äänellä:

»Sinä saatana... Oletkos uskomassa...»

Sitten hän kääntyi väkijoukkoon päin ja sanoi hiljempää:

»Ja maaksi pitää sinun tuleman, vaikka olet koskeen hukkunut!»

Hirmuinen hälinä ja hätä syntyi ihmisjoukossa.

»Sillä on puukko... puukko... se tappaa!» huudettiin.

Nyt tuli hirmuinen tungos, ovet remahtivat auki, ikkunat helisivät... Joka reiästä pyrki ihmisiä ulos.

Juhani kirkui, yritti tarttua kurkusta Kero-Pietiin... Tämä hyökkäsi ikkunaan, jonka ruudut oli jo särjetty, ja loikkasi pihalle huutaen:

»Ottakaa kiinni... pankaa köysiin...»

Kero-Pietä pakeni navetan puolelle, jonne muitakin riensi turvaan.

Vihdoin ehti Antti paikalle, kun Juhani juuri oli hypännyt ikkunasta.

»Niilo Iisakki», hoki mielipuoli Antin nähtyään. »Minne se katosi? Näitkö saatanaa? Koskeenko juoksi?»

»Koskeen se juoksi», myönsi Antti häntä tynnyttäkseen. »Elä huoli siitä... anna olla, tule sisälle... saat pikanellia...»

Mutta Juhani ei tällä kertaa huolinut pikanellista. Hänen silmänsä näyttivät kauheilta, ja kasvot olivat tuhkanharmaat.

»Niilo Iisakki... koskeenko se juoksi...? Voi meitä pojat...»

Äkkiä hän lähti juoksemaan rantaan päin ja huusi yhä.

Antti alkoi aavistaa pahaa, kutsui muutamia nuoria miehiä avukseen, ja niin lähdettiin yhdessä ajamaan Juhania takaa.

Maassa oli lunta, niin että takaa-ajajat voivat valjun kuutamon valossa seurata jälkiä, jotka veivät rantatörmälle ja siitä jälle.

»Juoksiko se koskelle?» kysyivät he toinen toiseltaan.

»Kero-Pietillekö se niin suuttui?» utelivat toiset.

Jäljet näyttivät tietä koskelle jäätä pitkin.

Miehet riensivät läähättäen, mutta eivät erottaneet edellä menevää. Kosken pauhu alkoi kuulua. Puurnunleuan terävä kärki pohotti mustana valkoista jokea vasten...»

»Juhani, hoi!» huusi Antti niin kovaa kuin jaksoi.

Kaukaa, Varsankallion luota, kuului Juhaniin huuto:

»Ja yksi mies hyppäsi koskeen, ja toiset huusivat, että voi meitä, pojat...»

»Koskeen se hyppää!» hätäili Antti, ja kaikki kääntyivät juoksemaan Varsankalliolle päin.

Koski oli siellä päin aivan sula, ja Varsankallion molemmin puolin kuohuivat hyrskyt niink**in kesälläkin.

»Juhani, hoi!»

He huusivat kaikki ja menivät niin likelle sulan laitaa kuin suinkin uskalsivat.

Silloin kuului sulan takaa, Varsankallion alapuolelta katkonainen, läähättävä huuto:

«... ja toiset huusivat, että...»

Samassa pilvi katosi kuun edestä. Ja Antti näki sulan perässä ihmisen pään, jota virta painoi jään alle...

Aamulla varhain valmisteli Kero-Pieti lähtönsä. Hän ei millään ehdolla suostunut enää jäämään seuroja pitämään.

Hän ei selittänyt syytä kiireeseensä, mutta hänellä oli semmoinen hätä päästä pois tästä talosta, ettei ehditty hankkia hevosia valjaisiin. Iisakillekaan hän ei ollut monta sanaa puhunut. Juhanin hyppäämisestä koskeen hän ei sanonut sanaakaan.

Mutta Iisakki oli huomaavinaan hänessä semmoista hätää, jota ei koskaan ennen ollut hänessä nähnyt. Hän ei siitä kuitenkaan saarnamiehelle puhunut, ennenkuin tämä jo istui reessä.

»Niinkö otit pahaksesi sen Juhanin itsemurhan?»

»En ymmärrä Herran tarkoitusta», vastasi saarnamies murheellisesti. »Herran tiet ovat käsittämättömät... Onko kaikki paloniemeläisten onnettomuus minun syyntä, kun en...»

»Sinunko syysi!»

»Niin, kun en Heikki-vainajalle uskaltanut oikeaa totuutta julistaa, vaikka kyllä tiesin...»

Hevonen lähti. Kero-Pieti nosti kättään hyvästiksi reen vieressä seisoville.

Iisakki sanoi:

»Jumalan rauha kanssasi!»

Talvinen aamu oli vielä pimeä. Tähdet kiiluivat, ja koski pauhasi.

Hanna ja Antti seisoivat hetken aikaa pihalla, katsellen poistuvien jälkeä.

Mutta kuin hevosen tiu'ut lakkasivat kuulumasta, katsahivat he toisiinsa.

Äärettömän onnen tunne täytti kummankin sydämen. Molemmista tuntui kuin vasta nyt heidän onnensa olisi kirkas... ikäänkuin ne painajaiset, jotka olivat heitä öin ja päivin ahdistaneet, nyt vasta kaikkoisivat heidän rakkautensa pyhätöstä.

Ja melkein kuin villinä riemusta sulki Antti Hannan syliinsä ja kantoi hänet korkeita kuistin portaita ylös.

»Nyt olen varma omastani», kuiskasi hän.

Iisakki rykäisi tyytyväisenä, hänen otsaryppynsä silisi, niinkuin sitä ei olisikaan koskaan ollut.

Mutta reessä, aamukylmässä istuessaan laukesi Kero-Pietin mielenjännistys, ja hän purskahti itkuun... Vähän tynnyttyään hän painoi päänsä rukkaan, risti kätensä ja lähetti palavimman rukouksensa Herran luo... Ja siltä hänestä tuntui kuin suurin totuus olisi hänessä kirkastunut. Ja hän nyt näkisi oikean autuuden tien paljoa suurempana kuin ennen. Hänen oman mielensä mustuus oli sitä ennen himmentänyt, mutta nyt Herra oli hänen sielunsa valaissut.

Ja äskeinen raudanraskas paino tuntui vähitellen kevenevän, ja vanhan saarnamiehen silmään tuli kirkas ilme, kun hän nosti päänsä ja katsoi aamunsarastusta.

»Herra! Herra! Kaukana, kovin kaukana olen Sinun oikealta tieltäsi vaeltanut!» huokasi hän.

Mutta kun oli sivuutettu Korpikoski ja tie kääntyi suurta kylää kohti, josta aamupakkaseen nousi savuja, tuntui saarnamiehestä, että hänellä nyt vasta oli itselläänkin selvillä kaikki se, mitä hän oli totuutena saarnannut.

Eikä hänellä enää ollut epäilyksiä siitä, että hän nyt oli kutsumustaan täyttämässä.

*** END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK KOSKENLASKIJAN MORSIAN ***

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase “Project Gutenberg”), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase “Project Gutenberg” associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than “Plain Vanilla ASCII” or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original “Plain Vanilla ASCII” or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, "Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation."
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain "Defects," such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the "Right of Replacement or Refund" described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you 'AS-IS', WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™'s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.